

EVROPSKÁ UNIE

European United Left • Nordic Green Left
EUROPEAN PARLIAMENTARY GROUP
GUE/NGL
www.guengl.eu

a

RUSKO

EVROPSKÁ UNIE A RUSKO

EVROPSKÁ UNIE A RUSKO

**Konference pod záštitou
poslance Evropského parlamentu**

Jiřího Maštálky

24. ledna 2017

Evropský dům, Praha

Praha, 2017

EVROPSKÁ UNIE A RUSKO

© kolektiv autorů

První vydání, 2017

ISBN 978-80-901494-6-5

Obsah:

Jaroslav Bašta, bývalý ministr vlády ČR a velvyslanec v Ruské federaci a na Ukrajině <i>EU a Rusko, aneb cesta od spolupráce ke konfrontaci a zase zpět</i>	7
MUDr. Jiří Maštálka, poslanec Evropského parlamentu, prof. Alexandr A. Bělousov, DrSc., zástupce ředitele právního institutu RUDN, prof. Anastasija A. Atabekova, DrSc., vedoucí katedry jazyků RUDN <i>Spolupráce Evropského parlamentu a vysokých škol v přípravě profesionálních kádrů</i>	12
prof. Vladimír M. Platonov, CSc., vedoucí Katedry politických věd RUDN <i>Obchodní a průmyslová komora jako dokonalý nástroj mezinárodní integrace</i>	19
doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc., Vysoká škola finanční a správní <i>Zájmy a hodnoty v zahraniční politice Ruska: mýty a skutečnost</i>	28
doc. Viktor A. Glebov, CSc., zástupce vedoucího Katedry politických věd RUDN <i>Rusko-EU: bezpečnost a nedílná odpovědnost</i>	42
doc. ing. Pavel Gavlas, CSc., vedoucí Kabinetu světové politiky IGS studií, UJAK <i>Je ruská bezpečnostní politika agresivní?</i>	58
doc. Jevgenij V. Martyněnko, CSc., vedoucí mezinárodního oddělení, Katedra teorie a historie mezinárodních vztahů RUDN <i>Upevnění vzájemné důvěry jako podmínka normalizace vztahů mezi Evropskou unií a Ruskou federací</i>	75
PhDr. Emil Voráček, DrSc., Historický ústav AV ČR <i>Rusko a Evropa. Pohled ze středoevropské perspektivy</i>	88
prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc., ředitel IGS, UJAK <i>Rusko a Evropská unie – promarněné šance</i>	107
<i>Program konference</i>	135

Zahájení konference – hovoří rektor Univerzity Jana Amose Komenského Praha doc. PhDr. Luboš Chaloupka, CSc.

Napravo od řečníka moderátor konference PhDr. František Pertl, poslanec Evropského parlamentu MUDr. Jiří Maštálka, prof. Vladimír M. Platonov, CSc., vedoucí Katedry politických věd RUDN

EU a Rusko – od spolupráce ke konfrontaci a zase zpět

Jaroslav Bašta

Abstrakt

Príspevek si všímá podobnosti vnitropolitického vývoje v Ruské federaci po roce 2000 po příchodu prezidenta Vladimíra Putina a zároveň sleduje změny v současných Spojených státech. Snaží se odhadnout, jaký dopad bude mít tento konvergentní pohyb obou velmocí na budoucí vztahy Evropské unie a Ruské federace.

Annotation

This paper deals with similarities of internal political development in Russia federation after 2000 after coming up of President Vladimir Putin while paper is focused on changes in the United States of America. Paper has goal to find out what will be the impact by that convergent movement by both power states on future relations of European Union and Russia federation.

Pokud se na téma svého dnešního vystoupení podívám ze svého čistě osobního hlediska, musím konstatovat, že mě již potřetí v mém životě dostihla stará čínská kletba, takže zase žiji ve stejně zajímavých časech jako v roce 1968 a 1989. Protože s věkem přibývá zkušeností a ubývá optimismu, pokusím se poreferovat o historických i současných problémech našeho světa z obecnější perspektivy. Protože tuto konferenci zahajuji, chci svým příspěvkem vyprovokovat diskuzi, nebudu se tedy vyhýbat ani kontroverzním tématům.

Pokud by pozorní posluchači měli na konci mého příspěvku pocit, že jsem se téměř nevěnoval vztahům Evropské unie s Ruskou federací, musím přiznat, že to byl můj záměr. Historie posledních pěti let ukázala, že samostatná evropská politika vůči největšímu sousedu EU neexistuje. Šlo o pouhou podmnožinu vztahů Spojených států a Ruska a nějakou dobu se to ještě nezmění.

Před lety, když profesor Oskar Krejčí popisoval zázračné znovuzrození Ruské federace, upozornil na to, že se z hlediska dosavadního průběhu světových dějin nacházíme v unikátní, a tím pádem nesmírně nebezpečné situaci. V souboji dvou velmocí jedna nakonec podlehla, druhá se stala hegemonelem, kterému však vyrůstá nebezpečný soupeř. Zavedeným způsobem, jak dočasně zabránit jejich konfrontaci, by bylo rozdělení bohatství a území onoho poraženého, zejména je-li toho tolik k dispozici hned po ruce pro oba rivaly.

Dějiny se však vydaly jinou cestou, Ruská federace se úspěšně vrací mezi velmoci a významná část politických a ekonomických elit Západu, onoho vítěze Studené války, by tomu chtěla zabránit i za cenu vojenské konfrontace. V ní spatřují jedinou možnost, jak oddálit nevyhnutelné, tedy geopolitický přechod od světa monopolárního k multipolárnímu, jehož těžiště se logicky přesune po několika staletích z Atlantiku zpět do Pacifiku.

Je ironií dějin, že bývalý americký prezident, který se až do posledních hodin ve svém úřadě snažil tomuto vývoji bránit, byl první hlavou velmoci, která pocházela z tichooceánského regionu. Očekávaný přesun velkých bankovních domů z východního pobřeží USA na západní a následné stěhování londýnské City na jejich místo proces regionalizace Atlantiku a tedy také Evropské unie definitivně završí.

Od tohoto dlouhého, ale nutného exposé se ještě nedostanu k tématu konference, tedy vztahu EU a RF, protože bych se nejprve rád věnoval počínající konvergenci americké a ruské vnitřní a vnější politiky. Samotný pojem konvergence tentokrát nepoužívám v jeho politickém významu, tedy sblížení, ale ve smyslu biologickém, evolučním. Konvergence v evoluci označuje proces, v němž pod tlakem vnějších podmínek se různé živočišné v různých stádiích evoluce sobě podobají. Jako příklad je uváděna téměř totožná podoba paryb, ryb, plazů a savců ve vodním prostředí.

Ruská federace od roku 2000 po nástupu Vladimíra Putina se začala výrazně odlišovat od všech ostatních zemí západního civilizačního okruhu svým důrazem na státnost. Mám pocit, že jednoslovné označení stoupenců tohoto politického směru „gosudarstveniki“ existuje jenom v ruštině. Doplňuje ho termín „silovici“, také v této podobě převzatý do řady dalších jazyků. Opravdu se většinou jednalo o představitele silových rezortů (obranu, vnitra, tajných služeb) a zastánců existence silného státu. Ti všichni tvořili jádro nové politické garnitury, která tenkrát přišla s novým prezidentem.

Prvním veřejným slibem Vladimíra Putina bylo, že zastaví rozpad federace a vrátí Rusku jeho dřívější velikost, tedy návrat k postavení supervelmoci za 13 let. A jak slíbil, tak také v rámci možností konal.

V loňském roce vyhrál prezidentské volby v USA republikán Donald Trump s heslem „Make America Great Again“ (Učiním Ameriku znovu velkou) a America First. V průběhu volební kampaně i po svém vítězství se obklopil lidmi, jejichž většina by v ruském prostředí byla označena za silovíky – bývalí generálové s bojovými zkušenostmi, o nichž mnohé říkají jejich přezdívky (např. Šílený pes), bývalí ředitelé či důstojníci zpravodajských služeb. Hlavním programem nové vlády bude ekonomická a politická konsolidace země, v níž bude klíčovou roli hrát obnova zanedbané infrastruktury. Na ní by měla navázat realistická zahraniční

politika. Zdá se, že USA zvolily stejný typ budoucího politického směřování jako před 16 lety RF.

Vysvětlení příčin tohoto konvergentního evolučního vývoje by zabralo mnohem více času, než mám k dispozici na této konferenci, takže se omezím na stručné teze. Ruská federace se po roce 1991 stala největší laboratoří aplikace liberální ekonomické politiky ze strany MMF a SB. To spolu s právním nihilismem doprovázejícím divokou privatizaci vedlo k historicky největšímu ekonomickému propadu nezpůsobenému válkou v rámci jednoho státu. Narůstající separatismus ohrožoval další existenci ruské státnosti a náprava přišla shora, dokonce zásluhou prezidenta Jelcina, který nesl značnou část viny za krizový stav.

Noví vládcí, oligarchové, ještě nebyli dostatečně etablovaní, takže je nastupující politická garnitura gosudarstvěniků a siloviků částečně odstavila od politické moci. Dlouhodobě stabilní vysoké ceny ropy umožnily budování státu a obnovu jeho obranschopnosti financovat. Podařilo se úspěšně vyřešit i otázku předávání prezidentské funkce, a to reminiscencí na dynastii adoptivních římských císařů (posloupnost Jelcin – Putin – Medvěděv – Putin), takže zůstala zachována možnost dlouhodobého strategického plánování.

Spojené státy, které se na konci Studené války ocitly na vrcholu vojenské, politické, ekonomické i duchovní moci, se staly obětí vlastního úspěchu. Příliš se soustředily na expanzi ve světě a přestaly se starat o vlastní ekonomiku a rozvoj infrastruktury. Globalizace, která se zdánlivě tvářila jako amerikanizace světa, zbavila světovou mocnost miliónů pracovních míst, rozevřela nůžky mezi bohatými a chudými nebývalým způsobem. Pak od roku 2001 přišla válka proti teroru, která trvá už 16 let. Ta urychlila vnější zadlužování, zatímco vnitřní dluh zvyšovala postupující pauperizace střední třídy a neustále se rozšiřující finanční podpora menšin. Součástí těchto trendů se stala tolerance přistěhovalectví, včetně nelegálního.

Všechny tyto negativní tendence se opíraly o ultraliberální ideologii neokonzervativců, kteří cílevědomě eliminovali některé důležité funkce státu a nahrazovali je v obraně i bezpečnosti soukromými firmami, což logicky vedlo také k tomu, že žádná válka nebyla dovedena do vítězného konce (viz nejdelší konflikt v historii USA v Afganistanu). Žoldněři války neukončují, protože válka je živí. Navíc mi připadá, že nekoní a politici z Republikánské i Demokratické strany s nimi spojení jsou přesvědčeni, že z válek a chaosu se nakonec zrodí nový lepší svět. Pro pochopení krizového vývoje na Blízkém a Středním Východě a Severní Africe je asi důležité, že stejný názor na konflikt mají také Saúdové a ostatní islamisté.

Krizi zhoršilo i to, že posledních šestnáct let stáli v čele Spojených států dva nejslabší prezidenti v jejich historii – G. W. Bush a B. H. Obama. Z tohoto důvodu se zdá kandidatura a zvolení velmi netradičního typu politika, kterým D. J. Trump nepochybně je, podobným dějinným zvratem jako bylo objevení se fenoménu Putin v roce 2000 v Rusku. To však ukáže teprve budoucnost.

Zatím lze očekávat, že se změni priority zahraniční politiky Spojených států přinejmenším v tom, že budou více brát v potaz skutečnou sílu a možnosti této supervelmoci, tedy její neschopnost řešit nejzávažnější problémy současného světa (nešíření jaderných zbraní, boj proti terorismu) bez spolupráce s Ruskem, Čínou a dalšími zeměmi. To, že za ozbrojené složky budou odpovídat bývalí generálové s válečnými zkušenostmi, možná učiní celý svět o něco bezpečnější. Nejspíše nebudou tak bojechtivi a neobratní jako jejich předchůdci. Totéž platí pro ostatní silové rezorty.

Již dnes je zřejmé, že deklarovaná nová zahraniční politika D. J. Trumpa zásadním způsobem zasáhne také Evropskou unii, což znamená, že se bude muset přizpůsobit změněným podmínkám, začít se stavět na vlastní nohy v obraně a bezpečnosti a postupně řešit žhavé i zamrzlé konflikty na své periferii, které ji stále více ohrožují. Neobejde se to bez politických otřesů a masivní výměny politických elit.

Nová generace evropských politiků si asi na počátku vyslouží pejorativní název antisystémových rebelů, protože se přestanou snažit o utopické budování nefunkčního a nedemokratického nadstátu, neboť jejich prvním úkolem bude obnova národní a evropské suverenity. Nejen z bezpečnostních, ale především sociálních důvodů. Vývoj posledních let jasně ukázal, že sociální funkce může plnit pouze národní stát, globalizace má jiné cíle a priority.

Důsledky nezvládnuté migrace, robotizace, stárnutí populace a přechod na nový typ ekonomiky si to vynutí. Bude-li americká zahraniční politika skutečně tak realistická, jak naznačují slova nového prezidenta a výběr jeho spolupracovníků, můžeme poměrně brzy očekávat dramatickou změnu vztahu Evropské unie vůči Ruské federaci. Politiku sankcí a příprav na vojenskou konfrontaci by mohla nahradit snaha o mírovou koexistenci, spojená s odstraněním nebezpečných ohnisek konfliktů ve východní Evropě, na Kavkaze, ve Středomoří, v severní Africe a konečně i na Středním Východě.

Neočekávám, že tyto zásadní změny proběhnou rychle a hladce. Ukázaly to historicky bezprecedentní protesty po zvolení nového prezidenta v USA, i podrážděná negativní reakce kancléřky Merkelové a vedení EU na kritiku D. J. Trumpa týkající se nejpálčivějších evropských problémů – migrační

krize a neschopnosti se bránit. Není vyloučeno, že německá kancléřka se pokusí pokračovat samostatně v dosavadní koncepci Obamovy politiky, což by znamenalo, že k její protiruské dimenzi by paradoxně přibyla ještě protiamerická. Historie už naštěstí dvakrát ukázala, že pro německého kancléře je toto zcela nespílitelný úkol.

Jaroslav Bašta

Věnuje se převážně historii a společným mezinárodním vztahům. Jako bývalý velvyslanec v Ruské federaci a na Ukrajině publikuje a veřejně vystupuje především k problematice z této oblasti.

e-mail: jaroslavbasta@seznam.cz

Předsednický stůl konference

Za stolem zleva doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc. z Vysoké školy finanční a správní, bývalý ministr vlády ČR a velvyslanec v Rusku a na Ukrajině Jaroslav Bašta, doc. PhDr. Luboš Chaloupka, CSc., rektor Univerzity Jana Amose Komenského Praha, moderátor konference PhDr. František Pertl, poslanec Evropského parlamentu MUDr. Jiří Maštálka, prof. Vladimír M. Platonov, CSc., vedoucí Katedry politických věd RUDN

Сотрудничество Парламента ЕС и высших учебных заведений в подготовке профессиональных кадров

*Иржи Машталка, Александр Белоусов,
Анастасия Атабекова*

Аннотация

Статья посвящена вопросам межведомственного взаимодействия академических и международных организаций в целях подготовки конкурентноспособных кадров. Изучение вопроса рассматривается на примере деятельности структур и институтов Европейского Союза. В статье представлен краткий обзор действующих программ и ресурсов по организации стажировок и программ практик для студентов вузов. В статье рассматривается опыт сотрудничества по реализации программы стажировок для студентов, которую более 10 лет реализуют д-р Иржи Машталка, член Европейского Парламента от Чешской Республики и Российский университет дружбы народов (руководитель программы – профессор Александр Белоусов, заместитель директора Юридического института РУДН).

Anotace

Příspěvek se věnuje otázkám společného a vzájemného působení akademických a mezinárodních organizací s cílem přípravy konkurenceschopných odborníků. Posouzení této otázky se provádí na příkladu fungování struktur a institutů Evropské unie. Příspěvek nabízí krátký přehled existujících programů i zdrojů při organizaci stáží a programů praxi pro vysokoškolské studenty. Článek hodnotí zkušenost ze spolupráce při realizaci programů stáží pro studenty, které více než 10 let organizuje člen Evropského parlamentu za Českou republiku MUDr. Jiří Maštálka spolu s Ruskou univerzitou přátelství národů (vedoucím programu je prof. Alexandr Belousov, náměstek ředitele Ústavu práva RUDN).

Annotation

Paper deals with issues of common and mutual effect of academic and international organizations and has a goal to prepare competitive experts. Assessment of this issue is provided on the example of function of structures and institutions in European Union. Paper shows very short overview of existing programs and sources by management of interships and programs of practice for universities students. Paper evaluates the experience from coo-

peration by realization of intership programs for students, which organizes more than 10 years the member of European Parliament acting for Czech Republic – MUDr. Jiří Maštálka together with Russian University Friendship of Peoples. Head of this program is prof. Alexandr Belousov, deputy of director of Law Institute by RUDN.

*Образование - это не подготовка к жизни;
образование и есть сама жизнь.*

Джон Дьюи

Американский психолог, философ, педагог

Третье тысячелетие характеризуется многообразием социокультурных практик, программ социально-политического развития государственных и общественных структур на фоне системно развивающейся глобализации современного мира.

Обозначенные явления оказывают серьезное влияние на судьбы поколений, что, в свою очередь, требует индивидуального внимания и специализированных подходов к разнообразным явлениям, характеризующим развитие общества в целом и его отдельных составляющих.

Многогранная палитра жизнедеятельности субъектов современного общества определяет необходимость для международных организаций и учреждений активизировать свою деятельность с целью укрепления процесса устойчивого развития цивилизации.

Это, в свою очередь, предопределяет важность и актуальность подготовки высокопрофессиональных специалистов, чья компетентность и опыт позволят им эффективно осуществлять свою профессиональную деятельность в условиях разнообразных культурных, социально-экономических, политических контекстов, реализовывать различные сценарии взаимодействия между представителями международного сообщества.

Таким образом, вопрос образования и профессиональной подготовки компетентных кадров приобретает особое значение для современного общества в аспекте их влияния на стратегию и тактику укрепления социального прогресса человечества.

При этом представляется важным отметить, что в рамках образовательных программ принципиально важную роль в профессиональном и социальном развитии специалиста играют стажировки. Данный формат образовательной деятельности содействует переходу выпускников вузов из академической сферы непосредственно на рынок труда,

позволяет практически сформировать профессиональные навыки будущих специалистов, обеспечивает им более глубокое и системное понимание вариантов будущей профессиональной деятельности, способствует приобретению необходимых для работы контактов с различными организациями и их представителями¹.

Институты и структуры Европейского Союза вносят свой вклад в подготовку и продвижение профессионалов, которые могли бы эффективно работать в рамках международных организаций и способствовать укреплению международного сотрудничества в целом.

В настоящее время ряд институтов ЕС предлагают стажировки, в том числе Совет Европы Европейского Союза, Европейский суд по правам человека, Европейский центральный банк, Европейская комиссия, Европейский суд аудиторов, Европейский инвестиционный банк, Европейский парламент и др.²

Требования к соискателям по программам стажировок варьируются в зависимости от конкретного учреждения. Обучающиеся могут быть студентами или выпускниками вузов с высшим образованием в области экономики, финансов, статистики, управления бизнесом, права, людских ресурсов, международных отношений или перевода³.

Продолжительность программ стажировки составляет, как правило, несколько месяцев. Студентам предоставляется ежемесячное пособие и возмещение их транспортных расходов, также возможна компенсация расходов на медицинское страхование⁴.

Стажировки нацелены на то, чтобы будущие специалисты могли практически применить и развить свои знания, полученные в ходе их предыдущей образовательной деятельности, а также на то, чтобы стажеры могли ознакомиться с деятельностью конкретного института в системе Европейского Союза.

Организаторы стажировок ожидают от соискателей активной жизненной позиции применительно к участию в программе, готовности к восприятию новых практико-ориентированных знаний и их применению. Организаторы стажировок подчеркивают, что заинтересованы в новых идеях, которые могут предложить стажеры, поскольку даже

¹ *Quality traineeships. European Parliamentary Research Service* 19.12.2013
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/130685/LDM_BRI\(2014\)130685_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/130685/LDM_BRI(2014)130685_REV1_EN.pdf)

² *Traineeships for graduates.*
Available on-line: https://europa.eu/european-union/about-eu/working/graduates_en

³ *Traineeships for graduates.*
Available on-line: https://europa.eu/european-union/about-eu/working/graduates_en

⁴ *Traineeships in the European Commission.* Available on-line: <http://ec.europa.eu/stages/>

очень скромный вклад каждого человека в повседневную работу организации или учреждения безусловно способствует общему развитию и движению вперед.

Учитывая изложенное выше, далее подробно рассматривается опыт по реализации совместной программы стажировки, которая была разработана в рамках сотрудничества между д-ром Иржи Машталкой, членом Европейского Парламента от Чешской Республики и Российским университетом дружбы народов (руководитель программы – профессор Александр Белоусов, заместитель директора Юридического института РУДН).

Программа была разработана в 2005 году. В течение многих лет она позволяет студентам РУДН проходить стажировку в офисе г-на Машталки в Парламенте ЕС в течение нескольких месяцев.

Программа предусматривает для стажеров различные виды деятельности:

- участие в совещаниях, рабочих группах, форумах, слушаниях,
- участие в организации соответствующих мероприятий,
- составление отчетов о решениях, принятых по результатам проведения различных мероприятий,
- анализ деятельности различных структур ЕС, изучение специфики административно правовой деятельности Европарламента,
- подбор и подготовка различной документации,
- участие в различных проектах,
- предоставление консультаций,
- ответы на запросы,
- перевод административных и правовых документов и др.

Перечисленные виды деятельности требуют от стажеров определенной социальной зрелости, наличия профессиональных компетенций, а также личной готовности к работе в многогранной международной среде.

Разнообразная палитра мероприятий и проектов Парламента ЕС требует от стажеров психологической гибкости, способности адаптироваться к различным профессиональным контекстам, упомянутым ранее в данной статье. Стажерам необходимо уметь определять суть и особенности различных обсуждений и дискуссий, будущие специалисты должны уметь выявить и сопоставить основные подходы и специфику концепций, стратегий, основополагающих юридических документов, которые разрабатываются, обсуждаются и утверждаются в структурах Европарламента.

Кроме того, социокультурно многообразие профессиональных кадров, задействованных в системе Европарламента, определяет актуальность и важность для стажеров обладать умением устанавливать контакты и осуществлять межличностное взаимодействие с широким кругом лиц, поскольку позитивное личное взаимодействие способствует эффективности выполнения различных задач в рамках профессиональной деятельности.

С учетом направлений деятельности Парламента ЕС будущим специалистам необходимы базовые профессиональные знания в административно-правовой сфере.

Так, будущие специалисты должны иметь представление о базовых юридических понятиях, должны быть осведомлены о системе ЕС, деятельности учреждений и их руководителях, должны владеть информацией о сути текущих проектов, которые реализуются в системе Европарламента.

Владение иностранными языками (главным образом, английским и французским) является обязательным. При этом важно подчеркнуть, что помимо владения общелитературным вариантом отмеченных языков, стажеры должны быть готовы к работе с терминологией ЕС, к работе с административно-правовыми документами на данных языках.

С учетом перечисленных выше требований в РУДН была разработана процедура отбора кандидатов, которые хотели бы принять участие в программе стажировки.

Данная процедура включает систему тестов, которые проверяют знания кандидатов на предмет специфики деятельности и системы учреждений ЕС, умения студентов осуществлять письменный и устный перевод в административно-правовой сфере, а также степень сформированности у претендентов таких качеств как стрессоустойчивость и толерантность.

Результаты совместной программы стажировки, которую реализуют депутат Европейского Парламента от Чешской Республики д-р Иржи Машталка и заместитель директора Юридического института РУДН профессор Александр Белоусов уже в течение 12 лет, позволяють говорить о том, что данная программа является безусловно эффективной и значимой.

Студенты получают практический опыт работы в разнообразной поликультурной среде. Они получают представление о деятельности и специфике работы Парламента ЕС. Обучающиеся также получают практический профессиональный опыт посредством ежедневного

участия в обеспечении работы офиса депутата Парламента. Программа стажировки способствует осознанию стажерами возможных будущих сфер и направлений профессиональной деятельности, дает студентам возможность применить академические знания на практике в междисциплинарном контексте, включая правовую, административную, социальную, языковую, коммуникативную составляющие.

Выпускники РУДН, которые приняли участие в Программе за прошедшее десятилетие, сегодня успешно работают в международных организациях и институтах. Стажеры неоднократно выражали свою глубокую признательность руководителям Программы и подтвердили, что она оказала серьезное влияние на их дальнейшее профессиональное и социальное развитие.

Все вышесказанное позволяет сделать вывод о том, что подобный формат сотрудничества между парламентом ЕС и высшим учебным заведением способствует подготовке высокопрофессиональных специалистов, которые способны эффективно осуществлять профессиональную деятельность в условиях международной интеграции и глобализации.

Программы стажировки, разработанные институтами ЕС в сотрудничестве с высшими учебными заведениями, можно рассматривать в качестве подтверждения тезиса Генерального секретаря ООН (1997–2006) Кофи Аннана: «Знание есть сила. Информация укрепляет свободу. Образование является предпосылкой прогресса в каждом обществе, в каждой семье»¹.

Библиографический список

Address by Secretary-General Kofi Annan to the World Bank conference "Global Knowledge '97", in Toronto, Canada, on 22 June. Available on line: <http://www.un.org/press/en/1997/19970623.sgsm6268.html>
Traineeships for graduates. Available on-line: https://europa.eu/european-union/about-eu/working/graduates_en
Traineeships in the European Commission. Available on-line: <http://ec.europa.eu/stages/>
Quality traineeships. *European Parliamentary Research Service* 19.12.2013 [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/130685/LDM_BRI\(2014\)130685_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/130685/LDM_BRI(2014)130685_REV1_EN.pdf)

¹ *Address by Secretary-General Kofi Annan to the World Bank conference "Global Knowledge '97"*, in Toronto, Canada, on 22 June. Available on line: <http://www.un.org/press/en/1997/19970623.sgsm6268.html>

Иржи Машталка

Политик, депутат Парламента Европейского Союза от Коммунистической партии Чехии и Моравии, член Комитета по вопросам внутреннего рынка и защиты прав потребителей и Комитета по правовым вопросам. Указом Президента Российской Федерации Владимира Путина от 29 января 2016 Иржи награждён Орденом Дружбы Российской Федерации.

Parlement Européen, Bât. Willy Brandt, 07M013, 60,
rue Wiertz / Wiertzstraat 60, B-1047, Bruxelles/Brussel

e-mail: jiri.mastalka@europarl.europa.eu, kancelar@mastalka.cz

Александр А. Белоусов

профессор, доктор исторических наук, кандидат экономических наук, заместитель директора юридического института РУДН, занимается вопросами организации высшего образования, внедрения инновационных форм обучения в высшей школе, административно-правовыми аспектами деятельности вуза

Российский университет дружбы народов (РУДН), Москва, Россия,
117198, ул. Миклухо-Маклая, 6

e-mail: a.belousov@rudn.ru

Анастасия А. Атабекова

профессор, доктор филологических наук, магистр права, заведующий кафедрой иностранных языков юридического института РУДН, занимается вопросами многоязычного образования в современном вузе, интегрированного лингвопредметного обучения подготовки специалистов

Российский университет дружбы народов (РУДН), Москва, Россия,
117198, ул. Миклухо-Маклая, 6

Торгово-промышленная палата как совершенный инструмент международной интеграции

Владимир Платонов

Аннотация

Статья посвящена усилению роли неправительственных организаций в нормализации межгосударственных отношений на примере торгово-промышленных палат как совершенного инструмента международной интеграции. Автор полагает, что такой институт бизнес сообщества, как ТПП, имеющий статус некоммерческих общественных неправительственных организаций, способен преодолевать барьеры санкций и искусственных ограничений в международной торговле; предоставлять информацию о потенциальных партнерах и рамочных условиях предпринимательства, оказывать организационную помощь и помощь в урегулировании конфликтов субъектам предпринимательской деятельности, тем самым создавая благоприятные условия для нормализации межгосударственных отношений.

Anotace

Príspevek sa venuje posílení úlohy nevládních organizací při normalizaci mezistátních vztahů na příkladu obchodních a průmyslových komor jako dokonalého nástroje mezinárodní integrace. Autor se domnívá, že takový institut komerčního uskupení jakým je TPP, který má statut neobchodních společenských nevládních organizací, je schopen překonávat bariéry sankcí a umělých omezení v mezinárodním obchodu; dodávat informace o potenciálních partnerech a rámcových podmínkách podnikání, poskytovat organizační pomoc a pomoc podnikatelským subjektům při urovnávání konfliktů a tím tak vytvářet příznivé podmínky pro normalizaci mezistátních vztahů.

Annotation

This paper is dealing with the strengthening of role by non-governmental organizations in normalizing of interstate relations on case of business and industrial unions as the greatest instrument of international integration. The authors thinks that such institute of commercial group as is TPP which has statute of non-business public non-governmental organization; is able to get over the sanctions and plastic limits in international business; gets information about potential partners and framework conditions for business, provides organizational support and support of business subjects with settlement

of conflicts and than we are able to create good conditions for normalizing of interstate relations.

Ключевые слова: Европейский союз, Россия, санкции, политическая конъюнктура, национальный интерес, народные инициативы, европейская ментальность, Made in Russia, импортозамещение, долговременные инвестиции.

Как показал нынешний пражский форум, равно как и другие контакты с зарубежными коллегами, ТПП остаётся совершенным механизмом интеграции. Насущные национальные интересы, независимо от сложившейся политической конъюнктуры, отменяют воинственную риторику глобализма, теснят немотивированные санкционные меры. Полагаю, что именно ТПП, российские деловые круги уже в ближайшее время предложат международному сообществу оптимальные модели сотрудничества в областях, представляющих взаимный интерес.

Нас к этому подталкивает логика многолетних контактов, традиции дружества и непреходящая общечеловеческая ценность – мирное сосуществование больших и малых народов.

Окинем ретроспективным взглядом экономическую ситуацию в России и Европейском Союзе, обременённую противоестественным военно-политическим кризисом на Украине. Цепная реакция торопливых внешнеполитических шагов киевского режима в 2014–2016 годах и, главным образом его кураторов из-за океана, подорвали десятилетиями складывающуюся континентальную торгово-промышленную систему. Повлияв при этом на конкурентоспособность экономических структур как в России, так и в Евросоюзе. При том, что в стартовом «санкционном» 2014 году в торговом балансе нашей страны главными партнёрами по-прежнему оставались страны ЕС (42,2 % импорта и 53,8 % всего экспорта), АТЭС (34,3 % импорта и 18,9 % экспорта) и СНГ (13 % импорта и 14 % экспорта), крупнейшими из деловых партнёров РФ являлись Китай и Германия¹.

Санкции и ответные меры, по оценкам экспертного сообщества, оказали серьёзное влияние на российскую экономику, затронув реальный сектор, где сократились инвестиции в основной капитал, упал розничный товарооборот. Многие крупные российские компании (даже

¹ См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа: URL: Федеральная таможенная служба URL: <http://www.customs.ru>.

те, которые не были прямыми адресатами санкций) почувствовали такие последствия, как ограничение доступа к капиталу, технологиям и внешним рынкам.

Российские компании теряют возможность рефинансирования сделок и получения дополнительных кредитных средств, зарубежные теряют обширные российские рынки. В то же время по всем экономическим законам, как его, к примеру, истолковывают крупнейшие западные учёные¹, именно взаимная экономическая выгода должна в перспективе помочь преодолеть существующие политические противоречия между Россией и Западом, прежде всего, ЕС и США.

В этой ситуации определяющую роль могут сыграть Торгово-промышленные палаты – деполитизированные общественные организации, объединяющие предпринимательские круги всех стран.

Согласно Закону РФ «О торгово-промышленных палатах в Российской Федерации», ТПП «оказывают помощь российским организациям и индивидуальным предпринимателям, представляют и защищают их интересы по вопросам, связанным с осуществлением хозяйственной деятельности, в том числе и за границей;

...содействуют развитию экспорта российских товаров и услуг, оказывают практическую помощь российским организациям и индивидуальным предпринимателям в проведении операций на внешнем рынке и освоении новых форм торгово-экономического и научно-технического сотрудничества;

...обеспечивают предоставление услуг, необходимых для осуществления коммерческой деятельности иностранных фирм и организаций;

...выполняют другие задачи с учетом положений международных договоров Российской Федерации»².

Статус торгово-промышленных палат – некоммерческих общественных неправительственных организаций позволяет налаживать и осуществлять связи с зарубежными партнёрами в секторах, не зависящих от режима санкций. Один характерный пример. По приглашению Торгово-промышленной палаты в 2003 году начал знакомство с Россией глава всемирно известной компании OBI. Результатом стало появление крупнейшей в Восточной Европе сети магазинов компании, в том числе крупнейшего магазина OBI в мире.

Вероятно, участники пражского форума помнят, что в 2015–2016 годах существовали серьёзные сложности в отношениях между Россией

¹ ШАРП У.Ф., ГОРДОН Д. А., ДЖЕФФРИ В.Б. *Инвестиции*. – М.: Инфра-М, 2014.

² См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа: URL: <http://docs.cntd.ru/document/9004434>.

и Турцией. Военная провокация, совершённая политическими противниками Р. Эрдогана, была нацелена на подрыв сотрудничества двух стран. Именно в этот сложный период в Московскую торгово-промышленную палату прибыла делегация турецких предпринимателей, выразившая глубокие соболезнования семьям российских военнослужащих, погибших в Сирии. При этом посланцы Анкары предложили беспрецедентно выгодные экономические условия для столичных предпринимателей. Спустя несколько месяцев, после известных событий в Турции, взаимоотношения двух государств вернулись практически на прежний уровень. Но в данном случае «народная дипломатия» опередила шаги официальных инстанций. Усилия бизнес-сообщества во многом способствовали восстановлению интеграционных связей Российской Федерации и Турецкой Республики. Приятно, что Московская торгово-промышленная палата в данном случае сыграла роль связующего звена в системе гражданского общества двух государств¹.

Возвращаясь к взаимоотношениям с ЕС, при всей санкционной риторике рамочные условия европейских стран позволяют российским предприятиям беспрепятственно выходить на местные рынки. Так, в последний год Торгово-промышленная палата России оказала поддержку ряду российских IT-компаний, работала с химиками и электронщиками, содействовала другим предприятиям сферы высоких технологий. Например, российскому лидеру по производству специального лабораторного оборудования компании «Ламинарные системы» в ТПП помогли построить отношения с немецкими структурами делового и отраслевого содействия, разобраться в субсидиях и расставить имиджевые и коммуникационные акценты. Сейчас компания получает новые заказы не только из Германии, но и из Австрии, Греции и других стран.

Исходя из соображений развития цивилизованного бизнеса в глобальном мире, российские торгово-промышленные палаты стараются вести политику цивилизованного лоббизма и пиар-поддержки, необходимых для улучшения имиджа российского предпринимательства, повышения степени взаимного доверия и продвижения марки Made in Russia. Это помогает доносить потребности российских малых и средних фирм до европейских общественных и экспертных структур, СМИ, релевантных инстанций и ведомств.

¹ См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа: URL: <https://mostpp.ru/media-center /News/2015/ April/Agreement-MCCI-Istanbul-Chamber-Apr2015?nc=11>.

Предприятия обычно обращаются в ТПП за информацией о потенциальных партнерах и рамочных условиях предпринимательства, за организационной помощью и в конфликтных ситуациях, когда нужны медиация и правовая помощь. В последнее время растет число запросов, касающихся ноу-хау технического и управленческого характера, оценки шансов на успех отдельных проектов, продуктов и услуг. Многих волнуют вопросы о том, как российские марки будут восприниматься за рубежом, что может стать преимуществом на западном рынке, как выстраивать коммуникацию с зарубежными партнерами.

В целом запросы свидетельствуют о росте компетентности и финансовой состоятельности российских предприятий, их интеграции в европейское экономическое пространство.

Если говорить в целом о состоянии российского и европейского В2В-взаимодействия, то от санкций страдают и российские и западные компании. И в интересах предпринимательства – безусловно, работать над преодолением отрицательных воздействий. Крупнейшая в мире консалтинговая компания EY сообщила, что в 2015 году лидером по инвестициям в Россию стала ФРГ: количество германских проектов в стране, несмотря на санкции, увеличилось более чем в 3 раза. По данным российского Центробанка, прямые инвестиции из Германии в Россию увеличились в 4 раза – с 350 млн долларов в 2014 году до 1,42 млрд – в 2015г.¹ Конечно, эти данные отражают также подготовленное в прошлом развитие, но важно видеть главное: немецкие фирмы не уходят из России, представители миттельштанда (германского малого бизнеса) следят за экономическими процессами у нас в стране и подают сигналы готовности развивать долгосрочное сотрудничество.

Столичная ТПП активно работает над развитием интеграционных связей с большинством европейских стран. Скажем, все последние годы у нас идут активные и плодотворные контакты с коллегами из Швейцарии. На площадке ТПП Женевы регулярно проходят мероприятия, посвященные сотрудничеству с Россией, организованные в партнерстве со Швейцарско-Российской торгово-промышленной палатой.

У швейцарских партнеров большой интерес вызывает активно развивающийся в российских компаниях исследовательский сектор. Понимание вызывает и российский тренд импортозамещения – швей-

¹ См.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://tpprf.ru/ru/interaction/comments/163109>.

царские компании Novartis, Nestle уже перешли к локализации производства в России в условиях санкций.

По инициативе швейцарской стороны подготовлен к подписанию меморандум о сотрудничестве, согласно которому основными направлениями взаимодействия двух палат станут инновационная деятельность, промышленность, энергетика и энергосбережение, телекоммуникации и связь, развитие и либерализация торгово-экономических и иных отношений. Запланирован регулярный обмен информацией о развитии экономики и торговли, правовом регулировании внешнеэкономической деятельности, экспортных и импортных возможностях и потребностях обоих регионов. ТПП Москвы и Женевы будут информировать друг друга о наиболее важных национальных, международных и специализированных выставках, ярмарках, семинарах, «круглых столах», проводимых в московском регионе и кантоне Женева. Планируется совместный подбор взаимовыгодных инвестиционных проектов и содействие в поиске деловых партнеров для предпринимателей Москвы и Женевы.¹

Меморандум уже получил одобрение швейцарского посольства в России и сейчас готовится к подписанию.

В данном случае сотрудничество на уровне палат органично дополняет усилия региональных властей по развитию партнерских связей. На прошлой неделе Министр Правительства Москвы, руководитель Департамента экономической политики и развития города Максим Решетников встретился с делегацией из Швейцарии, возглавляемой государственным советником Люком Бартасса.

Стороны обсудили вопросы экономического сотрудничества – как текущего, так и потенциального – между Москвой и кантоном Женева. Сегодня в столице России работает более 200 компаний с участием капитала из Швейцарии. Основные сферы их деятельности – банковские и финансовые услуги, пищевая промышленность, часовая и химическая индустрия, фармацевтика. Зарубежным инвесторам сегодня выгодно приходить в город, участвовать в долгосрочных проектах. В частности, с конца 2016 года появилась возможность заключать офсетные контракты, что гарантирует бизнесу сбыт готовой продукции. Москва может предложить оптимальные условия для локализации необходимых городу новых производств. Эти условия в полной мере учитывают потребности инвесторов и отраслевую специфику. Допол-

¹ См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа: URL:<https://mostpp.ru/media-center/News/2016/October/Geneve-Oct2016>.

нительные меры поддержки согласовываются с каждым инвестором в специальном инвестиционном контракте.¹

Но если меморандум о взаимодействии со швейцарской стороной еще только согласовывается, то, скажем, соглашение с коллегами из Португальско-российской торгово-промышленной ассоциации мы подписали еще прошлой весной.

Страны-партнёры активно развивают экономическое сотрудничество. По данным Национального института статистики Португалии², за период с января по октябрь 2016 г. российско-португальский товарооборот по сравнению с 2015 г. увеличился на 67 % и составил 950,7 млн. евро. При этом объем экспорта из России увеличился на 60,7 % и составил 828,8 млн. евро, а португальский экспорт ввиду санкций снизился на 10 % и составил 121,9 млн. евро.

К числу главных экспортных товаров Португалии, поступивших на российский рынок в 2016 г., следует отнести □ обувь (15,1 %), машины и оборудование (13,3 %), сельхозпродукцию (12,3 %) и продукты питания (11,4 %), пробку (21,2 %). Португалия импортирует из России минеральное топливо (87,4 %), сельхозпродукцию (4,1 %), изделия химической промышленности (2,8 %), металлы (2,2 %).

По итогам 2016 г. Россия занимает 34-е место (в 2015 г. 33-е место) в списке основных торгово-экономических партнеров Португалии по экспорту и 10-е место (в 2015 г. 14-е место) по импорту. Количество португальских компаний, сотрудничающих с российскими деловыми кругами, в 2016 году увеличилось по сравнению с 2015 годом на 20 % и составило 512.

В 2016 году значительно усилилась активность португальских бизнесменов на российском рынке. Для обсуждения перспективных совместных проектов при активной поддержке торгово-промышленных палат состоялся обмен визитами представителей ведущих португальских компаний в более 10 регионов России для обсуждения возможности создания совместных производств пищевой продукции, медицинских препаратов, комбикормов и других товаров.

Подписанное нами соглашение предусматривает развитие существующих и создание новых деловых отношений между предприни-

¹ См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа: URL: <https://mostpp.ru/media-center/News/2017/January/Zheneva?nc=11>.

² Годовой обзор экономики Португальской Республики и торгово-экономического сотрудничества с Российской Федерацией в 2016 году. Аналитическая записка Торгово-промышленной палаты Российской Федерации. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа: URL: // www.tpp-inform.ru/portugal/110117.html.

мателями Москвы и Лиссабона, в особенности между представителями малого и среднего бизнеса. Также соглашение предполагает совместную работу по привлечению инвестиций в экономики Москвы и Португалии, и создание новых логистических схем транспортировки товаров. Отмечу, что подписание соглашения проходило при активной поддержке посольства Португалии и в рамках подготовки к заседанию Межведомственной комиссии двух стран, стороны сосредоточатся преимущественно на четырех сферах: инвестиции и торговля, сельское хозяйство, туризм и гражданская оборона. Это наглядный пример того, как народная инициатива, проводником которой стали торгово-промышленные палаты, способствует углублению межгосударственных связей на правительственном уровне.

Примеров подобного конструктивного сотрудничества можно привести множество, причём во многих случаях речь идёт о партнёрстве, проверенном временем. Скажем, в минувшем году мы отметили столетие Российско-британской торговой палаты, продвигающей масштабное сотрудничество между Россией и Великобританией, помогая компаниям обеих стран в поиске торговых партнёров и новых точек приложения сил и деловой энергии.

Наконец, нельзя не сказать о важнейшей работе в рамках Делового совета торговых палат крупнейших городов мира □ С6, в который входят ТПП Москвы, Берлина, Лондона, Парижа, Пекина и Сан-Паулу.

Последняя наша встреча, состоявшаяся в Париже, прошла в формате своеобразного «мозгового штурма», целью которого был поиск новых путей инновационного развития мегаполисов. Дискуссия была весьма плодотворной, по итогам которой было принято решение, что следующая встреча Делового совета С6 пройдет в Москве в сентябре 2017 года.

Таким образом, деятельность торгово-промышленных палат, неправительственных объединений предпринимателей, представляющих гражданское общество, является важнейшим ресурсом развития экономических связей. Причём даже ограниченная рядом условий интеграция в любых политических условиях работает на создание процветающей и успешной экономики.

Библиографический список

6. ШАРП У.Ф., ГОРДОН Д. А., ДЖЕФФРИ В.Б. *Инвестиции*. – М.: Инфра-М, 2014.
7. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа:
URL: Федеральная таможенная служба URL: <http://www.customs.ru>.
8. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа:
URL: <http://docs.cntd.ru /document/9004434>.
9. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа:
URL: <https://mostpp.ru/media-center News/2015/April/Agreement-MCCI-Istanbul-Chamber-Apr2015?nc=11>.
10. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа:
URL: <https://tpprf.ru/ru/ interaction / comments/163109>.
11. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа:
URL: <https://mostpp.ru/media-center/News/2016/October/Geneve-Oct 2016>.
12. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа:
URL: <https://mostpp.ru/media-center/News/2017/January/Zheneva?nc=11>.
13. Годовой обзор экономики Португальской Республики и торгово-экономического сотрудничества с Российской Федерацией в 2016 году. Аналитическая записка Торгово-промышленной палаты Российской Федерации. См.: [Электронный ресурс]. □ Режим доступа:
URL: [// www.tpp-inform.ru/portugal/110117.html](http://www.tpp-inform.ru/portugal/110117.html).

Владимир Михайлович Платонов

Профессор, кандидат юридических наук

Президент Московской торгово-промышленной палаты

15, стр. 1, улица Петровка

г. Москва, 107031, Россия

mostpp@mosttp.ru

Zájmy a hodnoty v zahraniční politice Ruska: mýty a skutečnost

Vladimír Prorok

Abstrakt

Rusko je pro svou velikost a odlišnost na Západě vnímáno jako hrozba. Ač někteří tvrdí, že Rusko rozumem nepochopíš, moderní politická věda operující pojmem politická kultura může specifický model chování Ruska popsat a učinit z něj prognózovatelný subjekt. Do modelu chování Ruska se promítá jeho specifická historická zkušenost – obrana území před vnějšími útočníky a smuta jako období nestability, vliv pravoslavi, které je více emocionální, méně analytické a instrumentální v porovnání s katolicismem a protestantismem, specifika přírodně-ekonomického prostředí – zóna rizikového zemědělství vyžaduje nárazovou a rychlou činnost bez důrazu na kvalitu. Územní expanze Ruského státu za posledních 1000 let je analogií expanze západních mocností. V současnosti v Rusku dominuje nová pravice, kladoucí důraz nejen na tradice, ale i na liberální hodnoty, což snižuje riziko územní expanze – zájem je na efektivních investicích a ne na výdajích na sociální stabilitu území.

Annotation

Russia is perceived for its size and distinction on western of World, as threat. Even though some people are saying that we can't get Russia by sense (ratio; the modern political science is operating with concept political culture can describe the specific model of Russia acting and make from that predictable subject. Into model of Russia acting translates its specific historical experience – defense of land against external invaders and smuta as period of instability, the influence of Orthodoxy which is more emotional and less analytic and instrumental in comparison with Catholicism and Presentism, specific of naturally and economic environment – the zone of risk agriculture requires the opinion and fast activity without accent on quality. Territorial expansion of Russia state in last 1000 years is analogy to western power states. In current time in Russia dominates new right party, which emphasizes not just on traditions but also on liberal values which reduce the risk by territorial expansion – the interest is on effective investment and not on outcomes for social stability of Russia land, state.

Tajemná ruská duše a politická kultura

Rusko je sice geograficky součástí Evropy, nicméně jeho poloha na okraji Evropy a jeho velikost prakticky vždy vyvolávaly v Evropanech pocit nejistoty a často i nebezpečí. Důležitým předpokladem překonání podobných pocitů, představujících pro politiku nesporná rizika, je pochopení jejich příčin, respektive subjektu, který tyto pocity vyvolává. Když ruský spisovatel F. I. Tjutčev v polovině 19. století napsal, že „rozumem Rusko nepochopíš“ asi netušil, jak se tato fráze stane populární v dalších stoletích. Co je v této souvislosti pozoruhodné, tuto frázi citují nejen na Západě, ať protivníci nebo přátelé Ruska, ale i samotní Rusové při hledání své identity.

Je skutečně Rusko neuchopitelné? Moderní politická věda operuje s termínem politická kultura, který odráží chování jednotlivých subjektů v politice. Jeho instrumentální využití je nicméně závislé na školách politického myšlení, provázaných na ideologické koncepty, což determinuje definici tohoto pojmu a tedy i jeho využití. Pokud někdo v současnosti tvrdí, že RF je neprognózovatelná, a proto nebezpečná, pak to může znamenat, že buď nedisponuje vědeckým myšlením, nebo vytváří virtuální realitu a manipuluje s veřejným míněním.

Pojem politická kultura bývá spojován se jmény amerických teoretiků G. Almonda a S. Verby, kteří v 50. letech 20. století začali s tímto pojmem aktivně pracovat. G. Almond a S. Verba chápali pod politickou kulturou „především politickou orientaci, postoj vůči politickému systému a jeho jednotlivým částem, uvědomování si vlastní role v tomto systému. Politická kultura je souborem orientací směrem k sociálním objektům a procesům“^{1,2}. G. Almond a S. Verba však nebyli prvními, kdo pracoval s termínem politická kultura. Ten byl využíván již na začátku 20. století. V předválečném Československu s tímto termínem pracoval E. Beneš a E. Chalupný. Jedna z prací E. Beneše začíná výrokem „nemáme politické kultury“³. E. Chalupný analyzoval zvláštnosti chování jednotlivých národů v závislosti na přírodních faktorech a specifikách jazyka⁴. V Rusku daný termín používal V. I. Lenin, když charakterizoval chování tříd, a jako vědecký pojem ho roz-

¹ Z anglického originálu: „The term political culture thus refers to the specifically political orientations – attitudes towards the political system and it is various parts, and attitudes toward the role of the self in the system. We speak of a political culture just as we can speak of an economic culture or a religious culture. It is a set of orientations toward a special set of social objects and processes.“ (Almond, Verba: 1989: 12)

² ALMOND, Gabriel A a Sidney VERBA: *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. [New ed.]. Newbury Park, Calif.: Sage Publications, 1989, s. 12

³ BENEŠ, Edvard: *Povaha politického stranictví*. Praha: Státní školní knihosklad 1920.

⁴ CHALUPNÝ Emanuel: *Povaha evropských národů, zejména Němců, Melantrich* 1935,

pracoval N. A. Berdjajev ve svých úvahách o ruské mentalitě¹. Na rozdíl od poválečného liberálního pojetí politické kultury se v daném případě spojuje politická kultura se stereotypy, vznikajícími v procesu zobecňování daným subjektem jeho historické zkušenosti.

Stereotypy chování v oblasti politiky vznikají v podmínkách stability přírodního a společenského prostředí, je to optimální a odzkoušená reakce na vznikající a opakující se situace. Z hlediska národa je toto prostředí tvořeno:

- geopolitickou situací,
- dominantním náboženstvím,
- přírodně-ekonomickým prostředím.

Faktory formování politické kultury Ruska

Ruská státnost existuje více než 1150 let. Ruský stát podobně jako jiné státy bojoval o svou existenci s okolními státními útvary. Základy ruské státnosti jsou spojeny s Kyjevskou Rusí, existující od 9.–13. století. Kyjevská Rus, patřící ve své době k největším státům v Evropě, bojovala o nadvládu ve východní Evropě a oblasti Černého moře s Byzantskou říší, Chazarským chanátem, Bulharskem a kočovnými Polovci. Na počátku 12. století dochází k rozpadu centralizovaného státu, vznikají nezávislá knížectví, která spolu bojují o hegemonii. Nejednota elity byla jedním z faktorů, který umožnil úspěšnou mongolsko-tatarskou invazi pod vedením Batu-chána v letech 1237–1240. Ruská knížectví se dostávají do vazalské závislosti na Zlaté hordě, jsou nucena platit daň a knížata získávají glejt na vládu od chána. Výběrem daní pro Hordu je pověřen vladimirský kníže Jaroslav a následně jeho syn Alexander Něvský. Od daní je ale osvobozena pravoslavná církev a v tomto tak tragickém období pro Rusko je založeno největší množství pravoslavných klášterů.² Z vazalského vztahu se Rusko dostává postupně, jihozápad Ruska v roce 1362 po vítězství Litevského státu v bitvě u Modrých vod, severovýchod částečně po roce 1380 po vítězství Dimitrije Donského v Kulikovské bitvě, definitivně po roce 1480, kdy je vytvořen pod vládou Ivana III. nezávislý Ruský stát. Vybojování nezávislosti kromě centralizace bylo podmíněno i rozpadem Zlaté hordy. Rusko se v tomto období stává díky obsazení Konstantinopole Turky v roce 1453 následníkem pravoslavného a v širším smyslu slova křesťanského Byzantského impéria, čímž se dostalo

¹ БЕРДЯЕВ Н.А.: *Русская религиозная психология и коммунистический атеизм*. Paris: YMKA Press 1931; BERĎAJEV N. A.: *Ruská idea - Základní otázky ruského myšlení 19. a počátku 20. století*. Praha: OIKOYMENH 1999.

² ИГУМЕН Кирилл: *Русская Церковь в период монголо-татарского ига* - http://ruskline.ru/analitika/2014/02/13/russkaya_cerkov_v_period_mongolotatarskogo_iga/

do střetu i s katolickým světem, respektive politicko-ekonomické soupeření se sousedy získává i náboženský podtext.

V následujících čtyřech stoletích pokračují konflikty Ruska s Livonským řádem, Litvou, Polskem, Švédskem a po rozpadu Zlaté hordy začínají konflikty s Tureckem. V první fázi se jedná o udržení hranic Kyjevské Rusi, v dalších o expanzi Ruského státu. Níže uvedené mapky ukazují rozsah ruského území ve 12. století a na počátku 20. století.

Území Kyjevské Rusi (1054–1132)

Ruské impérium 1914

Konflikt s Livonským řádem začíná ve 13. století, kdy křižáci usilují o pokřesťanštění Pobaltí a severu Ruska, a končí v 16. století rozpuštěním řádu po jeho porážkách ve válkách s Ruskem a Polskem. Války probíhaly v letech **1242¹**, **1268**, **1444–1448**, **1501–1503**, **1561**.² Ve 14. století začínají války s Litevským velkoknížectvím o ovládnutí území mezi oběma zeměmi, respektive se jedná o ovládnutí západních zemí bývalé Kyjevské Rusi. Konflikty mají i náboženský podtext – je to spor katolicismu a pravoslaví. Války probíhaly v letech **1368–1372**, **1406–1408**, **1487–1494**, **1500–1503**, **1507–1508**, **1512–1522**, **1534–1537**, **1561–1582**.³ Konflikt je formálně završen vytvořením federace Litvy a Polska v roce 1569. Konflikt s Polskem je nejdéle trvající konflikt Ruského státu. Tento konflikt trvá prakticky 1000 let a trvale

¹ Tučně jsou vyznačena vítězství Ruska (Ruských knížectví)

² *Ливонский орден* - https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%B5%D0%BD

³ *Русско-литовские войны* - https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%8B

je vepsán do podvědomí obou národů. Polsko bylo navíc jedním z hlavních vnějších aktérů i tzv. Smuty (neklidná doba), která je pro Rusi zvláště citlivá. Války probíhaly v letech **981, 1018, 1068–1069, 1205, 1280, 1340–1392, 1558–1583, 1609–1618, 1632–1634, 1654–1667, 1733–1735, 1768–1776, 1792, 1794, 1830–1831.**¹ Podobně jako v předcházejících případech to byl konflikt o kontrolu území s náboženským podtextem. Smuta je období 1598–1613, kdy po vymření vládnoucí dynastie a sporech o nástupnictví, spolu s ekonomickými problémy, vyvolanými vojenskými výdaji v předcházejícím období, a neúrodou, zapříčiněnou prudkým ochlazením v letech 1601–1603², vznikl politický chaos, hrozící ztrátou samostatnosti Ruska. Po překonání chaosu a stabilizaci Ruského státu se mění charakter vztahů mezi Polskem a Ruskem, Rusko přebírá iniciativu a aktivně zasahuje do vývoje v Polsku. Podobně se vyvíjely vztahy se Švédskem, s dvěma rozdíly. Ruský stát byl v konfliktech častěji vítězem a války trvaly až do začátku 19. století.³ Války se vedly za kontrolu Baltského moře a následně proti ruským zásahům do švédské politiky **1142–1164, 1187, 1240–1250, 1293–1295, 1311–1323, 1348–1349, 1375–1396, 1479–1482, 1495–1497, 1554–1557, 1563–1583, 1590–1595, 1614–1617, 1656–1658, 1700–1721, 1741–1743, 1788–1790, 1808–1809.** Rozpory s Tureckem začínají v 15. století poté, co Turci obsadili v roce 1475 Krym. V následujících stoletích spolu Rusko a Turecko soupeří o kontrolu ústí Volhy, pravobřežní Ukrajiny, Krymu, přístup Ruska k Azovskému a Černému moři, vliv na Kavkaze a Balkánu.⁴ Války s Tureckem pokračovaly až do 20. století, nehledě na zásahy dalších velmocí Rusko v dané oblasti svůj vliv trvale posilovalo.

V průběhu 19. a 20. století bylo Rusko následně dvakrát vystaveno riziku likvidace státnosti nebo své velikosti. Proto válka 1812 a 1941 nesou název Velká vlastenecká válka. Zvětšování území a vlivu Ruského státu v průběhu více než 1000 let svědčí o schopnosti elit poučit se ze svých slabostí a schopnosti masy obyvatel sebeobětovat se pro Matušku Rus.

¹ *Русско-польские войны* - https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%8B

² Výbuch sopky Huaynaputin v Peru, v únoru 1600.

³ *Русско-шведские войны* - https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D1%88%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%8B

⁴ *Русско-турецкие войны* - https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%8B

Rusko bylo silné, pokud:

1. byla vytvořena silná centralizovaná a hierarchizovaná moc,
2. došlo ke konsolidaci elity a vzniku vertikální moci, která zahrnuje i elitu neruských etnik,
3. stát reguluje vztahy náboženských komunit a je uplatněna náboženská tolerance,
4. je dostatečná pozornost udělována vytváření bojeschopné armády.

Podobný systém sebou ale nese i rizika. Je to byrokratizace, voluntarismus a příliš velký důraz na represii; zneužívání moci na místech (klanový systém) a oddělení elity a masy (rolnická povstání); propojení politické a některé z náboženských elit na úkor ostatních náboženství nebo na úkor zajištění sociální stability. Silná centralizovaná moc v Rusku je reprezentována Ivanem IV., Petrem I., Kateřinou II. a bolševiky. Tyto subjekty zásadním způsobem změnily Rusko a pokusily se spojit ruské a západní hodnoty, což ovšem znamenalo vzdát se některých tradičních ruských standardů a jít do konfliktu s konzervativní společností. Války, které Rusko vedlo, byly často koaliční, jak na straně protivníků Ruska, tak na straně Ruska. Nicméně ruští koaliční partneři měli vždy vlastní zájmy, které se často křížily se zájmy Ruska. Proto je logický dnes často opakovaný výrok Alexandra III., že Rusko nemá jiných přátel než armádu a flotilu.

Druhým zmíněným faktorem formujícím ruskou politickou kulturu je náboženství. Rusko je díky zvětšování svého území historicky multietnickou a multireligiízní zemí. Na jejím území se vyskytuje pravosláví, islám, judaismus, katolicismus, protestantismus, buddhismus a šamanismus. Pravoslavné křesťanství se stalo oficiální ideologií Ruského státu v roce 988, čímž Rusko přejímá Byzantský model vztahu státu a církve a specifický způsob raně-křesťanského myšlení, které se liší od později vzniklého katolického a i protestantského modelu. A i dnes je pravosláví převládajícím typem náboženství v Ruské federaci, a i u Rusů, jako nejpočetnější etnické skupině. V Rusku je dnes 70 % věřících, 42 % obyvatel jsou pravoslavní, 6,5 % muslimové, jiní křesťané 4,1 %. Ostatní náboženství se pohybují okolo jednoho procenta.

Pravosláví je charakteristické v duchu byzantské tradice césaro-papežským modelem vztahu církve a státu, ve kterém císař-car (z titulu volby křesťanství jako státní ideologie) církev kontroluje. V Rusku je tento model spojován se zřízením Svatého synodu v roce 1721 Petrem I., respektive s jeho náboženskými reformami, které umožnily státu ovlivňovat dění v pravoslavné církvi. Státní zásahy do chodu pravoslavné církve se uplatnily ale již za vlády Ivana III. a Ivana IV., kteří porušili model harmonie světské a církevní moci ve prospěch světské moci. Césaro-papežský model v Rusku fungoval až do roku

1917. Cézaro-papežský model vede ke vzniku hierarchizovaného systému, ve kterém stát využívá církve, jako jednoho z pilířů státní moci, který tlumí potenciální nespokojenost obyvatel se státní politikou, a zároveň stát zasahuje do dění v církvi a ovlivňuje i politiku církve, tak aby odpovídala aktuálním cílům státu (tolerance x radikalismus). Hierarchický model nepředpokládá existenci demokratických institucí, ty nemají hodnotové a organizační zázemí ani v institucích pravoslavné církve. Negativním důsledkem bývá, že s diskreditací státu se diskredituje i církev, a o to radikálnější je následná změna. Ruská revoluce 1917 a bojový ateizmus komunistického režimu byl vyvolán právě těsným spojením pravoslavné církve s carským režimem.¹

Další zvláštností pravoslaví je větší emocionálnost a důraz na morální hodnoty. Na úrovni běžného každodenního vědomí je jejich projevem menší důraz na analýzu a instrumentální přístup k realitě, důraz je naopak položen na dodržování rituálů. V prakticko-politické rovině se klade důraz na morální hodnoty a tradice a ne na zajištění sociální spravedlnosti, či ekonomické prosperity (technologického vývoje). Tím se liší pravoslaví od katolicismu a protestantismu, respektive pravoslavné země od zemí katolicko-protestantských. V teoretické rovině je odlišnost projevem, zaprvé rozdílu ve způsobu uvažování mezi abstraktním Platónem, konstruujícím ideální stát, který inspiroval křesťanství v prvních stoletích jeho existence, a věcným a analytickým přístupem Aristotela, hledajícího ideál v realitě, který inspiroval Tomáše Akvinského coby duchovního otce katolicismu, a zadruhé rozdílu mezi platónovsko-aristotelovským důrazem na morální hodnoty a Kalvínovým důrazem na rozhojňování materiálních statků jako oslavy boha, což je typické pro protestantské země.²

Poslední specifika pravoslavného Ruska, která je na Západě zvlášť citlivě vnímaná, je mesianismus Ruska. Křesťanství usiluje o spásu všech a je orientováno na budoucnost. Po již zmíněném pádu Konstantinopole v roce 1453 se Moskva vnímá jako třetí Řím, jako ten kdo osvobodí lidstvo a cézaro-papežský model to nepochybně umožňuje. Pravoslaví, jak bylo ale zmíněno výše, klade větší důraz na morální hodnoty než na sociální spravedlnost na tomto světě, což odporuje západní mentalitě. Jinými slovy, ruský mesianismus není akceptovatelný nejen pro nepravoslavné věřící, ale ani pro liberály a socialisty, kteří s Ruskem spojují zakonzervování nespravedlivých poměrů. Druhým problémem je to, že předpokladem realizace světového mesianismu je v pravoslavném pojetí spojení všech pravoslavných, tedy realizace ideje

¹ *Русский мир и клир Почему к 1917 году россияне разочаровались в церкви -*
https://lenta.ru/articles/2016/05/29/revolution_church/

² Viz WEBER, Max: *Metodologie, sociologie a politika*. Praha : OIKOYMENH, 2009, s. 194–196.

„ruského světa“, což při existenci ruských menšin v řadě zemí v kontextu vývoje minulých století vyvolává obavy z ruské expanze.

Posledním faktorem, který ovlivňuje politickou kulturu Ruska, jsou přírodně ekonomické podmínky. Industrializace v Rusku proběhla oproti Západu se zpožděním několika staletí, což vede k určité setvalosti agrárních hodnot. Navíc Rusko, jako euroasijská velmoc, přebírá tradice nejen Evropy, ale i Asie, kde převládalo pastevectví. Kromě toho se Rusko nachází v podmínkách rizikového zemědělství. Tyto faktory posilují konzervativní charakter společnosti, udržovaný i prostřednictvím tradic pravoslaví, důraz je na úctu k tradičním hodnotám – vlastenectví, loajalitu vůči státu a autoritám, tradičním formám rodiny apod. Reálné fungování společnosti je spojeno s existencí klanů (pozůstatky rodové společnosti) nebo etnických komunit, kde prioritu mají zájmy komunity před obecným zájmem nebo právem, což při velikosti Ruska vytváří prostor pro korupci a zneužívání pravomocí ze strany elity. Existence klanového systému de facto znemožňuje efektivní fungování demokracie. Ruskou specifikou, respektive problémem je i nárazová práce a slabý důraz na trvalý výkon a kvalitu. Tento stereotyp vzniká díky podmínkám rizikového zemědělství. V Rusku existuje oproti jiným zemím krátké vegetační období, neboť zima trvá déle a dříve přichází. Přežití vyžaduje rychle zasít a rychle sklídit. Kvalita je druhořadým problémem. Navíc výsledek je podmíněn i nestabilním počasím, které nelze ovlivnit, což vede ke vzniku pasivity při řešení jakýchkoli problémů (na avos). Tyto stereotypy se projevují na úrovni běžného vědomí, jejich překonání bylo spojováno s tvrdými sankcemi ze strany státu vůči neadekvátnímu chování, pokud byly u moci elity, které usilovaly o zásadní technologické a ekonomické změny.

Současné Rusko a expansionismus

Rusko za dobu své existence zvětšilo několikrát své území a kromě ekonomické expanze byly nezřídka nástrojem rozšiřování nebo zvětšování vlivu i války. To se týká jak Ruského impéria ve středověku a novověku, tak i SSSR v moderních dějinách. Otázkou je, zda lze totéž říci o Ruské federaci. Aktivní účast Ruska ve válce v Gruzii v roce 2008, připojení Krymu a účast na konfliktu na Ukrajině v letech 2014–2017 ukazuje na podobný model chování v současnosti. Otázkou je, zda z těchto dílčích faktů lze skutečně vybudovat koncepci trvalého expansionismu Ruska, jak je to často na Západě prezentováno. Zásadním problémem v hledání odpovědi na danou otázku je

- a) nedoceňování zájmů jednotlivých subjektů podmíněných jejich ekonomickou pozicí,
- b) podceňování specifik historického vývoje.

Tato opominutí jsou typická jak pro liberály, kteří operují abstraktním člověkem, tak pro konzervativce, kteří vycházejí z neměnnosti člověka, respektive neměnnosti jeho zájmů a vztahů.

Expanze Ruského impéria ve středověku a novověku je spojena s existencí feudálních a raně kapitalistických vztahů, kde cílem je ochrana vlastního území před dobyteli nebo získání nového území a nových trhů coby zdroje renty nebo zisku. Rusko se v daném období fakticky chovalo úplně stejně jako další evropské mocnosti. Rozdíl byl pouze v tom, že evropské mocnosti expandují do zámoří, kdežto Rusko expanduje za Ural a do Zakavkazska. Expanze SSSR do východní Evropy (Maďarsko 1956, Československo 1968), Asie (podpora Severní Koreje 1953, Vietnamu 1968–1972), Jižní Ameriky (Kuba, Nikaragua) a Afriky (Mosambik, Angola) byla spojena se soupeřením Západ Východ – kapitalismus x komunismus, kde střet byl o typ výrobních vztahů a podmínek tvorby a rozdělování zisku. Proti tomu stály západní země, které se snažily udržet si kolonie či vytvářet nekoloniální vztahy (alžírská válka 1954–1962, vietnamská válka 1959–1975, organizace či podpora státních převratů (Irán 1953, Kuba 1961, Chile 1973...)). Tento typ rozporu nicméně skončil se zánikem SSSR.

Dnešní Rusko je kapitalistickým státem se specifickou podobou ekonomických a politických vztahů. Totéž ale můžeme prohlásit i o Singapuru, Malajsii, Turecku a dalších zemích s nekatolicko-protestantskou tradicí. V Rusku je formálně poloprezidentská demokracie, kde, podobně jako ve Francii, funguje vedle presidenta i předseda vlády, prezident může rozpustit parlament a má řadu samostatných pravomocí. Nicméně v Rusku lze vzhledem k celkovému nastavení politického systému hovořit o superpresidentském systému, neboť prezident má možnost výrazně přes státní byrokracii, propresidentskou stranu a v rámci neformálně fungujícího césaro-papežského modelu působit na veřejnost a formovat a prosazovat politická rozhodování. Jednotné Rusko, představující v současné době propresidentskou stranu, je ideologicky stranou tzv. nové pravice, která v sobě zahrnuje jak konzervativní, tak i liberální hodnoty. V. V. Putin charakterizuje Jednotné Rusko jako centristickou a konzervativní sílu. Vedoucí presidentské administrativy nicméně prohlásil, že do voleb 2016 půjde Jednotné Rusko s pravicově liberálním programem. Základem politiky má být konzervativní modernizace. Ruský konservatismus odpovídá hodnotám ruské politické kultury, liberalismus, zastoupený osobnostmi v ekonomických rezortech, usiluje o začlenění Ruska do světových ekonomických sítí. Otázkou je, zda v podřízené nebo rovnocenné pozici.

K ruské tradici patří vysoká příjmová a majetková nerovnost. Podle Gini indexu je míra nerovnosti na úrovni 40 % (srovnatelné s USA), ve vyspělých

zemích Evropy je to okolo 30 %¹, přičemž díky poklesu cen ropy a sankcím Západu míra nerovnosti a chudoby v Rusku v současnosti roste.² Pokud se podíváme na zdroje příjmů Jednotného Ruska z 3 957 811 607 R příjmů v roce 2011, bylo od právnických osob 2 755 645 958, což signalizuje, kdo má vliv při koncipování politiky. Tomu nakonec odpovídají i kluby, které fungují uvnitř Jednotného Ruska:

- Klub 4. listopadu má za cíl rozpracovat konzervativně-liberální program,
- Centrum sociálně-konzervativní politiky sdružuje stoupence liberálních a sociálních hodnot,
- Státně-vlastenecký klub, na jehož činnosti se podílejí osobnosti ze sféry vzdělání a kultury – deklarovaným cílem je zodpovědný stát s důrazem na vlastenectví a národní tradice,
- Liberální klub – stoupenci nové pravice,
- Podnikatelská platforma, jejímž cílem je hájit zájmy byznysu.³

V. V. Putin se snaží coby prezident víceméně vyvažovat zájmy jednotlivých sociálních skupin, respektive udržovat status quo, jehož součástí jsou i majetkové a příjmové rozdíly. Tato politika ale v poslední době naráží na své limity.

Vnější politika je zpravidla pokračováním vnitřní politiky. Ruský byznys, který má podstatný vliv na tvorbu politiky a je propojen často korupčními kanály na státní aparát⁴, má zájem na udržení (navýšení) svých příjmů a politická elita by měla udržet stabilitu. Cílem vnější politiky je ekonomická expanze a udržení zisku, což zároveň vyžaduje stabilní vnější prostředí. To se nepochybně týká odvětví spojených s vývozem surovin či průmyslových a zemědělských výrobků, méně se to může týkat vojensko-průmyslového komplexu. Ten je ale teď plně soustředěn na modernizaci ruských ozbrojených sil a vývoz osvědčeným zákazníkům, což jej kapacitně plně vytěžuje. Zároveň ale existuje rozdíl mezi zájmy subjektů těžebního průmyslu a průmyslových odvětví. Na vývozu surovin z Ruska má zájem i Západ a lze ho realizovat i bez samostatné ruské zahraniční politiky, kdežto export průmys-

¹ GINI index (World Bank estimate) - <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

² Почему неравенство в России вновь растёт, и что происходит со средним классом - <http://www.bbc.com/russian/news-36951459>; РЕМИЗОВ Михаил : Патология неравенства - <http://expert.ru/2016/12/6/patologiya-neravenstva/>

³ Единая Россия -

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F

⁴ КОЧАН Александр: От должности освободить... - <http://rusplt.ru/policy/doljnosti-osvobodit-29155.html>

lové či zemědělské produkce potřebuje podporu ruského státu, neboť představuje konkurenci Západu.

Politická expanze, ve smyslu anexe území je málo pravděpodobná, protože by vyžadovala velké sociální a politické náklady na správu nových území. Tak často diskutovaná anexe Krymu byla umožněná referendem na Krymu po státním převratu, který porušil ukrajinskou ústavu, a připojení tohoto území mělo jednak zásadní strategický význam, jednak bylo nápravou mocenského rozhodnutí dnes zneuznávaných komunistických elit z roku 1954 o připojení Krymu k Ukrajině. Otázkou je, zda Krym je pokračováním příznání práva na sebeurčení po rozpadu SSSR pro ruské menšiny na území nových států, nebo je to výjimka. První varianta představuje pro Rusko riziko, že se budou naopak chtít oddělit neruské národy. Připojení Krymu údajně stálo v první fázi Rusko skoro 500 miliard rublů a náklady budou ještě několik let narůstat.¹ Přičemž na Krymu jsou 2 mil obyvatel, jejichž životní úroveň bylo nutné pozvednout na úroveň Ruska, a zároveň bylo nutné modernizovat infrastrukturu. Připojení dalších území (Jižní Osetie, Abcházie, Doneck, Lugansk, Pobaltí...) by znamenalo další náklady a finanční zdroje by bylo nutné získat buď z regionů Ruska, nebo ze zvýšení daní. Pro ruské elity a ruský byznys je výhodnější, aby tato území zůstala nezávislá a zároveň nebyla protiruská. Z investic mohou pobírat zisky a zároveň nemají přímou zodpovědnost za životní standardy obyvatel těchto území. Ruská politika ukazuje, že část ruské liberálně orientované elity zjevně upřednostňuje ekonomické zájmy před důraznou obhajobou hodnot ruského světa, respektive tyto zájmy porovnává s jejich ekonomickou dimenzí. Výjimku mezi ruskou elitou tvoří část ideologů pravoslavného a monarchistického zaměření, jejichž nejvýznamnějším představitelem je A. G. Dugin, který byl po určitou dobu poradcem čelných představitelů RF a jeho ideje měly vliv i na vojenskou elitu.² V kontextu reálné politiky RF lze konstatovat, že jeho vliv se snížil.

RF vzhledem ke své rozloze a surovinovému bohatství nepotřebuje expandovat, nýbrž potřebuje vytvořit podmínky pro export surovin. Konflikt na jejích hranicích zvyšuje rizika ekonomického propadu. Z tohoto hlediska je obviňování Ruska z expanzionismu buď nepochopením ruské mentality a ruských zájmů nebo cílenou manipulací, jejímž účelem je vytvořit pro západní veřejnost strašáka. Vzhledem k surovinové závislosti především Evropy je podobná politika, spojená v současnosti se sankcemi nejen kontrapro-

¹ РОДИН Иван: *Правительство замедляет интеграцию Крыма в правовую систему РФ* - http://www.ng.ru/politics/2014-09-17/1_integratsia.html; ГРЕННИНГ Галина: *Крым: инвестиции или затраты – издержки присоединения* - <http://thewallmagazine.ru/crimea/>

² *Генерал Решетников: Возвращение к Империи* - <http://www.segoday.ru/print/184379>

дуктивní, ale navíc může Rusko naopak významně posílit, neboť tlak na Rusko vede tradičně k jejímu sjednocení a dokonce může být impulsem k jeho modernizaci. Dokud Ruská federace mohla vyvážet suroviny a využívat západní kredity, nemusela výrazně svou ekonomiku technologicky modernizovat, hrozba její stability, jako tomu bylo již několikrát v jejích dějinách, může tuto situaci zvrátit.

Seznam použité literatury

ALMOND, Gabriel A a Sidney VERBA: *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. [New ed.]. Newbury Park, Calif.: Sage Publications, 1989.

BENEŠ, Edvard: *Povaha politického stranictví*. Praha: Státní školní knihosklad 1920.

BERĎAJEV N. A.: *Ruská idea – Základní otázky ruského myšlení 19. a počátku 20. století*. Praha: OIKOYMENH 1999.

БЕРДЯЕВ Н.А.: *Русская религиозная психология и коммунистический атеизм*. Paris: Ymka Press 1931.

Генерал Решетников: Возвращение к Империи -

<http://www.segoday.ru/print/184379>

ГРЕННИНГ Галина: *Крым: инвестиции или затраты – издержки присоединения* - <http://thewallmagazine.ru/crimea/CHALUPNÝ> Emanuel:

*Povaha evropských národů, zejména Němců, Melantrich*1935,

Игумен КИРИЛЛ: *Русская Церковь в период монголо-татарского ига* - http://ruskline.ru/analitika/2014/02/13/russkaya_cerkov_v_period_mongolotatarskogo_iga/

КОЧАН Александр: *От должности освободить...-*

<http://rusplt.ru/policy/doljnosti-osvobodit-29155.html>

РЕМИЗОВ Михаил: *Патология неравенства* -

<http://expert.ru/2016/12/6/patologiya-neravenstva/>

РОДИН Иван: *Правительство замедляет интеграцию Крыма в правовую систему РФ* - http://www.ng.ru/politics/2014-09-17/1_integratsia.html

Русский мир и клир Почему к 1917 году россияне разочаровались в церкви - https://lenta.ru/articles/2016/05/29/revolution_church/

Почему неравенство в России вновь растет, и что происходит со средним классом - <http://www.bbc.com/russian/news-36951459>

WEBER, Max: *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009

doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc.

Kromě problematiky Ruska se věnuje dějinám politického myšlení, teorii a praxi řešení politických konfliktů a rozhodování a analýze v politice.

VŠFS, Estonská 500,

110 00 Praha 10

Česká republika

e-mail: vprorok@seznam.cz

Předsednický stůl konference

Za stolem zleva doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc. z Vysoké školy finanční a správní, bývalý ministr vlády ČR a velvyslanec v Rusku a na Ukrajině Jaroslav Bašta, doc. PhDr. Luboš Chaloupka, CSc., rektor Univerzity Jana Amose Komenského Praha, moderátor konference PhDr. František Pertl, poslanec Evropského parlamentu MUDr. Jiří Maštálka, prof. Vladimír M. Platonov, CSc., vedoucí Katedry politických věd RUDN

Россия-ЕС: безопасность и неделимая ответственность

Виктор Глебов

Аннотация

В статье описывается динамика развития отношений между Европейским Союзом и Россией в области проблем безопасности и взаимной ответственности. Анализируется динамика переговорного процесса, связанного с практическими аспектами обеспечения безопасности всех заинтересованных стран. Отдельно исследуются также противоречия в существующей на данный момент системы коллективной безопасности, выстроенной в рамках структуры Североатлантического альянса (НАТО) под фактическим директивным руководством со стороны США. В качестве альтернативы фактически сложившейся на сегодняшний день модели «игры с нулевой суммой», которая не имеет перспектив для дальнейшего благоприятного развития с учётом интересов всех участвующих сторон предлагается возвращение к широко обсуждавшийся концепции «Договора о европейской безопасности» (ДЕБ), предложенной президентом России Д. А. Медведевым в 2009 году, важнейшей отличительной чертой которого было установление режима взаимной и коллективной юридической ответственности за все действия, которые могут оказать негативное влияние на всё атлантическое пространства от Ванкувера до Владивостока.

Anotace

Příspěvek popisuje dynamiku rozvoje vztahů mezi Evropskou unií a Ruskem v oblasti problémů bezpečnosti a vzájemné odpovědnosti. Je analyzována dynamika negociačního procesu spojeného s praktickými aspekty zajištění bezpečnosti všech zainteresovaných stran. Samostatně se také posuzují rozpory v nyní existujícím systému kolektivní bezpečnosti v rámci Severoatlantické aliance (NATO) pod prakticky direktivním řízením ze strany USA. Jako varianta fakticky dnes existujícího modelu „hry s nulovou částkou“, jenž nepředstavuje žádnou perspektivu pro další příznivý rozvoj s ohledem na zájmy účastnických stran, je navrhopván návrat k všestranně projednávané koncepci „Smlouvy o evropské bezpečnosti“, kterou předložil prezident Ruska D. A. Medveděv v roce 2009. Jejím nejdůležitějším charakteristickým rysem bylo vypracování režimu vzájemné a kolektivní právní odpovědnosti za veškeré činnosti, které mohou mít negativní vliv na celý atlantický prostor od Vancouveru po Vladivostok.

Abstract

This paper describes dynamic of development of relations between European Union and Russia in field of security issues and each other responsibility. In the paper is analyzed dynamic of negotiation process connected to practice aspects of securing of all interested members. Independently are analyzed differences in recent exist system of collective security in framework of NATO under practically directive management from the USA. As option of factual of existing model of recent time „game with zero amount“, which doesn't show any perspective for next favorable development with accent on interests of member's parts; in this case is was suggested return to universally negotiated concept „Agreement about EU security“, which was suggested by President of Russia D. A. Medvedev in 2009. Its most important character was creation of regime of each other and collective legal responsibility of all issues, which may have negative impal on whole atlantic area from Vancouver to Vladivostok.

Ключевые слова: Европейский Союз, Россия, безопасность, НАТО, США, договор о европейской безопасности 2009 года, Д. А. Медведев, евроатлантическое пространство.

На современном этапе проблемы безопасности выдвигаются на первое место во взаимоотношениях между Россией и Европейским Союзом. Так как современная международная ситуация более анархична и непредсказуема, чем ситуация в период «холодной войны». *«Если в прошлом – отмечает профессор Ричард Саква – безопасность была результатом равновесия сил, устоявшегося уклада, в рамках которого государства дипломатическим путем разрешают противоречия, то новая система (атлантическая – примечание автора) гарантирует безопасность собственным членам и союзникам (последним, разумеется в иной степени), но все более утрачивает механизм встраивания подлинно равноправных отношений с другими государствами»¹*. Надежды на то, что после окончания «холодной войны» НАТО, как и Организация Варшавского договора (ОВД) будет отправлена на свалку истории, не оправдались. Если ОВД в конечном итоге была распущена, то Североатлантический альянс превратился в инструмент военно-политической экспансии США. Сначала, в марте 1999 года, вопреки взятым на себя ранее обязательствам о не расширении НАТО на Восток, участниками этой организации стали Польша,

¹ Саква Р. *Новый атлантизм* // Россия в глобальной политике. №5. 2015. Стр. 192

Венгрия и Чехия, затем, уже в 2009 году – Болгария, Румыния, Словакия и Словения, а также Албания и Хорватия, а на данный момент решается вопрос об окончательном вступлении в эту организацию Черногории.

Расширяющийся альянс, при доминировании в его составе Вашингтона во многом сводил на нет усилия тех европейских сил, которые были заинтересованы в налаживании отношений с Россией в области взаимной безопасности. Напоминание об обязательствах США оборонять Европу все больше похоже на мантры, маскирующие то, как эти обязательства подрывают панъевропейскую безопасность. Любая уступка Москве и даже намерение понять ее позицию считается проявлением слабости, что в реальности лишь усиливает конфронтацию.¹

При этом на протяжении многих веков Россия участвует в формировании европейской реальности в её политическом, культурном и прочих измерениях. Но одновременно, веками дебатировался вопрос о том, каковы пределы возможного сближения России и её западноевропейских партнеров, и в какой степени Россия является «Европой». Во времена «холодной войны» отошел в тень, в силу ситуации разделения континента на сферы влияния между двумя сверхдержавами. Но, в настоящее время, когда эпоха кровопролитных и разрушительных войн в истории человечества осталась позади, когда исчезло непримиримое идеологическое противостояние, появились беспрецедентные по своей значимости возможности в реализации давней мечты о подлинном единстве Европы.

У России и ЕС есть целый ряд общих вопросов в области безопасности (распространение оружия, терроризм и угроза исламского радикализма, а также изменение климата, киберпреступность, контрабанда наркотиков и торговля людьми). Тем не менее, Россия больше обеспокоена вопросами «жесткой» безопасности (системы контроля ядерных вооружений и противоракетной обороны и контроль обычных вооружений). Это именно те сферы, в которых ЕС выступает в качестве объекта, ответственного за формирование Российской совет по международным делам политики. В отношениях России и ЕС, в отличие от российско-американских отношений, отсутствует культура сотрудничества по теме «жесткой» безопасности. ЕС в большей степени заинтересован в вопросах «мягкой» безопасности и особенно – в решении проблемы изменения климата. Хотя Москва и использует такое

¹ Саква Р. *Новый атлантизм* // Россия в глобальной политике. №5. 2015. Стр. 189

сотрудничество для восстановления отношений с Западом, она не является значимым игроком в этой сфере.

Что касается борьбы с терроризмом, то ЕС и Россия расходятся во мнении относительно приоритетов (для Брюсселя наивысшее значение имеют права человека, тогда как для России нет ничего важнее безопасности). Повышение значимости вопросов «жесткой» безопасности в Европе (после событий на территории Украины) привело к снижению интереса к повестке «мягкой» безопасности. Кроме того, Россию в последнее время принято изображать в качестве основной угрозы, стоящей перед европейским регионом, что ограничивает возможности для сотрудничества, ведет к расширению влияния США в Европе и придает НАТО новый смысл существования. Ситуацию усугубляют и военные учения, и маневры обеих сторон. Таким образом, взаимодействие между сторонами ограничено преимущественно тактическими вопросами и точечными сделками. Одной из платформ по обеспечению безопасности и сотрудничества между ЕС и Россией даже в текущих обстоятельствах остается ОБСЕ. Тем не менее и в этом случае, взаимовыгодное сотрудничество осложняется расхождениями в подходах партнеров. ЕС уделяет особое внимание вопросу прав человека и считает, что Россия своими действиями ограничивает эффективность ОБСЕ, тогда как Россия со своей стороны высоко оценивает работу этой организации, называя ее единственным дискуссионным форумом, действующим в настоящее время, однако при этом связывает ее стратегическую значимость с концепцией неделимой безопасности в Европе, полагая, что ЕС и НАТО вытеснили ОБСЕ на второй план и тем самым сделали невозможной реализацию идеи равной безопасности для всех. Тем не менее, ОБСЕ может быть особенно полезна в качестве инструмента мониторинга прекращения огня, ситуации с правам человека и подобных аспектах. В этой сфере ЕС и России постепенно удастся прийти к согласию. Это лишний раз доказывает, что в настоящее время стороны могут сотрудничать исключительно по вопросам, которые носят неотложный и особо важный характер.

Центральным элементом сотрудничества в области безопасности в Европе остается диалог между Россией и НАТО. По мнению России, требуется восстановление работы Совета Россия – НАТО на всех уровнях, включая его политическую и военную составляющие, причем в основе деятельности Совета должны лежать принципы взаимного уважения и прагматизма. В краткосрочной перспективе обе стороны нуждаются в Совете для согласования политики и военных действий на

Ближнем Востоке, координации тактических маневров и военных учений, контроля выполнения Минских соглашений, урегулирования ситуации в Афганистане и противостояния региональным террористическим угрозам. Эти дискуссии позволят гарантировать минимальный уровень предсказуемости. В долгосрочной перспективе Совет может быть полезен для возобновления переговоров по поводу сокращения вооружений и системы противоракетной обороны в Европе, которая является предметом особого сложного взаимодействия по линии Россия – Европа. С течением времени должны быть возобновлены совместные военные учения и студенческий обмен между военными учебными заведениями для обеспечения более широкой социализации на низовых уровнях.

Представляется крайне важным для повышения эффективности дискуссий следует избегать разговоров о том, кто в большей степени виноват в текущем кризисе (или по крайней мере постараться отложить их на какое-то время). В то же время главным фактором, препятствующим эффективной работе Совета, является отсутствие взаимного доверия. Наконец, ЕС и Россия расходятся в подходах к борьбе с терроризмом. Евросоюз, где меры по противостоянию терроризму принимаются преимущественно на национальном уровне, взаимодействует со странами происхождения или транзита террористов (например, с государствами Северной Африки и Турцией), а не с Россией, которая борется с террористами. Таким образом, ЕС полагается на инструменты «мягкой силы», а его органы по борьбе с террористической угрозой, судя по всему, не имеют какой бы то ни было стратегии сотрудничества с Россией. Военный и кадровый вклад ЕС в эту борьбу носит весьма ограниченный характер. Из всех государств – членов Евросоюза лишь Франции сегодня удалось выработать некоторую форму оперативного сотрудничества с Россией по Сирии. Россия, со своей стороны, всегда подчеркивала, что никаких альтернатив международному сотрудничеству при борьбе с террористической угрозой не существует; она настаивает на оперативном сотрудничестве и разработке антитеррористических конвенций. Москва также готова делиться своим опытом. Впрочем, реализации общих целей вновь препятствуют концептуальные различия в подходах. Несмотря на эти разногласия, имеется ряд форматов, которые, как представляется, отвечают нуждам российско-европейского сотрудничества. Это постоянный обмен информацией о потенциальных террористах и их финансировании, оперативное сотрудничество (особенно между правоохранительными органами), обмен опытом по управлению потоками мигрантов и претендентов на

статус беженца и различные форматы сотрудничества в сфере урегулирования конфликтов. Эти инициативы позволят решить наиболее острые проблемы и вывести уровень сотрудничества между ЕС и Россией на принципиально новый уровень.

В связи с тем, что за последние двадцать с лишним лет предсказуемость европейской безопасности снизилась, повысилась необходимость создания новой архитектуры безопасности в Европе, проект которой и был предложен Российской Федерацией и её тогдашним Президентом Д. А. Медведевым в июне 2008 года. Целью выдвинутых предложений было исключение на континенте какого-либо произвольного применения накопленного обычного и ядерного оружия, создание надежной системы безопасности, действующей не на параметрах однополярного мира, а на основе общепризнанных норм международного права в деле поддержания мира и стабильности. Также инновацией стало предложение Д. А. Медведева о закреплении в международном праве принципа неделимости безопасности, который должен заключаться в юридическом обязательстве, в соответствии с которым ни одно государство и ни одна международная организация в Евроатлантическом регионе обязуются не укреплять свою безопасность за счёт безопасности других стран или организаций. Ключевым аргументом Президента России стал тезис о том, что на смену искусственной биполярности приходит более естественная полицентричная международная система с опорой на ООН и международное право, жизнеспособность которой будет во многом определяться государствами евроатлантического региона, как признанными цивилизационными лидерами международной системы. По мнению Д. А. Медведева государства евроатлантического региона уже в состоянии сделать принципиальный, исторический шаг, и заключить юридически обязывающий договор, *«который бы внес окончательную ясность в значение фактора силы во взаимоотношениях в евроатлантическом сообществе»*.¹

Предложенный Д. А. Медведевым проект принципиально нового договора о европейской безопасности (ДЕБ) базируется на пяти основных принципах:

- ✓ Первый – приверженность всех стран добросовестному выполнению международных обязательств; уважение суверенитета, территори-

¹ Дмитрий Медведев предложил созвать общеевропейский саммит для запуска разработки нового договора о европейской безопасности. Официальный интернет-портал Президента России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/322> Последнее посещение: 14.02.2017

альной целостности и политической независимости государств и всех других принципов, закрепленных в Уставе ООН.

- ✓ Второй – недопустимость применения силы или угрозы ее применения в международных отношениях. Закрепление в договоре перечня взаимосогласованных критериев, стандартов, применимых к работе над преодолением различных конфликтных ситуаций на пространстве ОБСЕ.
- ✓ Третий – гарантии обеспечения равной безопасности, никто не должен обеспечивать свою безопасность за счет безопасности других. Юридическое закрепление положений, которые позволили бы воплощать эти гарантии на практике.
- ✓ Четвертый – ни одно государство или международная организация (блок) не могут иметь эксклюзивных прав на поддержание мира и стабильности в Европе.
- ✓ Пятый – установление базовых параметров контроля над вооружениями и разумной достаточности в военном строительстве с целью создания надлежащего уровня предсказуемости, доверия и безопасности на континенте.¹

Все принципы предложенного договора представляются достаточно конструктивными. Но, к сожалению, путь к принятию договора оказался чрезмерно тернистым. Особое неприятие предложения о подписании нового договора продемонстрировали США и Великобритания. По высказываниям официальных лиц США, создание новой европейской системы безопасности с участием России нецелесообразно, так как на данный момент, европейские государства устраивает существующая система безопасности под крышей НАТО.

Выдвинутая инициатива была в дальнейшем подтверждена в Концепции внешней политики Российской Федерации, которая была утверждена 12 июля 2008 года, в положении *«главной целью российской внешней политики на европейском направлении является создание по настоящему открытой, демократической системы общерегиональной безопасности и сотрудничества, обеспечивающей единство Евро-Атлантического региона – от Ванкувера до Владивостока, не допуская*

¹ А. Новак. *К неделимой безопасности в Европе. Доверие к России – вот чего недостаёт Западу*. URL: <http://www.peacekeeper.ru/ru/?module=news&action=view&id=17846> Последнее посещение: 14.02.2017

его новой фрагментации и воспроизводства прежних блоковых подходов, инерция которых сохраняется в нынешней европейской архитектуре, сложившейся в эпоху холодной войны. Именно на это направлена инициатива заключения Договора о европейской безопасности, старт разработке которого можно было бы дать на общеевропейском саммите».¹

Уже в 2009 году, на встрече лидеров «Большой двадцатки/ G-20» в Лондоне была зафиксирована договорённость о рассмотрении и проведении регулярных консультаций по вопросу проекта Договора о европейской безопасности. С российской стороны впоследствии был подготовлен технический проект будущего международного соглашения о Договоре и опубликован в рамках работы ежегодной конференции ОБСЕ по проблемам безопасности, которая прошла в Вене, в июне 2009 года. Последним взаимным для России и Европы поступательным шагом при работе над инициативой о европейской безопасности стал итоговый проект Договора, который был официально опубликован в ноябре 2009 года и направлен для всестороннего обсуждения всем заинтересованным сторонам, в числе которых было и руководство Европейского Союза, и НАТО. Однако с окончанием 2009 года полномасштабные предметные переговоры по сути Договора фактически были прекращены.

Выдвигая проект Договора о европейской безопасности, российская сторона руководствовалась стремлением окончательно ликвидировать наследие «холодной войны», прежде всего в военно-политической сфере, в которой по-прежнему сохраняется блоковый подход, препятствующий созданию условий для равной и неделимой безопасности всех государств ОБСЕ. Стоит отметить, что российские предложения дали импульс для широких дискуссий внутри НАТО и ЕС, подтолкнули ОБСЕ к масштабному обсуждению новых направлений своей деятельности и вызвали процесс переосмысления состояния дел в сфере поддержания стабильности и безопасности в Евроатлантическом регионе. В большинстве дискуссий акцент ставился на поиске подходящих институциональных рамок для вероятного обновления системы общеевропейской безопасности, содержательным аспектам инициативы уделялось, к сожалению, гораздо меньше внимания. При этом очень важно констатировать, что проект Договора о европейской безопасности, ни в момент своего выдвижения, ни сегодня не является

¹ Концепция внешней политики Российской Федерации. 15 июля 2008 года. Официальный портал Президента России. URL: <http://kremlin.ru/acts/news/785> Последнее посещение: 14.02.2017

некой ультимативной догмой, и все содержательные предложения по его модификации очень важны как для оживления и поддержания дискуссии, так и для выстраивания четкой институциональной логики его возможного воплощения. В связи с востребованностью идеи всеобъемлющего рамочного Договора представляется необходимым продолжить работу над его исходным текстом.¹

Выдвинув инициативу о разработке ДЕБ, Россия предложила Европе и НАТО широкую основу для нового конструктивного диалога по проблеме безопасности. При этом следует понимать, что разработанный российской стороной проект Договора стал лишь первым пробным шагом в подходе к общей задаче реформирования мироустройства на пространстве Евроатлантики. Уже сейчас очевидно, что контуры будущего ДЕБ еще предстоит выработать в ходе весьма непростых и продолжительных дискуссий. Главный вектор таких обсуждений – окончательное преодоление конфронтационной философии времен «холодной войны», укрепление доверия, налаживание равноправного партнерского взаимодействия в сфере обороны, противодействия новым вызовам и угрозам и, в конечном итоге, определение рамок многостороннего взаимодействия в вопросах поддержания стабильности государств евроатлантической зоны.²

Стоит отметить, что с приходом на пост Президента России В. В. Путина, главные внешнеполитические приоритеты не были изменены, и курс на выстраивание отношений в области проекта общеевропейской безопасности также остался стабильным приоритетом российской внешней политики. Так, в мае 2013 года, на международной конференции «Военные и политические аспекты европейской безопасности» в Москве, В. В. Путин отмечал, что *«сегодня крайне важно сосредоточить усилия всех заинтересованных государств и экспертного сообщества на выработке шагов по обеспечению равной безопасности и совместной стратегии борьбы с возникающими угрозами и вызовами»*.³ Аналогичную позицию высказал и министр обороны России,

¹ *Проект Договора о европейской безопасности. Официальный интернет-портал Президента России*

URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/6152> Последнее посещение: 14.02.2017

² Хотькова Е.С. *О развитии идеи Договора о европейской безопасности во внешней политике России*. URL: <https://riss.ru/analytics/1050/> Последнее посещение: 14.02.2017

³ Путин В.В. *Приветствие Президента Российской Федерации В.В. Путина участникам Международной конференции «Военные и политические аспекты европейской безопасности»*.

URL: http://mil.ru/konf_evrodefence/materials/more.htm?id=11755059@cmsArticle Последнее посещение: 14.02.2017

генерал армии С. К. Шойгу, который заявил, что «в нынешних условиях как никогда востребованы инициативы, направленные на решение ключевых вопросов европейской безопасности. И создание системы неделимой безопасности в Европе – один из приоритетов нашей страны». При этом министр обороны РФ также отметил, что «необходимы совместные проекты, которые могли бы компенсировать дефицит доверия между Россией и Европой»¹. Министр иностранных дел России С. И. Лавров отметил, в свою очередь, что «консолидация наших потенциалов необходима для адекватного реагирования на реальные, а не надуманные риски, связанные с международным терроризмом, распространением оружия массового уничтожения, наркотрафиком, пиратством, кибератаками, природными и техногенными катастрофами. Суждения в поддержку такого подхода сегодня звучат очень часто. Главный вопрос — в том, чтобы закрепить эти констатации на уровне практической политики».²

Именно этот вопрос, высказанный С. И. Лавровым ещё несколько лет назад, представляется весьма актуальным на сегодняшний день. В том случае, если сохранение нынешнего статус-кво когда фактически не ведется никаких существенных переговоров по линии Европа – Россия, когда соперничество между различного рода структурами (явное или скрытое, при общих декларациях об умеренности и диалоге) будет продолжено, это автоматически приведет к формированию в Европе зоны «вакуума безопасности», что в свою очередь приведет к резкому увеличению рисков по распространению ядерного и прочих видов оружия массового поражения с высочайшей летальностью, ослаблению контроля и противодействия террористической угрозе, и как следствие всего указанного – только лишь к ослаблению всех европейских государств, которые в силу своего географического положения не могут остаться в стороне от данных негативных и опасных процессов. В этом случае всё возможное сотрудничество по линии Россия – Европейский Союз сократится до крайне жестко ограниченного круга вопросов, в которых интересы всех сторон традиционно будут совпадать.

¹ С. К. Шойгу. *Тезисы выступления Министра обороны Российской Федерации генерала армии С. К. Шойгу*
URL: http://mil.ru/konf_evrodefence/materials/more.htm?id=11755052@cmsArticle Последнее посещение: 14.02.2017

² С. И. Лавров. *Тезисы выступления Министра иностранных дел Российской Федерации С. В. Лаврова на международной конференции «Военные и политические аспекты европейской безопасности»*
URL: http://mil.ru/konf_evrodefence/materials/more.htm?id=11755058@cmsArticle Последнее посещение: 14.02.2017

Фактически, такое положение будет представлять собой яркую, но негативную иллюстрацию к теории об «игре с нулевой суммой» (антагонистической игре), когда гипотетический «выигрыш» одной из сторон будет возможен только в ситуации «проигрыша» другой стороны. В порочном круге подобной логики действий будет категорически невозможно говорить о решении какой-либо из нынешних новых проблем, которые появились после предложения Договора о европейской безопасности, например проблемы Сирии или проблемы разрешения ситуации на востоке Украины.

Альтернативой негативному сценарию представляется сценарий позитивный, в рамках которого стороны все же приходят к выработке нового, измененного с учетом нынешних политических и прочих реалий Договора о европейской безопасности, который при этом будет открыт для подписания и участия в нем всеми заинтересованными государствами и межгосударственными объединениями. Наиболее важной в таком развитии событий представляется возможность придания обязательствам всех заинтересованных в подобной системе коллективной безопасности сторон юридически обязывающего характера, который и обеспечит необходимый уровень стабильности и предсказуемости действий как отдельных государств Европы или всего Евроатлантического региона, так и любых межгосударственных блоков, и союзов, заинтересованных в участии в подобной системе.¹

При этом, в процессе внутрироссийского обсуждения проекта Договора о европейской безопасности достаточно часто высказывается мнение о том, что сам Договор должен регулировать не только предельно общие, концептуальные принципы, такие как например, принцип единой и неделимой безопасности, но и конкретные частные вопросы, связанные с сотрудничеством на всем евроатлантическом пространстве. Однако, такой процесс предполагает под собой крайне сложную и продолжительную работу, связанную с объединением воедино многочисленных и часто противоречивых интересов, что несет в себе дополнительную опасность «увязывания в диалоге» во время которого текущее положение в области безопасности всего региона может оказаться под угрозой. В этом случае предполагается решение в виде подписания меморандума о готовности к диалогу, который будет содержать в себе ряд взаимных обязательств по всякому отказу от любых мер, применение которых во время процесса работы над

¹ Караганов С. А., Бордачев Т. В. *К новой архитектуре европейской безопасности* // СВОП, 2009

проектом Договора может быть истолковано как нанесение ущерба любому из участников переговоров.¹

Без сомнения, подобная концепция в силу целого ряда причин неоднократно подвергалась и будет подвергаться критике. Так, например, Иржи Юст высказывает мнение о том, что *«очевидно, что такая форма коллективной безопасности (предложенная Россией – прим. автора) в первую очередь выгодна России»*.² Далее приводится пример о том, что при возможности применения положений предлагаемого Договора, *«Кремль может избавиться от такой опасности, как размещение американской системы противоракетной обороны в Европе»*. На сегодняшний день говорить о такой возможности уже маловероятно, так как элементы американской ПРО расположены и функционируют на территории Польши, Чехии и Румынии, однако представляется крайне важным обратить внимание на два аспекта. Первый – это прямая констатация того факта, что американская система ПРО, дислоцированная в Европе является опасностью для России, несмотря на то что, что абсолютно все официальные заявления как из руководящих структур НАТО, так и стран, на территории которых непосредственно располагаются элементы данной системы, утверждают обратное. Как правило, в качестве «реальных» агрессоров, с целью защиты, от которых и предполагается размещение системы ПРО в Европе называются или Иран, или Северная Корея (КНДР). В случае же менее высокопоставленного уровня оценки реальной необходимости размещения ПРО можно наблюдать более простое и при этом, абсолютно логичное замечание о том, что данная система действительно может нести угрозу для России.

Второй аспект, на который также важно обратить внимание – это избыточность построения оборонительной системы. В этом случае не страны Европейского Союза (вместе с кандидатами на членство в ЕС) выстраивают систему собственной обороны, а пользуются американской – и это не вызывает у автора никаких сомнений или противоречий, кроме того факта что такое развитие событий представляет опасность для России. Парадоксальным образом в подобной системе аргументации не возникает предположения или даже допущения о том, что страны Европы или Европейского Союза, озабоченные собственной безопасностью не должны решать вопросы

¹ Воронков В. *Договор о Европейской безопасности: после Корфу* // Индекс безопасности. №4. 2009.

² Юст И. *Европейская безопасность Медведева*. Actualne.cz. 04.12.2009.

этой безопасности самолично, а также в диалоге с Россией в случае возникновения каких-либо опасений, вопросов или претензий в её сторону. Фактически, данный парадокс прямо подтверждается в выводах статьи вышеупомянутого автора, который резюмирует, что *«договор направлен на ослабление роли НАТО (и США) (прим – выделено автором) как исключительного гаранта безопасности в Европе»*. Далее делается ещё более нелогичный вывод о том, что *«согласно договору. Североатлантический альянс должен подчиняться требованиям русских»* - и данное высказывание не может вызвать ничего кроме искреннего удивления, так как за всю современную историю России с 1991 года не было случая попыток навязывания НАТО каких-либо ультимативных требований со стороны России, и малопонятно, на основании чего они должны появиться именно из положений предлагаемого Договора о европейской безопасности. Но даже несмотря на подобную парадоксальность, автор в заключении делает также вывод о том, что *«проект договора о Европейской безопасности в какой-то мере является шагом в правильном направлении, ведь сегодняшняя архитектура безопасности не отвечает международным требованиям, сложившимся после “холодной” войны»*.

В этой связи представляется важным предостеречь всех участников диалога о безопасности Европы и Евроатлантического пространства в целом от того, что можно условно обозначить как эйфорию «конца истории» (см – Ф. Фукуяма. *Конец истории или последний человек*). На сегодняшний день представляется куда более актуальной более поздняя работа Ф. Фукуямы – «The Great Disruption/ Великий разрыв», которая посвящена росту аномии и недоверия между отдельными людьми, обществом и системе государственных институтов в целом. В своей работе американский философ и политолог убедительно доказывает, что именно доверие является одним из ключевых факторов, необходимых для развития современного общества капиталистического типа.¹ Представляется, что подобный подход вполне применим и для анализа международных отношений и системы отношений между Европой и Россией в частности, которая хронически страдают именно от недостатка взаимного доверия, который в свою очередь, делает практически невозможным конструктивный диалог между заинтересованными в этом сторонами.

Без сомнения, в мире современной мировой политике односторонние призывы к открытости и доверию как правило, оцениваются в катего-

¹ Ф. Фукуяма. *Великий разрыв*. М. 2006

риях «ширмы», которая является прикрытием для реализации собственных, как правило – исключительных по своим целям и направленности интересам. Именно об этом говорил в своей «Мюнхенской речи» в 2007 году Президент России В. В. Путин. Политика пустых обещаний и двойных (а порой и тройных) стандартов, лишенная каких-либо серьёзных ограничений и противовесов в виде взаимной ответственности и привела современный мир к той опасной ситуации, в которой он находится на сегодняшний день. В нынешнем политическом хаосе и нестабильности, чреватом всё более и более опасными последствиями как для всех без исключения стран Европейского Союза, так и для России и постсоветских республик самое время остановить град взаимных обвинений, нарочито воинственной риторики и обвинительных заключений и сделать несколько шагов назад, для того, чтобы, по образному выражению знаменитого русского поэта Сергея Есенина – выйти из состояния, когда «лицом к лицу лица не увидать», и прийти к возможности «увидеть большое на расстоянии».

В заключение можно вспомнить слова министра иностранных дел России, Сергея Викторовича Лаврова – *«настало время мыслить творчески, не упираясь в заранее утвержденные позиции. Логика синергии усилий, объединения потенциалов, отказа от попыток отмежеваться друг от друга на общеевропейском пространстве в полной мере отвечает требованиям эпохи глобализации, отражает растущую взаимозависимость современного мира»*¹. Именно такие подходы могли бы помочь многим европейским государствам избавиться от необходимости выбирать между восточным и западным векторами сотрудничества. Проработка глубокого обоснования перспектив и основных направлений формирования единого российско-европейского пространства – тема, достойная пристального внимания всего экспертного сообщества России и Европейского Союза.

Библиографический список

Саква Р. Новый атлантизм // Россия в глобальной политике. №5. 2015.
Дмитрий Медведев предложил создать общеевропейский саммит для запуска разработки нового договора о европейской безопасности.
официальный интернет-портал Президента России.
URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/322>

¹ Лавров С. В. Россия – Евросоюз: перспективы партнерства в меняющемся мире // Journal of Common Market Studies Annual Review. 2013.

А. Новак. К неделимой безопасности в Европе. Доверие к России – вот чего недостаёт Западу.

URL: <http://www.peacekeeper.ru/ru/?module=news&action=view&id=17846>

Концепция внешней политики Российской Федерации. 15 июля 2008 года. Официальный портал Президента России.

URL: <http://kremlin.ru/acts/news/785>

Проект Договора о европейской безопасности. Официальный интернет-портал Президента России

URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/6152>

Хотькова Е. С. О развитии идеи Договора о европейской безопасности во внешней политике России. URL: <https://riss.ru/analitics/1050/>

Путин В. В. Приветствие Президента Российской Федерации

В. В. Путина участникам Международной конференции «Военные и политические аспекты европейской безопасности».

URL: http://mil.ru/konf_evrodefence/materials/more.htm?id=11755059@cmsArticle

С. К. Шойгу. Тезисы выступления Министра обороны Российской Федерации генерала армии С. К. Шойгу

URL: http://mil.ru/konf_evrodefence/materials/more.htm?id=11755052@cmsArticle

С. И. Лавров. Тезисы выступления Министра иностранных дел Российской Федерации С. В. Лаврова на международной конференции «Военные и политические аспекты европейской безопасности»

URL: http://mil.ru/konf_evrodefence/materials/more.htm?id=11755058@cmsArticle

Караганов С. А., Бордачев Т. В. К новой архитектуре европейской безопасности // СВОП, 2009

Воронков В. Договор о Европейской безопасности: после Корфу // Индекс безопасности. №4. 2009.

Юст И. Европейская безопасность Медведева. Actualne.cz. 04.12.2009.

Ф. Фукуяма. Великий разрыв. М. 2006

Лавров С. В. Россия – Евросоюз: перспективы партнерства в меняющемся мире // Journal of Common Market Studies Annual Review. 2013

Глебов Виктор Александрович

доцент, кандидат наук

*заместитель заведующего кафедрой
политического анализа и управления*

Российский университет дружбы народов (RUDN University)

ул. Миклухо-Маклая д. 6

г. Москва, 117198, Россия

glebov17@mail.ru

Pohled do jednacího sálu Evropského domu

Za předsednických stolem zleva doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc.

z Vysoké školy finanční a správní, bývalý ministr vlády ČR

a velvyslanec v Rusku a na Ukrajině Jaroslav Bašta, doc. PhDr. Luboš

Chaloupka, CSc., rektor Univerzity Jana Amose Komenského Praha,

moderátor konference PhDr. František Pertl, poslanec Evropského

parlamentu MUDr. Jiří Maštálka, prof. Vladimír M. Platonov, CSc.,

vedoucí Katedry politických věd RUDN

Ruská bezpečnostní politika: agresivní, nebo standardní?

Pavel Gavlas

Anotace

Vystoupení se zabývá komparativní analýzou NBS USA (z února 2015) v kontextu se strategickou koncepcí obrany a bezpečnosti NATO a EU a NBS RF (z prosince 2015) na základní úrovni, jejímž cílem je posoudit zaměření a charakter vydaných dokumentů a také posoudit, nakolik je NBS RF a z ní vyplývající bezpečnostní politika, agresivní. Autor, na základě textů dokumentů dochází k závěru, že obě NBS mají charakter obranný, přičemž ale podle NBS USA je nutno bránit demokracii a další „hodnoty západní civilizace“ na celém světě, což zatím způsobilo více škody než užítku a vyvolalo chaos na mnoha místech planety. NBS RF se omezuje na obranu svého území a území států, s nimiž má uzavřené smlouvy o spolupráci a kolektivní bezpečnosti. To, co je považováno u RF především za agresivní jednání – připojení Krymu k RF, podpora vzbouřenců na Donbase a využití Kaliningradské oblasti RF k umístění raket jako odvety za budování PRO a předsunutých postavení NATO v blízkosti hranic RF, nevybočuje z norem chování jiných států, především USA, ale i Francie, či Británie při obraně a prosazování svých národních zájmů.

Annotation

The lecture is dealing with comparative analysis of National security strategy (NSS) of the USA (from February 2015) in context with strategic conception of defense and security of NATO, EU and NSS of Russia federation (from December 2015) on the basic level, its goal is to find out focus and character of issued documents and also analyze, how important is NSS of Russia federation in connection with security policy, if is belligerent. The author on the base of analyzed documents has conclusion that both NSS has defensive character, but according to NSS of USA is needed to secure democracy and another “values of western civilization” on the whole World, what got more negative impacts than benefits since and got more chaos in many areas of this planet. NSS of Russia federation is limited on defense of their own land and the area of states which are partners for Russia federation in collective security. There are some issues which are considered as aggressive from Russia federation as Crimea, support on Donbas and using of Kaliningrad area of Russia federation for placement of missiles as a retaliation for building up protection against rackets and location of NATO troops close

to Russia borders. It's not special another states are doing the same, especially USA, also France or Great Britain when they defense and promote their national interests.

I. Úvodem

Rusko má nezastupitelnou úlohu v evropských dějinách, je to stát patřící do Evropy a současně i do Asie. Nezastupitelnou a rozhodující úlohu hrál v porážce nacismu ve 2. světové válce, v napoleonských válkách, nebo při obraně Evropy před vpády mongolských kmenů z Dálného Východu ve středověku. I dnes plní podobnou úlohu před šířením fundamentalistického, radikálního islámu přes Kavkaz a z Blízkého a Středního Východu.

Globální konflikt rozpoutaný nacistickým Německem v minulém století a jeho porážka byla počátkem nového světového řádu. Uspořádání světa po II. světové válce – výsledky konferencí v Teheránu, Jaltě a v Postupimi – mělo především zabránit další válce. K tomu byly vytvořeny odpovídající organizace, především OSN, a postupně přijaty nejrůznější mezinárodní dohody a smlouvy ve velmi různých oblastech lidské činnosti (financtví, obchod a průmysl, lidská práva, mezinárodní právo a další), ale zejména v oblasti bezpečnosti a vedení, resp. nevedení válek.

Situace se však postupně vyvinula do podoby soupeřícího a nepřátelského (antagonistického) bipolárního světa, kde měly hlavní slovo tehdejší supermoci – USA a SSSR, se „svými“ vojenskými pakty a teritoriálně vymezeným „prostorem odpovědnosti“, hegemoni vlastní hemisféry. Situace byla zakonzervovaná do podoby, kterou jsme nazvali „studená válka“, jejíž základní charakteristikou, kromě antagonizmu, byl jaderný pat charakterizovaný možností vzájemného zaručeného zničení (MAD) a tudíž i zřeknutím se provést první jaderný úder a relativní rovnováhou pozemních sil a taktického letectva, především v Evropě - tam, kde se stýkaly hranice bloků, ale také v jaderných zbraních a v kosmu.

Po r. 1989, a zejména po rozpadu SSSR v r. 1991, se situace výrazně změnila.

Co zůstalo stejné:

- ❖ OSN a její role garanta bezpečnosti světa a koordinátora pokojného a pokud možno nekonfliktního vývoje lidstva, s jistými výhradami ke snižující se funkčnosti;
- ❖ dříve uzavřené dohody a smlouvy týkající se bezpečnosti, odzbrojení, obchodu, apod., zejména však, pokud jde o jaderné zbraně, zbraně hromadného ničení obecně a jejich šíření.

Co se změnilo:

- ❖ místo bipolárního světa kapitalismu a socialismu vznikl svět unipolární, kapitalismus jako společenský systém se stal nejen dominantním, ale i jediným společenským systémem (komunistický režim v Číně je něco zcela jiného než jsme znali z SSSR a ostatní komunistické režimy – jako KLDK, či Kuba, jsou svým vlivem zanedbatelné);
- ❖ místo dvou světových hegemonů zůstal jediný;
- ❖ rozpadl se jeden vojenský pakt a jeho členové se postupně staly členy bývalého „nepřátelského“ paktu, zanikla vybudovaná rovnováha sil (s výjimkou strategických jaderných sil) a také sféry vlivu, resp. ta sovětská;
- ❖ stávající hegemon se začal chovat jako vítěz studené války, blokového myšlení se nezavil;
- ❖ role OSN byla snížena, takže nový jediný hegemon si mohl dovolit některá pravidla nedodržovat a začal vytvářet pravidla vlastní, (např. jménem „světového společenství“), jako útok na Irák v r. 2003, i když ani bombardování Jugoslávie v devadesátých letech nebylo v souladu s mezinárodním právem.

Z tohoto pohledu je možné konstatovat, že po r. 1990 začalo docházet k erozi systému nastaveného po 2. světové válce a začal vznikat, byť nesměle, nový světový řád, formovaný vítězem studené války, ale postupně také novými globálními hráči, jako je Čína, Indie a další. Jeho konstituování je na počátku a prochází přeměnou od multipolárního k unipolárnímu, a znovu přes multipolární svět až k dnes se formujícímu polycentrickému světu¹. Jak bychom mohli takové přeměny definovat?

V bipolárním světě stanovoval pravidla ve své „sféře vlivu“ daný hegemon a společná pravidla mimo sféru vlivu byla výsledkem vzájemných dohod a pravidel v rámci OSN.

Multipolární svět byl v devadesátých letech 20. st. výsledkem euforie občanů po rozpadu východního „komunistického“ bloku, postupně přešel, s vrcholem po 11. září, ve svět unipolární.

Unipolární svět se formálně řídil pravidly Charty OSN a uzavřenými smlouvami a dohodami, reálně většinou podle zájmů jediného hegemonu – USA.

¹ (název podle NBS RF z 31. 12. 2015, všeobecně zatím nepoužíván).

Multipolarita přišla opět po r. 2005–2006 a byla výsledkem neschopnosti hegemonu vše najednou v Afghánistánu a Iráku (na Blízkém a Středním východě obecně) zvládnout a také výsledkem nesouhlasu řady ostatních hráčů na světové scéně s pravidly prosazovanými hegemonem v jeho zájmech.

Polycentrický svět by měl v budoucnu být světem formovaným více hegemony (lídry, zejména přirozenými) v různých regionech světa. Předobrazem může být vznik „Asijského centra“ iniciovaného ČLR a RF, aktivity Ruska v tomtéž regionu s bývalými státy SSSR, stále užší spolupráce ČLR a RF, vznik nové banky – AIIB, nezávislé na SB a MMF, atd. Určité pokusy byly i v Latinské Americe. Evropa, resp. EU (s ECB, parlamentem a komisí) může být rovněž označena jako jedno z (budoucích?) středisek moci.

To všechno jsou **tendence odmítající dominanci** jednoho silného státu, či skupiny států, který stanovuje pravidla – obchodu, politiky, mezinárodního práva, a to zpravidla z pozice síly a ve svůj prospěch.

Současný, (zatím) multipolární svět, je světem, který se málokomu líbí. V posledních několika letech převládl chaos v mezinárodních vztazích, na nejžhavějších místech – v severní Africe a na Blízkém východě jsou vedeny války, do kterých jsme od počátku zapojeni i my, Západ. Evropu ohrožuje migrace z těchto válečných a zničených regionů, konflikt na Ukrajině postupně „zamrzl“ a její krachující ekonomika, a nejen ekonomika, nevěstí pro Evropu nic dobrého.

Ekonomika vyspělého Západu se příliš nerozvíjí, a není to jen vlivem poslední krize (2008). Ekonomové dokládají čísla, že tempo růstu HDP se dlouhodobě snižuje (tendence klesající), dluhy se výrazně zvyšují (státy OECD měly např. v r. 2014 celkovou průměrnou zadluženost více než 260%), práce s postupující automatizací ubývá, (čtvrtá průmyslová revoluce umí dát práci strojům, nikoliv lidem), nezaměstnanost mladých je např. v jižních státech Evropy někde až 50%, atd. Postupující globalizace rozevívá stále více nůžky mezi chudými a bohatými (jednotlivci i státy), množství lidí propadajících se do chudoby, ačkoliv jsou zaměstnaní a pracují, se rapidně zvyšuje a jedna mzda značnou část rodin neuživí.

Do popředí v pomyslném ekonomickém pelotonu států, který doposud vedly Spojené státy, se dere a v absolutních číslech se už i prodrala do čela Čína (s plánovanými 6,5 % růstu HDP), snaží se o to Indie s ještě vyšším tempem růstu HDP a další státy, zejména asijské. Rusko a Brazílie, další představitelé BRICS, jako nového, rozvíjejícího se uskupení, zatím dosti zůstávají, potenciál budoucího růstu však mají. Má toto vyrovnávání se Spojeným státům vliv na geopolitické cíle a ambice zúčastněných? Lze tuto etapu hodnotit jako počátek změny světového hegemonu? Nebo svět dospěje do polycentrické podoby?

V posledních několika letech se stále zřetelněji formují mezi Západem (USA, NATO a EU a další státy) a Východem (především RF a ČLR) téměř antagonistické vztahy, alespoň v mediální oblasti obecně a v politické rovině podpořené ekonomickým tlakem, zvláště. Česká média (ČT) titulují prezidenta ČLR jako diktátora, ČLR nazývají komunistická Čína, podpisy významných ekonomických smluv s investory z ČLR zpochybňují buď „obavami“, zda se při jejich sjednávání příliš neskláníme, nebo zda komunistické peníze nejsou příliš nebezpečné a nezatahují nás někam „na Východ“. Vytváří se stále vnímatelnější atmosféra nepřátelství.

Rusko a prezident RF v posledních letech neudělaly nic správně a dobře a informace o tom, jak v nejbližší době napadne RF některý ze sousedních států (do Kyjeva za tři dny), jsou běžné, standardní a mají i svůj efekt – v posilování OS NATO na východě.

Shrneme-li to co bylo řečeno, můžeme konstatovat, že jsme, podle J. Kuchaře, v komplexní krizi¹:

- **politické** (rostoucí deficit demokracie, omezování svobod, média hájící zájmy /zlotřilých/ elit, zákonů umožňujících šmírovat veškerou telefonickou a datovou komunikaci v telefonních sítích a na internetu, změny v trestním řádu zavádějící pojem „hanobení životního stylu a třídy“ či možnost označení za „teroristickou skupinu“ prakticky kohokoliv);
- **ekonomické** (finanční systém, budoucnost práce, moc korporací, energetika a zdroje...);
- **bezpečnostní** (migrace a terorismus, občanská válka v Evropě, ekologické hrozby, hrozba 3. světové války...);
- **spirituální** (smysl života, „úpadek“ hodnot, /ne/víra, bezbřehá práva – žádná povinnost a odpovědnost...);
- **vztahové** (smysl rodiny, smývání přirozených rozdílů mezi mužem a ženou...).

Je otázkou – je to jen krize, nebo je to počátek transformace v Nový světový řád? Lze jen doufat, že krize přeroste v transformaci v nový a lepší světový řád a nikoliv v ještě větší chaos a nakonec ve válku.

Taková je situace, ve které máme hodnotit míru agresivity Ruska.

¹ KUCHARĚ, J. *Hraje se vabank o budoucnost lidstva. Strach z propagandy je strachem elit, že je lidé prohlédnou*, dostupné na www.ParlamentniListy.cz, 29.12.2016, (autor se domnívá, že ke vzniku Nového světového řádu nepřispěje jen současná krize a změna hegemonu, ale i průmyslová revoluce 4, nové zdroje energie místo ropy, apod.)

II. Zájmy států: jak vidí mocnosti své místo a úlohu ve světě

Prosazování vlastních zájmů států (koalice států) v bezpečnosti, politice, ekonomice a vůbec na mezinárodním poli, je legitimní i legální – pokud nezasahuje do zájmů jiného státu, či koalice. V takovém případě dochází ke konfliktu zájmů a je na aktérech a jejich politické kultuře, jak tento konflikt vyřeší.

Jak jsou vlastně definovány tyto státní (životní) zájmy? Oficiální vyjádření najdeme v oficiálních dokumentech – např., v Bezpečnostní strategii ČR, nebo Národní bezpečnostní strategii RF, Vojenské strategii RF, Národní bezpečnostní strategii USA, revue NPR, ve Strategické koncepci obrany a bezpečnosti NATO a dalších. Přečteme-li si tyto dokumenty pozorně, nemohou nás příliš překvapit reakce zúčastněných stran. Jak naše na to, co dělají samy, tak na to, jak reagují na protistranu – (protivníka, soupeře, nepřítel). Všimněme si blíže jen Americké NBS v kontextu s koncepcí NATO a EU a Ruské NBS.

NBS USA 2015 a koncepce NATO a EU

Úvodem je třeba podotknout, že EU je vojenským trpaslíkem s ambicemi mít okolo 60 000 vojáků a 5000 policistů schopných provádět humanitární a záchranné mise, mise k udržení míru a mise bojových jednotek k řešení krizí, včetně prosazování míru, (tzv. Petersbergské úkoly).

NATO se zase od samého počátku opírá o sílu OS USA, a to jak v JZ, tak v moderní technice, zejména naváděné munici a elektronice a také schopnosti strategické přepravy, která Evropě chybí. Armády členských zemí mají rozdílně silné a kvalitní OS, které jsou již více než 10 let připravovány k expedičním operacím mimo území Aliance a teprve v poslední době se začaly připravovat na společné operace většího rozsahu. Ačkoliv jednou ze zásad Aliance je společné konsenzuální rozhodování, rozhodující slovo mají Američané, jako člen, který nejvíce přispívá finančně i vojenskými schopnostmi.

Hovoříme-li o EU, pak zákonitě musíme v oblasti obrany a bezpečnosti brát v úvahu NATO a jeho nejsilnějšího člena – USA, a jeho zájmy. (Z 28 členů NATO i 28 členů EU, /zatím/, je 22 členem obou organizací, takže EU představuje především politická a ekonomická rozhodnutí a NATO vojenská řešení, přijímaná stejnými představiteli stejných států.)

K NBS USA 2015 (po Majdanu a připojení Krymu k RF)

Již úvodní slovo prezidenta k tomuto dokumentu, nenechá nikoho na pochybách, jak Američané chápou dnešní svět a svoje místo v něm, tedy i místo těch ostatních.

Hrozby, na které prezident upozorňuje, jsou rovněž zajímavé i zajímavě řazené. Eskalující výzvy kybernetické bezpečnosti, ruská agrese, zrychlující se důsledky klimatických změn a globální šíření infekčních nemocí.

Místo a úloha USA v dnešním světě jsou vyjádřeny slovy, že pevné americké vedení (leadership) je základem mezinárodního právního řádu, globální bezpečnosti a prosperity, stejně jako lidské důstojnosti a lidských práv. „Otázkou není, zda Amerika povede (svět), ale jak (svět) povedeme“, uvádí prezident USA v úvodním slově k NBS¹.

Těmto mesianistickým myšlenkám, nutícím Spojené státy zachraňovat svět před diktátory, nebezpečím nové války šířením demokracie a svrháváním tyranských vlád, odpovídá i obsah NBS.

Oproti NBS z r. 2010 se příliš nezměnila, jen své dlouhodobé záměry potvrdila, či zpřesnila. Při hodnocení současných hrozeb ruskou agresí předřazuje před hrozbu IS i šíření JZ. Mezi výzvy a ohrožení v budoucnosti jsou uváděny kromě Ruské agrese i indický potenciál, čínský růst a růst Asie, Latinské Ameriky i Afriky. Lze jen doufat, že nový americký prezident toto pořadí změní, či dokonce přehodnotí.

Mezi hrozby a výzvy jsou nadále řazeny nestálé, rozpadající se státy a autoritářské režimy, ale současně je výzvou **ohniska nepokojů demokratizovat**, zejména na Středním Východě a v severní Africe.

Mezi významné změny je zařazena i skutečnost, že USA se staly „jedničkou“ na trhu se **zemním plynem** a současně, že RF na tomto poli ztrácí svoji pozici. Je to přínos pro Evropu, která může být zbavena závislosti na Rusku, které používá energii k politickým cílům, říká strategie. (Je to také jistě vymezení se proti RF i nepříliš skrytá naděje, že mohou Rusko nahradit.)

Ozbrojené síly USA jsou podle NBS určeny k ochraně (amerických) občanů a zájmů, chránit regionální stabilitu, vést globální protiteroristickou operaci, být použity spolu se spojenci, ale i samostatně k předcházení a odvrácení agrese (či a proti komu nespecifikováno). Pokud odstrašení agrese nezabrání, americké ozbrojené síly budou globálně připraveny takovou agresi odvrátit a zabránit jí na kterémkoliv světovém válčišti.

Jejich rozmístění ve světě, je tak jako širě záběru NBS, globální. Není ve světě místo, kromě Antarktidy, které by nebylo pokryto některým z regionálních velitelství OS USA a americkými vojáky.

¹ Národní bezpečnostní strategie USA z r. 2015,

NBS se zmiňuje i o **Globálním ekonomickém pořádku** (řádu). Spojené státy společně se státy G-20, (tedy ti nejbohatší), pracují na nové architektuře mezinárodního finančního a ekonomického systému, včetně architektury WTO. Trans-pacifické partnerství – TTP (dohoda podepsána) a Transatlantické obchodní a investiční partnerství (T-TIP, dohoda zatím nepodepsána), dohody iniciované USA a nezahrnující ani Čínu, ani RF, ač jsou jejich břehy omývány Pacifikem, by měly pokrývat 2/3 globální ekonomiky. Nepřekvapí pak ani vyjádření prezidenta Obamy vyslovené při podpisu smlouvy TTP – **„pravidla světového obchodu budeme tvořit my“**. Nově zvolený prezident USA má na tyto smlouvy poněkud jiný názor a po své inauguraci, jako jeden z prvních aktů, podepsal výnos o odstoupení Spojených států od smlouvy TTP, která ještě nebyla kongresem ratifikována.

NBS se také zmiňuje o posilování Aliance s Evropou. V tomto případě se však teprve uvidí, jaký postoj zaujme nová americká administrativa k NATO a podílu USA na jeho financování a fungování.

Ke strategické koncepci NATO

NATO se definuje jako jaderná Aliance s tendencí globálního působení, usilující o vybudování PRO Evropy. Koncepce byla však vypracována ještě před událostmi na Ukrajině a Krymu a její tři základní principy a úkoly – kolektivní bezpečnost (aplikace čl. 5 WS), kooperativní bezpečnost (přátelské vztahy, spolupráce s nejbližšími sousedy a šíření demokracie) a krizový maagement (předcházení krizím vedoucím k degradaci, či rozpadu států i na „dalekých“ přístupech, např. na Středním Východě, či v Africe), až na poslední nevybočují z rámce obranné strategie. Poslední princip vyjadřuje aspiraci nepůsobit jen jako regionální bezpečnostní struktura, ale globální.

Současná situace je dnes ovšem podstatně komplikovanější. Údajná hrozba, že Rusko napadne vojensky své sousedy a deklarované „velké“ obavy těchto sousedů vedly k tomu, že Aliance rozhodla umístit na území pobaltských států, Polska, Rumunska a Bulharska předsunuté síly a vybudovat „téměř“ na hranicích RF svoje základny a systém PRO, v případě Pobaltí, doslova. Intenzivně procvičuje útočné i obranné operace v blízkosti hranic RF a v Polsku.

NBS RF 31. 12. 2015

Z kontextu celé NBS i Vojenské doktríny vyplývá, že RF si je vědoma dominantního postavení USA ve světě, je s tímto faktem srozuměna, ale s chováním tohoto hegemonu nesouhlasí. To se projevuje v celé NBS. RF totiž v první řadě usiluje o zvýšení své role ve formujícím se polycentrickém

světě a jedním z národních zájmů RF je kromě všestranné bezpečnosti, politické a sociální stability, zvyšování kvality života obyvatel a rozvoje kultury a duchovních hodnot, i status RF jako jedné z vedoucích mocností, jejíž činnost směřuje k udržení strategické stability a vzájemně výhodných partnerských vztahů v podmínkách polycentrického světa¹.

Hodnocení politiky USA a Západu není lichotivé. NBS konstatuje, že úloha RF při řešení důležitých mezinárodních problémů, vojenských konfliktů, zajištění strategické stability a dodržování mezinárodního práva, vzrostla. Samostatná vnitřní i zahraniční politika však vyvolává odpor USA a jejich spojenců, projevující se politickým, ekonomickým, vojenským i informačním tlakem s cílem zadržování Ruska.

V mezinárodních vztazích se nesnižuje úloha síly, zdokonalují se a narůstají počty útočných zbraní, což oslabuje systém globální bezpečnosti a v euroatlantickém, euroasijském i asijsko-tichooceánském prostoru se nedodržují principy rovné a nedělitelné bezpečnosti. Stejně tak ohrožuje národní bezpečnost RF narůstání silového potenciálu NATO a jeho snaha získat globální bezpečnostní funkce se současným přibližováním se k hranicím RF. Také budování protiraketového štítu (PRO USA) a snaha o realizaci koncepce „globálního úderu“ ohrožují bezpečnost RF.

Negativní vliv na národní zájmy RF má i činnost Západu směřující proti integračním procesům (na východě) a vytváření ohnisek napětí v evropském regionu. Podpora USA a EU protiústavního státního převratu na Ukrajině vedla až k ozbrojenému konfliktu, upevnění krajně pravicové nacionalistické ideologie a formování obrazu Ruska jako nepřitele. Z Ukrajiny se stalo dlouhodobé ohnisko nestability a to přímo na hranicích s RF.

Praxe svrhávání legitimních (ale nepohodlných) režimů a vytváření nestability a konfliktů uvnitř států vedla až k vytvoření teroristické organizace IS a její existence je výsledkem politiky dvojích standardů, které uplatňují některé státy.

Růst nestability ve světě vede některé státy k převzetí odpovědnosti za stav do vlastních rukou, vytváří se regionální obchodní a jiná uskupení, která jsou pak jedním z nejdůležitějších opatření ochrany proti krizím. Zvyšuje se zájem (vč. RF) o používání regionálních valut. RF buduje mezinárodní vztahy na principech mezinárodního práva, nedělitelné a rovnoprávné bezpečnosti a vzájemného respektu.

RF má také zájem na rozvoji vzájemně výhodné a rovnoprávné obchodně ekonomické spolupráce s co největším počtem partnerů na celém světě.

¹ NBS RF z 31.12.2015

Obranu státu zajišťují ozbrojené síly, které ji mají realizovat pomocí strategického zadržování, předcházení konfliktům a zdokonalováním vojenské organizace státu, forem a způsobů použití OS. Velkou pozornost věnuje NBS mobilizační připravenosti a pohotovosti jak ozbrojených sil, tak i ekonomiky státu (nevyklučuje tedy velkou válku proti RF, naopak).

Základním a hlavním úkolem OS RF a dalších ozbrojených sborů a orgánů RF v době válečného stavu podle vojenské doktríny RF je odražení agrese vůči RF a jejím spojencům, způsobení takových ztrát vojskům agresora, které ho přinutí zastavit agresi za podmínek vyhovujících RF a jejím spojencům. S použitím OS mimo území RF a jejich spojenců v ODKB NBS ani vojenská doktrína nekalkuluje, s výjimkou použití OS s mandátem OSN a na základě dohod v souladu s chartou OSN.

OS RF jsou rozmístěny na území RF s výjimkou menších jednotek dislokovaných na území některých bývalých států SSSR, nebo používají námořní zásobovací základny, jako byla na Kubě, je v Sýrii a jsou plánované v Pacifiku. Struktura OS RF odpovídá plnění obranných úkolů především a neumožňuje provádět rozsáhlé námořní výsadekové a výsadekové operace na vzdálených teritoriích. Pouze strategické síly jsou schopny operovat na celé planetě a v kosmu.

Když NBS RF hovoří o strategické stabilitě a rovnoprávném strategickém partnerství, zdůrazňuje stabilní a pevný systém mezinárodních vztahů, založený na mezinárodním právu opírajícím se o princip rovnoprávnosti, vzájemného uznání, spolupráce, nevměšování se do vnitřních záležitostí států a politického urovnávání globálních i regionálních krizových situací.¹

Zvláštní pozornost je věnována spolupráci se státy BRICS a RIC, státy ŠOS, jejíž ekonomický a politický potenciál roste, förem „Asijsko-tichooceánské ekonomické spolupráce“, skupinou G-20 a dalšími. Vytváření Euroasijského ekonomického společenství (EAES) je vnímáno jako nová etapa integrace v euroasijském prostoru směřující k vyšší konkurenceschopnosti v globální ekonomice.

Spolupráce s ČLR je charakterizována jako širokospektrální partnerství a strategická spolupráce a je chápána jako „klíčový faktor udržení globální i regionální stability“. Spolupráce s Indickou republikou je charakterizována jako „privilegované strategické partnerství“.

RF má také zájem o budování plnohodnotného partnerství s USA v oblastech společných zájmů, včetně v ekonomice, především pak ale v otázkách mezinárodních dohod o kontrole zbrojení, upevnění důvěry v této oblasti, při řešení otázek nešíření ZHN, boje s terorizmem a při řešení mezi-

¹ NBS RF z prosince 2015, článek 87

národních konfliktů. RF je také připravena k rozvíjení vztahů s NATO na základě rovnoprávnosti a s cílem upevnění bezpečnosti v celém euroatlantickém regionu.

III. Jak je to tedy s tou agresivitou a dominancí ve světle strategií a praxe

Sebehodnocení obou velmocí je do jisté míry subjektivní, tak jako jsou subjektivně chápány hrozby. Nicméně, jsou základem pro formulování bezpečnostních strategií a výstavbu OS a dalších prvků – komponentů, zajišťujících bezpečnost.

Hodnocení agresivity Ruska vychází nejméně ze čtyř skutečností.

(1) Ze všestranné podpory ruskojazyčného obyvatelstva východní části Ukrajiny, které se vzepřelo výsledkům protistátního převratu na Majdanu, (2) z připojení Krymu k Ruské federaci jako dalšího subjektu federace, (3) z možnosti umístit v kaliningradské oblasti taktické jaderné zbraně, které lze použít na téměř celý nástupní prostor v případě ozbrojeného konfliktu a (4) schopnost ruské armády zaútočit úspěšně na pobaltské státy, eventuálně Ukrajinu, či Polsko. Podle mne však zejména pro takové posílení moci státu, které nedovoluje Západu nebrat v úvahu potřeby a zájmy Ruska.

(Již v srpnu 2015 bylo na serveru stratfor.com zveřejněno: „*Oživení Ruska coby regionální mocnosti v minulém desetiletí donutilo Washington „oprášit“ strategii zadržování, která byla vytvořena k potlačení vlivu Sovětského svazu“*, napsal odborník americké soukromé zpravodajsko-analytické společnosti Stratfor a dále pokračoval, „**Geopolitický imperativ - omezit schopnost Ruska projevit svou sílu za svými hranicemi - je stále aktuální a bude pokračovat i v budoucnu.**“¹)

Rusko, kromě jiného považuje za své ohrožení zase přibližování NATO k jeho hranicím – v Pobaltí sousedí s Aliancí, na směr Berlín-Moskva zůstalo pouze Bělorusko jako nárazníková zóna, Ukrajina se momentálně chová k RF nepřátelsky a ztráta Krymu, resp. pronajaté námořní vojenské základny, by pro RF znamenala podstatné omezení možností obrany z jihu a podstatně ztížené možnosti ovlivňovat situaci na svých jižních hranicích a na Blízkém a Středním Východě. Za ohrožení je také považováno rozmisťování základů vojsk NATO u ruských hranic (Pobaltí, Polsko, Rumunsko a Bulharsko) a budování PRO tamtéž.

¹ www.stratfort.com, 24. 8. 2015, Politika USA na „zadržování“ Ruska nikdy neskončila

Několik příkladů pohledu na agresivitu Ruska:

1. Základní změnou v NBS USA je přímé jmenování RF jako nebezpečného agresora s imperiálními ambicemi, která uchvátila (anektovala) Krym. Pokud se podíváme na výsledek, Krym byl skutečně oddělen od Ukrajiny a včleněn do RF. Z jedné strany tím byla porušena ukrajinská ústava, která něco takového dovoluje jen v rámci celostátního referenda, nikoliv regionálního (Krymského) a kdo chce, nemusí tento krok uznat, i když chartou OSN je zaručeno právo národů na sebeurčení.

Na druhé straně proběhla řádná referenda o samostatnosti Krymu mimo Ukrajinu i pro připojení se k RF. Podíváme-li se na kosovský precedent, kdy Kosovo vyhlásilo nezávislost a Srbsko požádalo Mezinárodní soudní dvůr o přezkoumání, zda kosovské vyhlášení nezávislosti ze 17. února 2008 bylo porušením mezinárodního práva, vidíme, že Mezinárodní soudní dvůr v případě Kosova většinově prohlásil, (22. července 2010), že vyhlášení nezávislosti Kosova nebylo v rozporu s mezinárodním právem. V případě Kosova jsme ovšem stáli na straně samostatnosti Kosova, v případě Krymu naopak (dvojí metr). V tomto případě je pravděpodobně zpochybnitelné i označení připojení Krymu k RF termínem anexe.

2. RF ostře vystupuje proti budování PRO v Evropě a PRO USA obecně. Jako odpověď na PRO rozmístila své rakety blízkého doletu (500–600 km), které mohou nést jadernou hlavici, v kaliningradské oblasti. Z jedné strany je budování PRO obranným činem a nikoho neohrožuje možností útočného použití. Na druhou stranu, mít vlastní PRO znamená určitou výhodu v poměru sil. Jsem-li schopen se bránit raketovému útoku „protivníka“, může být můj raketový útok efektivnější, protože moje rakety zničí plánované cíle, kdežto „protivníkovy“ nikoliv, budou sestřeleny. Co mi zabrání, v případě potřeby, takový „beztrestný“ útok uskutečnit, nebo s ním kalkulovat a z pozice síly (schopnosti něco udělat) něco prosazovat?

3. Fiktivní hrozba útoku OS RF proti Ukrajině, pobaltským státům, či dokonce proti Polsku. Hrozba se vyvozuje z pomoci RF separatistům na Donbasu, určité, nepříliš významné koncentrace sil v západní části RF (kde je na Ukrajině vedena válka) a z převzetí Krymu. Nejen z oficiálních prohlášení představitelů RF, ale i z propočtu sil a především ze strategické kalkulace přínosu takového kroku je zřejmé, že se jedná o fikci. Na jejím základě je ale rozvinuta neobyčejně rozsáhlá informační válka a jsou ovšem také přisunovány jednotky USA (a plánují se i SRN) do pobaltských států, Polska, Bulharska, Rumunska. Výsledkem bude další koncentrace sil na společné hranici NATO – RF, což ke zklidnění a urovnání konfliktů nepřispěje, naopak, společně s přijatými ekonomickými a politickými sankcemi to ukazuje na návrat ke „studené válce“ a snaze jednat z pozice síly.

4. Ani světovému ekonomickému pořádku se nelze při těchto úvahách vyhnout. Již bylo řečeno několik slov ke smlouvám TTP a TTIP. (Nový prezident USA je ovšem zpochybnil a jsou podle něho nežádoucí.) Obě tyto smlouvy se netýkají států BRICS – tedy zejména ČLR a RF v případě TTP. Podíváme-li se na mapu, zjistíme, že de facto „obkličují“ centrální Asii, především státy organizované v rámci Euroasijského ekonomického společenství (EvrAzES) a Šanghajské organizace spolupráce (ŠOS). Prohlášení typu „pravidla obchodu budeme určovat my“, jsou signifikantní. Tato pravidla jsou totiž již dávno nastavena výhodně pro bohaté ekonomiky a snaha osamostatnit se od MMF a SB vytvářením regionálních finančních center (AIIB např.), je reakcí rozvíjejících se států, tedy konkurence dosavadních „vládců“, na diskriminační podmínky. V obchodě vždy platilo, že kdo má peníze, ten kupuje a vládne. Chce-li chudý stát nastartovat svoji ekonomiku, prodává – privatizuje své národní bohatství, většinou podle doporučení odborníků MMF, SB apod., to se pak dostává do rukou nadnárodních korporací a tím i zisky nejdou na rozvoj státu, ale mimo stát. Chudý zůstává chudým. Tendence vytváření uskupení jako v centrální Asii (AIIB a další), oslabuje současné nejsilnější státy a může omezovat jejich vliv. Ztráta dominance dolaru by zřejmě měla katastrofální následky pro mnohé ekonomiky. Proto mohou být tyto snahy chápány jako nepřátelské a jsou odporem proti jednání z pozice síly.

IV. Shrňeme-li to co bylo dosud řečeno, můžeme označit co, koho a jak ohrožuje:

Z pohledu ekonomického

- ❖ Jsme na začátku fáze změny světového hegemonu, když víme, že celkový HDP ČLR byl v r. 2015 vyšší, než HDP USA (per capita ovšem ještě dlouho nebude) a že tendence růstu jsou setrvalé. Podle prognózy dojde ke změně nejpozději do r. 2050, zřejmě však dříve. Je to etapa, ve které pravděpodobnost vzniku války za udržení postavení značně narůstá.
- ❖ Stejně setrvalé jsou tendence zpomalování tempa růstu HDP vyspělých zemí a naopak zrychlování růstu zadluženosti a nezaměstnanosti (zejména v jižní Evropě).
- ❖ Současně však musíme konstatovat, že globalizace a koncentrace kapitálu dospěla tak daleko, že se začínají vytvářet regionální centra, jejichž účelem je vymanit se z dosavadní ekonomické nadvlády institucí a států, které svoji dominanci získaly po 2. světové válce při vytváření no-

vého světového řádu. Pokud budou tyto tendence stabilní, nemusí dojít ke změně hegemonu, ale ke vzniku více hegemonů – regionálních, jejichž moc (ekonomická, politická, vojenská) bude navzájem souměřitelná a tedy vyvažující se.

- ❖ V této situaci dosavadních nejsilnějších (ekonomicky, politicky i vojensky) států a posilování rozvíjejících se ekonomik (států), které jim konkurují, jsou RF a USA de facto na opačné straně. (ČLR neposuzujeme, ale patří tam taktéž.) USA a jejich spojenci jsou ty státy, které dlouhodobě dominují, Evropa jako taková již 500 let. **Ztráta postavení je to, co může být vnímáno jako ohrožení.** RF je naopak mezi těmi státy, které se dosavadní dominanci vzpírají a chtějí rovnoprávnost ve vztazích.

Z pohledu vojenského:

- ❖ Ozbrojené síly USA jsou stále nejsilnější, nicméně jejich náskok před ostatními se zmenšuje. Vystoupení OS RF v Sýrii de facto šokovalo vojenské analytiky a generály NATO jejich možnostmi i technikou. Rovněž rozvoj čínské armády je pro USA výzvou. Nicméně ani ruská, ani čínská armáda nejsou dnes schopny vést válku kdekoliv na planetě a ani k tomu své armády nebudují. Americká armáda toho schopna je, i když také limitovaně, ale zejména časem, nikoliv prostorem.
- ❖ Strategické jaderné síly USA a RF jsou více méně rovnocenné. Jak USA, tak RF, ale i ČLR jsou schopny operovat ve vesmíru. Vojenská strategie z r. 2015 tyto schopnosti definuje podrobně.
- ❖ Americké OS však budováním PRO v Evropě a na americkém kontinentě, snahou o přípravu „globálního úderu“ (pomocí konvenčních, vysoce přesných zbraní), jakož i přesunováním jednotek a útvarů do blízkosti hranic RF v rámci NATO, se pokoušejí **ovlivňovat situaci z pozice síly, získat převahu.**

Z pohledu politického:

- ❖ Vztahy mezi RF a USA, NATO a EU jsou stále napjatější a směřují k novému typu, snad nové studené války. (Avizovanou změnu takové politiky novým americkým prezidentem prověří čas.)
- ❖ **NBS RF** lze charakterizovat jako obrannou. Je zaměřena na ochranu ruských občanů a ruskojazyčného obyvatelstva a prosazení národních zájmů RF a jejich spojenců. Za klíčové považuje dodržování charty OSN, mezinárodních dohod a smluv a rovnoprávnost v jednání. Rovnoprávné postavení a jednání na mezinárodní scéně je v dané kapitole

NBS značně frekventované. OS jsou budovány a organizovány k činnosti na vlastním teritoriu a v „blízkém zahraničí“, což jsou de facto sousední státy (odrazit agresi, způsobit ztráty...). Takovéto schopnosti ale má, nebo by měla mít, většina armád. Vše co RF dělá a plánuje, směřuje od postavení slabého Ruska devadesátých let k RF jako jedné z uznávaných světových mocností.

- ❖ **NBS USA** lze charakterizovat rovněž jako obrannou. Je také zaměřena na prosazování národních zájmů USA, ty jsou však poněkud jiné než u RF, **jsou globální**. Globální boj proti terorizmu je pochopitelný. I to, že mezi výzvy patří i nestálé, rozpadající se státy a autoritářské režimy, nebezpečnější je ale tendence ohniska nepokojů **demokratizovat**, zejména na Středním Východě a v severní Africe. (Výsledky dosavadní demokratizace varují.)
- ❖ Energetická závislost Evropy na ruském plynu by měla být řešena dodávkami amerického plynu, přičemž to jistě poškodí zájmy RF. Tendence „oddělení“ RF od Evropy (to by oslabilo jak Evropu, tak Rusko), by mohly být také významně posíleny podpisem smlouvy TTIP, což by určitě posílilo postavení globálních monopolů, většinou amerických. Nový prezident USA má však k tomuto projektu B. Obamy negativní stanovisko, pravděpodobně však nebude proti dodávkám plynu.
- ❖ Ozbrojené síly USA jsou určeny také k ochraně občanů a zájmů USA, chránit regionální stabilitu, vést globální protiteroristickou operaci, být použity k předcházení a odvracení agrese, (koho proti komu není definováno), ale na kterémkoliv světovém válčišti. A také na všech válčištích jsou dislokovány.
- ❖ Hlavním problémem ve vztazích USA a RF, resp. Západu a Východu je, jak se zdá, tendence vymanit se z dlouhodobé ekonomické i politické dominance, což postavení dosavadního hegemonu ohrožuje. Domníváme se také, že právě tendence vytvořit vlastní systém ekonomických, bezpečnostních i politických vztahů a nebýt závislým na současném světovém pořádku, ovládaném USA a bohatými evropskými státy, je nejzávažnější skutečností pro tvrzení, že etapa změny hegemonu již začala a současně je zřejmě i základní příčinou zhoršujících se vztahů mezi Východem a Západem.

V. ZÁVĚR

Posouzení, která bezpečnostní strategie a politika je agresivní, či agresivnější, ponechme na posluchačích (čtenáři). Pravdou však zůstává, že víme, co můžeme očekávat a co by nás nemělo překvapit jak ze strany USA, tak i RF. Státy se chovají tak, aby, pokud možno zajistily své legitimní národní zájmy – asertivně, někdy i agresivně. V tomto bodu, ale Rusko, zdá se, za Amerikou dosti zaostává.

Politika Západu a zejména USA zatím do mezinárodně politického klimatu přináší spíše chaos – zvláště na Blízkém Východě, politika RF má tendenci spíše chaosu bránit zdůrazněním role OSN, mezinárodního práva, suverenity států, nevměšování se do jejich vnitřních záležitostí a řešením sporů jednáním – viz Sýrie. Své životní a strategické zájmy však obě strany hájí a řeší způsoby, které jim aktuální situace dovoluje, nebo je k tomu dokonce nutí. (Např. Krym.)

Současné vztahy mezi Východem a Západem, tedy Evropou a RF, mohou mít, a také již mají, nežádoucí důsledky. RF je státem jak evropským, tak asijským. Vazby Ruska na Evropu a naopak jsou budovány a udržovány po staletí a je otázkou, zda současně nepřátelství nezatlačí RF do „náruče“ Číny, s níž navazuje stále přátelštější a bližší vztahy. Část ruských analytiků se toho obává, i když výsledek může být jak pozitivní, tak negativní, podle toho, jaké se vytvoří vztahy. Přitom existuje společný zájem – zlomit americkou dominanci a stát se rovnoprávným partnerem po všech stránkách, takže to není nemožné. Ruské surovinové bohatství a vojenský potenciál a čínský lidský potenciál a organizace jsou toho schopny. Otázkou je, zda pak bude svět lepší, k čemu si tím Evropa pomůže, resp. co ztratí „**vytěsněním**“ **Ruska do Asie**. Lze se domnívat, že tím ztratí především Evropa.

Po druhé světové válce mezinárodní vztahy a bezpečnost vykristalizovaly v jaderný pat a rovnováhu sil. Po r. 1990 jsme zažili svět multipolární i unipolární a zdá se, že by lidstvo mohlo směřovat ke světu polycentrickému. V každém případě ale bezpečnost musí být vyvažována tak, aby to **nebyla hra s nulovým součtem**. Mohla by to být bezpečnost vzájemné závislosti bez potřeby dominovat, řídit, kontrolovat, vyšetřovat, soudit i trestat, jako je tomu dnes, v době chaosu, jak tomu bylo zejména začátkem století u Spojených států, např. v případě Iráku v r. 2003 (policista, vyšetřovatel, soudce i kat v jednom).

Zásadní otázkou pro další vývoj vztahů k Rusku, event. k Číně, bude skutečná politika nového amerického prezidenta. Ani variantu vyvažování sil mezi velmocemi – USA, Čínou a RF, jak naznačil inaugurační projev D. Trumpa – Rusko jako potenciální přítel a Čína jako potenciální nepřítel,

tedy nový koncert velmocí, nelze vyloučit. Zajímavý je ale fakt, že o Evropě, resp. o EU, se nehovoří.

To, co je u RF považováno především za agresivní jednání – připojení Krymu k RF, podpora vzbouřenců na Donbase a využití kaliningradské oblasti RF k umístění raket jako odvety za budování PRO a předsunutých postavení NATO v blízkosti hranic RF, nevybočuje z norem chování jiných států, především USA, ale i Francie, či Británie při obraně a prosazování svých národních zájmů. Národní zájmy RF (a nejen RF) jsou ovšem v řadě případů v rozporu se zájmy Západu, zejména USA, a proto se k nim vymezujeme negativně. Stejně jako Rusové vůči našim zájmům. Možným řešením je buď válka (slov, činů, či zbraní), nebo jednání a kompromis.

Literatura:

KUCHAŘ, J. *Hraje se vabank o budoucnost lidstva. Strach z propagandy je strachem elit, že je lidé prohlédnou*, dostupné na [www. Parlamentní Listy.cz](http://www.ParlamentníListy.cz), 29.12.2016, 14,

Politika USA na „zadržování“ Ruska nikdy neskončila, www.stratfort.com, 24. 8. 2015,

Národní bezpečnostní strategie RF z 31. 12. 2015

Národní bezpečnostní strategie USA z února 2015

Strategická koncepce obrany a bezpečnosti členů organizace severoatlantické smlouvy

doc. Ing. Pavel Gavlas, CSc.

vedoucí kabinetu globální politiky Institutu globálních studií UJAK Praha, kromě problematiky světové politiky a vojenských analýz se věnuje i problematice nevojenské bezpečnosti. Přednáší na UJAK Praha, obor bezpečnostní studie

UJAK Praha

Roháčova 89,

130 00 Praha 3

e-mail: gavlas.pavel@ujak.cz

Укрепление взаимного доверия как условие нормализации отношений между Европейским союзом и Российской Федерацией

Евгений Мартыненко

Аннотация

Статья посвящена проблеме укрепления доверия как одного из основных условий нормализации отношений между Евросоюзом и Россией. Автор проанализировал состояние отношений между ЕС и Россией, причины их ухудшения; рассмотрел факторы, влияющие на формирование доверия как политической категории, санкционную политику ЕС против России, основные принципы дальнейшего развития отношений между ЕС и России, возможные модели отношений ЕС-Россия. В статье представлены различные точки зрения на проблему укрепления мер доверия в отношениях между ЕС и Россией.

Abstrakt

Příspěvek se zabývá problémem upevnění důvěry jako jedné ze základních podmínek normalizace vztahů mezi Evropskou unií a Ruskem. Autor analyzoval stav vztahů mezi EU a Ruskem a příčiny jejich zhoršení; zabýval se faktory, které mají vliv na vytváření důvěry jako politické kategorie, sankční politikou EU vůči Rusku, základními principy dalšího rozvoje vztahů mezi EU a Ruskem, možnými modely vztahů EU-Rusko. V příspěvku jsou uvedeny různé názory na problém upevnění důvěry ve vztazích mezi EU a Ruskem.

Annotation

This paper is dealing with negative issue of fixing of trust as one of fundamental conditions of normalizing relations between European Union and Russia. The author analyzed order of relations between European Union and Russia and causes of their deterioration; he was dealing with factors which has influence on creation of trust as political category by sanctional policy of EU towards Russia and fundamental principles of next development of relations between EU and Russia and possible models of relations EU-Russia. In the paper are shown some opinions on problem of fixing trust in relations between EU and Russia.

Ключевые слова: укрепление доверия, ООН, Европейский союз, Россия, партнерство между ЕС и Россией, санкции, ограничительные меры, стратегическое партнерство, европейский порядок, инклюзивность, субсидиарность, пропорциональность.

Актуальность проблемы состояния и развития отношений между Европейским союзом и Российской Федерацией трудно переоценить. На протяжении веков европейские государства и Россия формировали политическую, экономическую и гуманитарную реальность Европы, придерживаясь во многом схожих стратегических целей: обеспечение мира и безопасности на континенте, стабильности и устойчивого развития, высоких стандартов жизни для своих граждан.

После завершения идеологического противостояния у ЕС и России появились беспрецедентные возможности для реализации концепции «Единой Европы». Министр иностранных дел России С. В. Лавров в статье «Россия-Евросоюз: перспективы партнерства в меняющемся мире» отметил: «Потенциал партнерства России и ЕС, без преувеличения, огромен. Ведь наши страны – это почти 650 млн. человек, живущих на территории площадью свыше 21 миллиона квадратных километров. Нас объединяет многое – взаимодополняемость и взаимозависимость экономик, объективная неделимость европейской безопасности, обширные человеческие контакты, общие культурные корни. Безусловным историческим достижением России является то, что ареал распространения европейской культуры в ее широком понимании простирается до берегов Тихого океана»¹.

Вопрос о едином экономическом пространстве от Лиссабона до Владивостока в плоскость реальной политики был поставлен премьер-министром России В. В. Путиным в интервью немецкой газете «Зюддойче Цайтунг» в 2010 г., в котором были обозначены пять ключевых положений этой идеи: 1. создание гармоничного сообщества экономик от Лиссабона до Владивостока и, возможно, зоны свободной торговли в будущем; 2. общая промышленная политика, основанная на сложении технологических и ресурсных потенциалов России и ЕС; 3. создание единого энергокомплекса Европы; 4. обеспечение лидерских позиций европейской науки и образования; 5. снятие барьеров, препятствующих подлинному партнерству, главным из которых является визовый режим между ЕС и Россией².

Идея создания единого экономическое пространства от Лиссабона до Владивостока преследует цель укрепления доверия между ЕС и Россией, не направлена против кого-либо и не требует ослабления связей с традиционными партнерами и союзниками. Гарантиями

¹ ЛАВРОВ С. В.: *Россия-Евросоюз: перспективы партнерства в меняющемся мире*. - http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/99770

² См.: *Von Lissabon bis Wladiwostok* - <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908>

стабильности и устойчивости традиционных связей могли бы стать обновленные принципы сотрудничества, зафиксированные в базовом соглашении о сотрудничестве между ЕС и Россией, переговоры о котором в связи с событиями на Украине и воссоединением Крыма с Россией в 2014 г. были приостановлены. Кроме этого были приостановлены переговоры о безвизовом режиме, введен запрет на въезд в страны ЕС для должностных лиц из РФ и заморожены их активы, введены ограничительные меры торгового, финансового и военного характера. Всего в санкционные списки попали более 150 человек и несколько десятков юридических лиц. Секторальные санкции действуют в отношении различных российских финансовых, нефтедобывающих и оборонных структур.

Таким образом, действия ЕС ставят под сомнение стратегический характер партнерства между ЕС и Россией. Они также не способствуют укреплению доверия. Более того, по мнению Председателя Совета Федерации Валентины Матвиенко «потребуется время и усилия, чтобы восстановить взаимное доверие. Слишком много накопилось разногласий»¹.

Дефицит взаимного доверия является одной из важнейших внешнеполитических проблем России и ЕС. Он наблюдается в контексте переговоров по урегулированию конфликта на Юго-Востоке Украины. Фактор доверия играет определяющую роль в экономическом, финансовом и гуманитарном взаимодействии России и ЕС, оказывает определяющее влияние на их состояние и развитие.

Понятие доверия в контексте внутренней и внешней политики государств впервые появляется еще в философии Древнего Мира. В Древнекитайской философии о доверии как политической категории говорил Конфуций². Он рассматривал отношения, построенные на доверии, как признак устойчивого и процветающего общества. Согласно Периклу, свободное общество открывает для себя возможности для сотрудничества, построенного на доверии.

Впервые, довольно подробно, политические функции доверия (как «вертикального»: власть-общество, так и «горизонтального»: внутри общества, внутри власти) описал Аристотель. Позднее более подробно политическое значение доверия было изучено в работах Николо

¹ Матвиенко: для восстановления взаимного доверия между Россией и ЕС потребуется время. - <http://tass.ru/pmef-2016/article/3370502>

² ЛУНЬ ЮЙ. *Конфуций*. Москва, Восточная литература, 2001, С. 3.

Макиавелли¹ и еще более основательно – в социальной философии эпохи Просвещения, в трудах Гоббса, Локка и Руссо. Основательное и все еще актуальное исследование доверия в мировой политике было проведено Иммануилом Кантом в трактате «К вечному миру»². Многие из закономерностей, обнаруженных в рамках политической философии, так и не устарели, став частью современного научного представления.

Доверие можно определить как поведение, которое соответствует интересам и целям субъекта в области тех отношений, которые связывают субъекта с контрагентом. Доверие – важнейший фактор международных отношений, роль которого в последние годы приобретает все большее значение. Его наличие позволяет снизить издержки, укрепить международное сотрудничество и формировать отношения нового качества.

Взаимное доверие – этой ключевой вопрос отношений между ЕС и Россией. При оценке того, насколько наш партнер заслуживает доверия, мы исходим из двух типов аргументов. Во-первых, анализируем свои знания о партнере и об опыте взаимодействия с ним (если этот опыт есть), предполагаем к какому поведению он склонен в той или иной ситуации. Во-вторых, оцениваем его стимулы и мотивацию.

Как показывает опыт отношений между европейскими государствами и Россией, знания о партнере и многовековой опыт взаимодействия, как это ни парадоксально, не мотивируют взаимное доверие. Несмотря на дискуссии о стратегическом партнерстве, стратегические цели отношений Россия-ЕС все еще не превратились в реальность. Россия серьезно обеспокоена действиями Евросоюза в целом ряде областей и руководство России об этом открыто говорит европейским партнерам. Например, санкциями, которые введены с целью принудить Россию изменить позицию по Украине и Сирии. Государства и международные организации вводят санкции в качестве ответа на действия отдельных лиц, организаций или государств, которые, по их мнению, представляют угрозу их интересам или международной безопасности. Поводом для введения санкций могут быть как боевые действия или вооруженная интервенция в дела суверенного государства, так и широкий набор нетрадиционных угроз международной безопасности: наркотрафик, киберпреступность, угроза распространения оружия массового уничтожения и нелегальная торговля оружием в целом,

¹ См.: МАКИАВЕЛЛИ Н. *Избранные произведения*. Москва, Художественная литература, 1982.

² КАНТ И. *К вечному миру: Собрание сочинений в 6 томах*. Москва, Мысль, 1966, Т.6

нарушение прав человека, и т.д. Достаточно ли правовых оснований для введения ограничительных мер против России?

В соответствии с ст. 39. главы VII Устава Организации Объединенных Наций, Совет Безопасности определяет угрозы миру или международной безопасности и применяет необходимые меры для их восстановления. Если такие угрозы определены, в соответствии со статьей 41 Устава ООН, Совет Безопасности вправе ввести ограничительные меры в отношении государства-нарушителя, не связанные с использованием вооруженных сил. Для введения ограничительных мер необходима поддержка большинства государств-членов Совета Безопасности, а также отсутствие вето со стороны постоянных членов Совета Безопасности ООН.

С целью поддержки и реализации обязательных мер создаются специальные комитеты по санкциям, специальные группы и группы экспертов, которые следят за выполнением режима санкций и оценивают ход выполнения ограничительных мер. Наиболее распространенные меры воздействия на объект санкций со стороны ООН включают:

- заморозку активов;
- запрет на поставки вооружений и военной техники;
- запрет на перемещение.

В США и ЕС существует хорошо разработанные правовые основы применения экономических ограничений и ответственности за их нарушение. Среди основных возможных ограничений, которые вводятся США в рамках санкционных программ выделяют: заморозку активов; запрет на въезд в США; ограничения экспорта определенных групп товаров (в том числе – высокотехнологичных и товаров двойного назначения); запрет на поставки вооружений и военной техники; ограничение доступа на финансовый рынок США; запрет для граждан США, а также компаний, зарегистрированных в США, и их филиалов вступать в определенные виды экономических отношений с объектами санкций (в случае физических и юридических лиц); ограничение предоставления помощи развитию.

К основным видам ограничительных мер ЕС относятся: запрет на въезд в страны ЕС; замораживание активов иностранного государства, физических и юридических лиц, находящихся на территории стран-членов ЕС; финансовые ограничения (заморозка активов Центрального банка страны-объекта санкций, запрет на предоставление займов частным банкам и другим юридическим лицам, ограничения на

переводы денежных средств и т.д.); ограничения на поставки определенных групп товаров и услуг (запрет на поставки вооружений и военной техники; «оборудования, которое может быть использовано полицейскими и карательными органами»); запрет на поставки высокотехнологичных товаров и товаров «двойного назначения»; ограничение поставок программного обеспечения, золота, драгоценных металлов и т.д.; запрет на импорт определенных видов товаров и услуг (поставки нефти и газа; детали и комплектующие и др.); транспортные ограничения.

В настоящее время в ЕС действует 38 режимов ограничительных мер, в рамках которых под санкциями ЕС находятся 4030 юридических и 7902 физических лица. Следует отметить, что в своей политике Европейский союз в большей степени акцентирует важность и приоритет мер дипломатического воздействия, рассматривая санкции как последний инструмент внешней политики для достижения собственных целей и интересов.

Санкционное противостояние наносит взаимный ущерб и России, и Евросоюзу. Австрийский институт экономических исследований (WIFO) провел исследование эффективности действия санкций и подготовил доклад, в который вошли статистические данные экономического эффекта ограничительных мер Европейского союза за 2015-ый год. Экономисты WIFO проанализировали экономическое состояние 27 стран ЕС. Исследование подтвердило негативный характер для европейских стран по результатам принимаемых решений против России.

«Согласно результатам анализа больше всего от санкций пострадали Австрия, Германия, Франция, Италия и Польша. Например, Австрии подобное экономическое наказание обошлось в 550 миллионов евро и почти 7 тысяч рабочих мест, а фактически главенствующая в Европе Германия потеряла 97 тысяч рабочих мест и более 6 миллиардов евро. Экономический ущерб во Франции составил 1,63 миллиарда евро, в Италии – почти миллиард евро, в Польше – 1,36 миллиарда евро, в Чехии – 760 миллионов евро. Основные потери европейские страны несут из-за сокращения экспортной доли баланса в Россию»¹.

ЕС обуславливает отмену санкций выполнением Россией Минских договоренностей по урегулированию кризиса на Украине. Но обязательства по ним, как известно, несут стороны конфликта – Киев

¹ *Эффект бумеранга: как санкции против России уничтожают Евросоюз.* - <https://politros.com/economy/25833/>

и Донбасс. Германия, Россия и Франция выступают гарантами выполнения Минских соглашений и несут за принуждение конфликтующих сторон к соблюдению договоренностей равную ответственность.

Россия четко определила свою позицию в вопросе антироссийских санкций. Она не ведет каких-либо переговоров с ЕС об условиях или критериях отмены ограничительных мер. Позиция России в этом вопросе выглядит следующим образом: первыми от них должны отказаться те, кто их инициировал. Соответственно и ответные шаги останутся в силе до тех пор, пока рестрикции в отношении России не будут сняты.

Россия с уважением относится к суверенитету государств-членов ЕС и имеет право рассчитывать на то, чтобы партнеры не злоупотребляли правом для принуждения России к принятию решений, ущемляющих ее национальные интересы, усиливающие напряженность и недоверие.

К фактору, подрывающему взаимное доверие, также относится приостановление процесса отмены виз для взаимных краткосрочных поездок граждан России и ЕС. Вступившее в силу 1 июня 2007 г. Соглашение об упрощении выдачи виз для граждан Российской Федерации и Евросоюза сократило сроки рассмотрения заявлений и унифицировало визовые сборы. Были также введены категории лиц, полностью освобождающиеся от уплаты визовых сборов. Однако необходимость получения визы остается сильным сдерживающим фактором, ограничивающим число поездок и препятствующим свободному передвижению. Технически и Россия, и государства-члены ЕС уже долгое время готовы к взаимной отмене виз. Решение об обеспечении свободы передвижения людей в Европе было принято еще в 1975 году в Хельсинки на Совещании по безопасности и сотрудничеству в Европе. Инициатива западных государств была поддержана идеологическим их идеологическим противником – Советским Союзом. Сегодня, в условиях отсутствия идеологических разногласий, складывается парадоксальная ситуация – западные партнеры, настаивавшие при согласовании Хельсинкского заключительного акта на обеспечении свободы передвижения людей, теперь тормозят работу по созданию условий для свободного человеческого общения на европейском континенте.

Не содействуют укреплению доверия действия ЕС по размещению систем ПРО на территории восточно-европейских государств-членов ЕС; передислокация воинских контингентов государств-членов НАТО

на территории государств-членов ЕС непосредственно прилегающие к границе с Россией.

Дефицит взаимного доверия в отношениях ЕС и России отмечают многие европейские политики. Так, госсекретарь Министерства иностранных дел Латвии Андрейс Пилдеговичс, выступая на Балтийском Форуме в октябре 2016 г. заявил, что отношения между Россией и Евросоюзом находятся на самом низком уровне доверия¹.

Министр иностранных дел Польши Витольд Вашиковский, выступая на 15-й конференции послов в МИД ФРГ в августе 2016 г. сказал, что «Отношения между Россией и Европой не должны становиться хуже, но очень сложно восстановить доверие... Это возможно... Нужно много времени, наличие доброй воли и много работы».

Положение дел может измениться лишь в том случае, если взаимодействие между Россией и Евросоюзом из «партнерства по необходимости» превратится в ясно осознанный выбор. А это в свою очередь предполагает, что отношения должны опираться на фундамент стратегического доверия, альтернативы которому нет. Эту точку зрения разделяет Ал. А. Громько, который отметил: «Какие бы отливы и приливы ни сопровождали отношения России и ЕС, наполнение реальным содержанием тезиса об их стратегическом партнерстве (в отличие от «зрелого», «прагматичного партнерства», «селективной интеграции») представляется безальтернативным по ряду фундаментальных причин²». Выделяется пять таких фундаментальных причин: 1. нарастание экономической взаимозависимости, в первую очередь в таком стратегическом секторе, как энергетика; 2. техническое перевооружение российской экономики, создание на территории России современных конкурентоспособных производств невозможно в обозримом будущем без привлечения к выполнению этих задач западноевропейского бизнеса и экспертизы; 3. в цивилизационном и культурном плане пространство Евросоюза является для России наиболее близким и привлекательным; 4. Россия и Евросоюз, его ведущие государства-участники являются незаменимыми партнерами в деле урегулирования большого числа региональных и глобальных проблем; 5. ЕС останется партнером для России в условиях ее возрастающего внимания к Азиатско-Тихоокеанскому региону с учетом демографии и доли в мировом ВВП России и ЕС.

¹ Пилдеговичс: доверие между ЕС и Россией находится на самом низком уровне. - <https://ru.sputniknews.lv.com/politics/20161022/3028960/pildegovichs-doverie-es-rossija.html>

² ГРОМЬКО Ал. А. Россия и Евросоюз: динамика отношений. В «Россия-Европейский союз: возможности партнерства». № 11, 2013, С. 16

Авторы доклада Международного дискуссионного клуба «Валдай» «Россия и Европейский союз: три вопроса о новых принципах отношений» придерживаются другой точки зрения. Они отмечают, что «Возможности сохранить парадигму «стратегического партнерства», заложенную вначале 1990-х гг., исчерпаны. Пора разгрести руины «европейского порядка», который так и не состоялся по-настоящему после 1991 г.¹». Авторы доклада полагают, что необходим реалистичный и трезвый подход, отказ обеих сторон от надежд на то, что визави станет другим, более комфортным для контактов. В первую очередь это касается Европейского союза, который должен оставить бесплодные попытки «переделать» Россию. Это, однако, следует иметь в виду и российской стороне – ЕС крайне трудно поддается внешнему воздействию. Для эффективной работы с ним необходимо очень глубоко понимать принципы функционирования Союза, в полной мере использовать возможности, которые предоставляет его внутреннее устройство, и слабости, связанные с его дисфункцией.

Россия и ЕС провели переоценку ситуацию в отношениях друг с другом и выработали принципы развития отношений на уровне Совета ЕС и Международного дискуссионного клуба «Валдай», которые приводятся в следующей таблице:

Пять основных принципов ЕС дальнейшего развития отношений с Россией²	Шесть основных принципов «Валдайского клуба» дальнейшего развития отношений ЕС с Россией³
Полная реализация Минских соглашений, как ключевой момент в наших отношениях.	Открытость всем партнерам, готовность развивать отношения с любыми государственными и негосударственными игроками в Европейском союзе на страновом и общеевропейском уровне, выдвигать инициативы, обращенные к конкретным акторам в политической и деловой среде ЕС.

¹ БОРДАЧЕВ Т. В., БАРАБАНОВ О. Н., ГРИВАЧ А. И. и др. *Россия и Европейский союз: три вопроса о новых принципах отношений*. Москва, РСМД, 2016, С. 3

² ЕС принял пять принципов построения отношений с Россией. - <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2738040>

³ БОРДАЧЕВ Т. В., БАРАБАНОВ О. Н., ГРИВАЧ А. И. и др. *Россия и Европейский союз: три вопроса о новых принципах отношений*. Москва, РСМД, 2016, С. 16

	Отношения должны быть прозрачны для общества и бизнеса в России, Европе и мире, чему способствует широкое вовлечение в диалог представителей негосударственных структур и групп интересов, опора на экономических игроков, отказ от закулисных сделок и парламентский контроль.
Укрепление отношений с восточными партнерами и другими соседями (Восточное партнерство).	Инклюзивность отношений.
Обеспечение устойчивости ЕС, в частности, в сфере энергетической безопасности.	Субсидиарность и решение каждого вопроса на оптимальном для этого уровне: Россия – страны-члены ЕС либо Россия – Европейский союз.
Развитие сотрудничества с РФ по конкретным векторам международной повестки дня, которые представляют особый интерес для Евросоюза.	Пропорциональность действий и уровней диалога, их соответствие фрагментарному характеру практического взаимодействия. Пора отказаться от излишней декларативности и стремления охватить все сферы, пропорционально использовать институциональные механизмы сотрудничества, в первую очередь – встречи на высшем уровне. Необходимо адаптировать институты под реальные нужды сотрудничества за счет сокращения избыточных форматов диалога.
Поддержка гражданского общества РФ и связей между людьми в России и ЕС.	Диверсификация внешних и внешнеэкономических связей.
	Безоговорочная отмена введенных Евросоюзом визовых ограничений в отношении жителей Крыма, получивших после марта 2014 г. российское гражданство, а также

	всех «особых» санкций, относящихся только к крымчанам. Специальное «наказание» жителей Крыма противоречит элементарным представлениям о правах человека.
--	--

Таким образом, анализ состояния отношений между ЕС и Россией, а также базовых подходов к определению новой модели взаимодействия между ними, указывает на то, что их практическая реализация возможна будет только тогда, когда поведение России и ЕС соответственно будет отвечать интересам и целям друг друга. Способность добровольно ставить себя в зависимость от поведения партнера, не опасаясь рисков и неопределенности его поведения, и есть мера доверия, от которой зависит дальнейшее развитие отношений между ЕС и Россией. На сегодня уровень доверия между Россией и ЕС крайне низок. Тем не менее, в экспертном сообществе обсуждается шесть возможных моделей взаимодействия России и ЕС:

1. Возвращение к **«стратегическому партнерству»**, которое по-разному понимается сторонами и жестко ими отвергается.
2. Отношения **«ни войны, ни мира»** – нынешний тип отношений, который идет во вред обеим сторонам.
3. Отношения **«в смешанном режиме сотрудничества и соперничества»** (вариант МИД Германии). Данная модель отличается устойчивой опасностью неконтролируемого ската к конфронтации. Соперничество, коль скоро оно официально легитимируется, будет всегда довлеть над сотрудничеством.
4. Отношения **«параллельного сосуществования России и ЕС»** – модель отношений близкая к той, которая практиковалась до распада Советского Союза. В условиях взаимозависимости и взаимодополняемости эта модель сложно реализуема.
5. Модель **«сотрудничества»** – **единственно разумная модель, которая позволяет наилучшим способом обеспечивать интересы народов, проживающих на европейском континенте.**
6. Модель **«Большой Европы от Лиссабона до Владивостока и «интеграции интеграций»** – концептуальная модель, далекая от практического воплощения¹.

¹ ЭНТИН М. Л., ЭНТИНА Е. Г. *Новая повестка отношений между Россией и ЕС. Аналитическая записка. № 4, май 2016.* Москва, РСМД, С. 11.

В основе российского подхода к выбору модели отношений с Евросоюзом лежат принципы Концепции внешней политики Российской Федерации, в соответствии с которыми «Российская политика в Евро-Атлантическом регионе в долгосрочной перспективе ориентирована на формирование общего пространства мира, безопасности и стабильности, основанного на принципах неделимости безопасности, равноправного сотрудничества и взаимного доверия¹».

Библиографический список:

ЛАВРОВ С. В.: Россия-Евросоюз: перспективы партнерства в меняющемся мире. -

http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/99770

Von Lissabon bis Wladiwostok -

<http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908>

Матвиенко: для восстановления взаимного доверия между Россией и ЕС потребуется время. - <http://tass.ru/pmef-2016/article/3370502>

ЛУНЬ ЮЙ. Конфуций. Москва, Восточная литература, 2001.

МАКИАВЕЛЛИ Н. Избранные произведения. Москва, Художественная литература, 1982.

КАНТ И. К вечному миру: Собрание сочинений в 6 томах. Москва, Мысль, 1966.

Эффект бумеранга: как санкции против России уничтожают Евросоюз. - <https://politros.com/economy/25833/>

Пилдеговичс: доверие между ЕС и Россией находится на самом низком уровне. - <http://ru.sputniknews.com/politics/20161022/3028960/pildegovichs-doverie-es-rossija.html>

ГРОМЫКО Ал. А. Россия и Евросоюз: динамика отношений.

В «Россия-Европейский союз: возможности партнерства». № 11, 2013.

БОРДАЧЕВ Т. В., БАРАБАНОВ О. Н., ГРИВАЧ А. И. и др. Россия и Европейский союз: три вопроса о новых принципах отношений. Москва, РСМД, 2016.

ЕС принял пять принципов построения отношений с Россией. - <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2738040>

¹ Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным. 30 ноября 2016 г.). -

http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248

Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным. 30 ноября 2016 г.). - http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248

ЭНТИН М. Л., ЭНТИНА Е. Г. Новая повестка отношений между Россией и ЕС. Аналитическая записка. № 4, май 2016. Москва, РСМД

Мартыненко Евгений Владимирович

кандидат юридических наук

доцент кафедры теории и истории международных отношений,

начальник Управления международного протокола.

Российский университет дружбы народов (RUDN University)

ул. Миклухо-Маклая д. 6

г. Москва, 117198, Россия

emartynenko@mail.ru

Rusko z perspektivy střední Evropy Proč by se Rusko a Západ měly respektovat jako rovnocenní partneri? *Emil Voráček*

Abstrakt

Pozornost autor soustředil na vybrané problémy pohledu na Rusko ze stře-doevropské perspektivy. Ze širokého pole problémů vyšel z momentů histo-rické kontinuity a diskontinuity, mezinárodního diskurzu o Rusku a jeho ně-kterých hodnoceníh západními sociálními a politickými vědami. Pracoval se srovnáním vztahů České republiky a dalších zemí středovýchodní Evropy vů-či Rusku, odmítl tezi, že Česká republika je jakýmsi „trojským koněm“.

Annotation

The attention author got to selected issues of view on Russia from middle-Europe perspective. From wide field of problems came up from moments of historic continuity and discontinuity; international discourse about Russia and its some evaluations of western social and polity sciences. Author wor-ked with comparation of Czech Republic relation and other countries of mid-dle-Europe towards Russia. Author doesn't accept thesis that Czech Republic is some „Trojan horse“.

Žijeme ve výrazně globalizovaném světě, který prochází komplexem velkých proměn geopolitického směřování světového vývoje, zejména již probíhajícího přesunu těžiště světové ekonomiky směrem do Pacifického bazénu. Tyto změny mohou nabýt náležitě dramatického vyústění. Pokud o nich přemýšlíme z pohledu zájmů českého státu, nelze než konstatovat, že jsou z naší strany těžko ovlivnitelné. Na straně druhé je nutné udělat maximum toho, co bude pozitivně přispívat ke stabilitě, zejména v našem blízkém okolí. Výroky o civilizačních hrozbách z Východu tomu těžko mohou přispět. Je nesporné, že posuny těžiště světové ekonomiky reflektují i zahraniční politiky světo-vých velmocí. Výsledkem je, že jsme součástí velké geopolitické hry, v níž svoji roli a zájmy hájí obě strany, aniž však zapomínáme na lidovou Čínu. Evropská unie (EU) si uvědomuje, že tak jako tak musí zaktivizovat svoji po-litiku; cesta tvrdého postupu vůči sousedovi, politika Východního partnerství – vůči Rusku, zde těžko může mít úspěch, kromě neustálého zostřování a vy-hraňování rozporů, z nichž některé jsou zcela objektivního charakteru. Ale i Rusko se mění.

Rusko v Evropě

Přiznáme-li, že Rusko dnes je evropským státem a současně nejen – a tato skutečnost se v mezinárodních vztazích uznává obecně – pak nezbyvá, než pod pojem evropské teritorium zahrnout území Ruské federace jako celek. Z civilizačního, kulturního a etnického hlediska je pokračováním Evropy směrem na Východ. Dimitrij Trenin ve své vynikající analýze problému "ruské identity" z roku 2006 konstatuje v této souvislosti zcela jednoznačně, že "*Vladivostok je východní Evropa a nikoli východní Asie.*"¹

Důraz kladený po rozpadu SSSR na rozvoj vztahů nového ruského státu především s vyspělými západoevropskými státy je podložen nejen historicky, ale na prvním místě odráží současně objektivní postavení Ruska v evropské politice. Současně vyjadřuje i zájem Ruska samotného na rozvoji vztahů s jednotlivými evropskými státy a s Evropskou unií jako takovou. Zájem Ruska o kooperaci s vyspělými evropskými státy stále viditelněji ovlivňoval zahraniční politiku prezidenta Borise Jelcina, nebyl přechodnou záležitostí a nemá ani dnes alternativu. Rusko nemohlo proto nereagovat na vše, co se ho v evropské politice a v evropském vývoji týkalo, zejména na skutečnosti, které se ho týkaly bezprostředně. Rusko nenamítalo nic proti rozšiřování Evropské unie, jejíž existenci jako geopolitické a ekonomické reality plně akceptovalo, ale rozšiřování NATO na úkor ruské bezpečnosti považovalo za nežádoucí a škodlivé pro regionální bezpečnostní systém, za hrozbu celé evropské bezpečnostní architektury. Jako hlavní organizaci pro zajištění bezpečnosti v Evropě ruská zahraniční politika prosazuje Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), jejímž úkolem mělo být vytvoření Evropské rady bezpečnosti se stálými členy, s právem veta a s určitým počtem rotujících nestálých členů, zastupujících menší evropské státy a země Společenství nezávislých států, NATO a EU, které měly být podřízeny Evropské radě bezpečnosti a sloužit jako její "vojenská paže" při udržování regionální bezpečnosti, zejména při operacích k udržení míru.² V situaci, kdy Spojené státy, představitelé členských států EU i řada dalších států, včetně většiny postkomunistických zemí střední Evropy pokládaly za hlavní nástroj zajištění evropské bezpečnosti Severoatlantickou alianci jako nejvýznamnější perspektivní prvek kolektivní obrany, neměly podobné návrhy, obsahující v podstatě stanoviska, ruské zahraniční politiky, naději na úspěch. Znovu to ukázal summit zemí OBSE v prosinci 1994 v Turecku. OBSE bylo na něm taky vymezeno i když důležité, přece jen více méně doplňkové místo v evropské bezpečnostní architektuře.³ Rusku v dané situaci nezbylo, než sou-

¹ TRENIN, Dmitrij: *Integracija a identičnost Rossiji kak novyj Zapad*. Moskva 2006, s. 170.

² ARBATOV, Alexej: *Rossija i NATO*. In: *Nezavisimaja gazeta*, 21. 6. 1995, s. 1.

³ LEŠKA, Vladimír: *KBSE/OBSE, minulost, přítomnost, perspektivy*. Praha 1997, s. 71.

středit se na hledání kompromisů. Navrhovalo jednak odklad rozšiřování NATO o několik let, omezení jeho konečného rozšíření pouze na země Visegrádské skupiny, tedy nepřijetí pobaltských států do NATO, jednak vytvoření zvláštní charty Rusko–NATO, která by respektovala bezpečnostní zájmy Moskvy (žádnou další expanzi do zemí Společenství nezávislých států (SNS), žádné vojenské základny a jaderné zbraně na území nových členů, pokračování dialogu o kontrole výzbroje apod.). Prakticky na základě těchto principů byla pak uzavřena Pařížská dohoda Rusko–NATO v květnu 1997.¹

Účelová euforie v západních analýzách společenské transformace v Rusku o demokratičnosti ruského státu, byť v čele s autoritářem Jelcinem, v 90. letech paradoxně vzrůstala, zatímco se Rusko začínalo pomalu rozpadat a hospodářsky upadat, obdobně jako v této době Ukrajina. Na druhé straně bylo možno pozorovat rostoucí nespokojenost ruské politické komunity v okamžiku, kdy si začala uvědomovat, že Západ vůči Rusku nepostupuje jako rovný s rovným, ani korektně. Ke kritice se připojili nejen politici, ale i představitelé inteligence. Nositel Nobelovy ceny Alexandr Solženicyn (který sám získal v USA před lety politický azyl) v rozhovoru v březnu 1995 s předsedou zahraničního výboru Státní dumy obvinil ruskou vládu, že Rusko se stává „ideologickou kolonií Západu“, že je infantilní a obvinil USA, že Rádío svobody USA zneužívají, aby podpořili sibiřský separatismus.²

V období po nástupu Vladimira Vladimiroviče Putina do funkce prezidenta, následné stabilizaci ruské ekonomiky postupně dochází k zostřené kritickému pohledu západní odborné komunity na ruský vnitřně i zahraničně politický vývoj. Charakteristiku Ruska jako země se systémem „byrokratického autoritarismu“, formulovala zřejmě nejvýstižněji Lilia Ševcova (Carnegie Moscow Center, jistou dobu jeho ředitelka) v roce 2006.³ Podle jejího názoru, „*nové ruské dějiny demonstrují, jak se ruská politická třída neschopná odtrhnout se od tradičních mocenských forem, pokouší přizpůsobit novým politickým realitám a propůjčit jim demokratickou tvář.*“⁴ Proměny ruského politického systému reflektovalo západní bádání postupným posunováním Ruska na politické škále směrem do kategorie zemí s příznaky různých typů defektní demokracie, hovoříme zde zejména o aplikaci teorie ukotvené demokracie německého politologa Wolfganga Merkela.⁵ Nejnověji se posunulo zařazení Ruska mezi země, které vykazují prvky autoritativního, resp. hyb-

¹ *Rossijskaja gazeta*, 28. 5. 1997.

² *OMRI*, 13. 3. 1995.

³ SHEVTSOVA, Ljubov: *Bürokratischer Autoritarismus–Fallen und Herausforderungen*, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 2006, č. 11, s. 6–14.

⁴ SHEVTSOVA, L.: *tamtéž*, s. 6.

⁵ MERKEL, Wolfgang – PUHLE, Hans-Jürgen – CROISSANT, Aurel – EICHER, Claudia – THIERY, Peter: *Defekte Demokratie*, B. 1, *Theorie*, Opladen: Leske + Budrich, 2003.

ridního systému ve formulaci Margarety Mommsen.¹ Ruská politická scéna (zejména pravice) na tyto charakteristiky odpovídá značně odmítavě až alergicky, přičemž jsou zdůrazňovány rozdílné podmínky rozvoje demokracie na Západě a v Rusku (viz dále mj. koncepce „suverénní, či řízené demokracie“ Vladimira Surkova). Od názoru ruské politické elity se pochopitelně poněkud liší názory ruských politologů, jiné jsou i pohledy obyvatelstva RF, tak jak byly zjišťovány různými sociologickými výzkumy. Tyto rozdílné pohledy signalizují rozdílný pohled na základní fenomény současného demokratického světa, ukazují se hodnotové rozdíly mezi Ruskem a Západem. Dochází i k rozdílnému hodnocení jednotlivých etap nejnovějšího vývoje nového Ruska. Jelcinova éra, která byla na Západě považována za období jako epocha demokratizace a pluralizace, je ruským obyvatelstvem (souhrnně) vnímána jako fáze chaosu, početných hospodářských krizí a střetů mocenských elit. Naproti tomu Putinova éra je vnímána jako fáze prosazení demokratických práv a svobod. „*Legitimace – silného státu – nevychází výsledně z diskuse o demokracii, nýbrž s ohledem na redukci kriminality a chaosu. Porážka liberálních stran ve volbách roku 2008 považovaná na Západě za vytlačení sil zasazujících se o demokratické hodnoty je v Rusku vnímána jako vítězství nad extremistickými tendencemi.*“²

Shlédneme nyní směrem k postavení českých zemí v Evropě vůči Rusku. V posledních dvou stoletích bylo nejen pravidelně hojně diskutováno, bylo součástí politického diskurzu, střetávání se politických názorů, společnost byla podle této osy hluboce rozštěpena. Tento diskurz se ovšem odehrával především na rozhraní mezi západním a východním světem, v jakémsi geopolitické periférii. Pro střední Evropu měl podstatný význam vztah Německa k Rusku. Z pohledu evropských západních velmocí proto nutno připomenout slova Otto von Bismarcka (1815–1898), v letech 1862–1890 říšskoněmeckého kancléře, který pravidelně varoval před ruským pronikáním do Evropy. Když se Bismarck vyjadřoval k potřebě a důvodům německo-rakouského spojení, prohlásil 14. listopadu 1879. „Čechy, věčné bojiště Evropy, [...] rozlehlý, přirozeně opevněný tábor, který vytvořil Bůh uprostřed našeho kontinentu.“³ Zatímco první část tohoto projevu v říšském sněmu je obecně známa, daleko méně se uvádí druhá část, v níž Bismarck hovoří o pronikání

¹ MOMMSEN, Margarete: *Plebiscitärer Autoritarismus in Russland: Der Wandel seit 2000*. In: MAČKŮW, Jerzy (Hrsg.): *Autoritarismus in Mittel- und Osteuropa*, Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, s. 241–261.

² SCHMIDT, Diane: *Vorläufige Anmerkungen zu einem schwierigen Diskurs*. *Russland-Analysen*, 2005, č. 70, s. 2–5, zde s. 2.

³ CHARAUDY, Jean Baptiste: *La France en 1889*, 2. vyd. Paris, 1889, s. 246.

Ruska do Evropy: „Čechy v rukou Ruska – to by znamenalo naše zotročení, naše Čechy – to by znamenalo bezohlednou a nelítostnou válku s carskou říší. Abychom tedy mohli přežít, je jasné, že Rakousko musí žít.“¹ Pochopitelně na tato varování ruská politika odpovídala, nověji v době existence Sovětského svazu, i po jeho rozpadu.² Nechuť Západu, vážně přistupovat k dialogu s Ruskem, resp. důsledně s ním spolupracovat, ovšem přetrvávala.

Volání Ruska po jeho rovnoprávném místě v politice, včetně politiky evropské není ničím novým. Nedlouho po II. světové válce v atmosféře rostoucích tenzí SSSR – Západ se sovětsími představiteli opakovaně vyjadřovali ke vztahu se Západem. Vzhledem k tomu, že mezinárodně politická diskuse po fultonském projevu Winstona Churchilla v únoru 1946 se opět přiosťřovala, zeptal se ministr zahraničního obchodu ČSR Hubert Ripka při obchodních jednáních v Moskvě 28. března 1946 ministra zahraničních věcí SSSR Vjačeslava Michajloviče Molotova na hodnocení mezinárodně politického napětí v Evropě. Molotov tehdy odpověděl, že dle jeho názoru se napětí nebude přiosťřovat, a že snad nepotrvá dlouho. Uvedl: „Žádáme si, aby nás naši přátelé na Západě pokládali za rovnoprávné (zdůraznění ev) a v tom případě se jistě snadno dohodneme. Nedosáhneme-li toho, budeme ovšem nuceni chránit svá práva na rovnoprávnost a svoje zájmy.“ Výslovně uvedl: „Eto ne my atakujeme“, (tj. „my nejsme útočníky“), což Ripka komentoval „měli jsme zcela určitý dojem, že se sovětská vláda chce dohodnout s USA a Anglií.“³

Požadavek rovnosti a orientace na Západ vyslovili i představitelé nového Ruska po rozpadu SSSR. První ministr zahraničních věcí Jelcinova Ruska Andrej Kozyrev, premiér Jegor Gajda a další ruští politici podporovali prozápadní, na prvním místě proamerickou zahraniční politiku Ruska. Zastávali stanovisko, že Rusko patří historicky k západní (křesťanské) civilizaci. Za hlavní cíl ruské zahraničně politické strategie pokládali budování partnerství se Západem, zejména s USA a připojení k západním politickým, ekonomickým i vojenským institucím - k Evropské unii, k NATO, k Mezinárodnímu měnovému fondu, ke GATT, k G7 a dalším. Andrej Kozyrev zdůrazňoval, že hlavní linií Moskvy je "připojit se ke klubu uznávaných demokratických států s tržními ekonomikami na základě rovnosti."⁴ Považoval takové partnerství za hlavní zdroj mezinárodní podpory ruských reforem. Tato priorita byla prezentována jako absolutní ruská zahraničně-politická koncepční priorita, ve

¹ Tamtéž.

² Srv. zejména monografii N. A. Noročnické: NAROČNICKAJA, *Natalija Aleksejevna: Rossija i ruskije v mirovoj istorii*, Moskva 2005.

³ Archiv ministerstva zahraničních věcí, Praha (AMZV), fond SSSR 1945 – 1959, kart. 10, složka 31. Rozhovor H. Ripky s V. Molotovem, zpráva z 31. 3. 1946.

⁴ NATO Review, February 1990, č. 3. s. 3.

srovnání s níž všechny ostatní prioritní prvky ruské zahraničně politické koncepce měly vedlejší význam. V letech 1991–1993 se Rusko nejen zdržovalo námitek proti rozšiřování NATO, ale jeho vedoucí činitelé, zejména Boris Jelcin, nabízeli dokonce, že by se Rusko mohlo jednou stát plnoprávným členem NATO.¹ Vycházel z přesvědčení, že odmítnutí globální imperiální politiky a ideologického mesianismu bývalého SSSR může otevřít šance pro vnitřní reformy a usnadnit národní obrodu Ruska. Nabídka zůstala nevyслыšena.

Rusko hrozbou Západu?

V týdnech po vstupu do roku 2017 zazněla ve sdělovacích prostředcích ze strany představitelů aktivní politiky zemí Evropské unie řada kritických výroků ve vztahu k Rusku. Dostalo se jí ještě výraznějšího vyjádření v podobě dopisu. 9. ledna 2017 17 bývalých a aktivních politiků ze středovýchodní a východní Evropy, včetně bývalého švédského ministra zahraničních věcí Carla Bildta, bývalého prezidenta Bulharska Rosena Pevnelieva, estonského prezidenta Thomase Henrika Ilvese, bývalého ministra zahraničních věcí Polska Radoslava Sikorskiho, bývalého ministra zahraničních věcí ČR Karla Schwarzenberga, poslali dopis zvolenému prezidentu USA Donaldu Johnu Trumpovi, v němž požadovali, aby pokračoval v konfrontační politice jeho předchůdce vůči Rusku.²

Polský ministr obrany Antoni Macierewicz při příjezdu 3. obrněné brigády armády Spojených států do Zaháně v jihozápadním Polsku pronesl několik vět, které nelze ponechat bez povšimnutí. Mj. zdůraznil, že „Ruské veto na dění ve střední Evropě v Polsku provždy skončilo,“ což bylo narážkou na schůzku vítězných mocností na Jaltské konferenci v lednu 1945.³ Ministr ovšem také prohlásil: „Je nutno vnímat Polsko, které bylo v posledních desetiletích ochráncem civilizace před hrozbou z Východu“. Byla to slova našeho souseda, partnera v EU, NATO, Visegrádské čtyřce, která je potřeba vnímat zcela vážně. Evokují některé výroky podobného typu z předcházejících desetiletí.

Názory evropských zemí, jejich politických elit ve vztahu k Rusku však nejsou zdaleka jednotné, jak by se snad mohlo z uvedeného výroku jevit. I zde probíhá intenzivní diskurz o vztahu k Rusku. Zejména v řadě západoevropských nezávislých časopisů nalezneme výroky osobností, které vyzývají k jinému přístupu. Willy Wimmer, švýcarský historik a publicista se ostře

¹ *Pravda* (Moskva), 23. 12. 1991, s. 1.

² MÜLLER, Karl: *Europa, USA und Russland – Chancen für Entspannung nutzen*, in: *Zeit-Fragen*, Nr. 2., 17. 1. 2017, s. 5.

³ „*Jalta skončila*,“ *vítají Poláci Američany*, in: *Mladá fronta dnes* (MFD), 14.–15. 1. 2017, s. 1.

ohrazuje proti novým výzvám o civilizační hrozbě z Východu.¹ Obdobně i Karl Müller: „Evropa potřebuje něco jiného než konfrontaci s Ruskem, vycházet z evropských hodnot a správně chápané identity, zdravé síly nasazení pro spravedlnost a zamezení válce, a k tomu nutně – výbornou diplomacií a vyváženost. [...]“²

Vztahy s Evropou představovaly v zahraničněpolitické koncepci Ruské Federace v 90. letech a prvním desetiletí 21. století jednu z významných priorit, postupně se však rýsovaly i jiné priority. Ani vnitropolitické pohledy na spolupráci s Evropou nebyly zcela jednotné. Sergej Alexandrovič Karaganov, v období Putinova nástupu k moci na jaře 2001 vlivný předseda Rady pro zahraniční a obrannou politiku při prezidentu RF, v jednom ze svých komentářů konstatoval, že *"je třeba se vyhnout, nehledě na prestižní charakter a srdečnost setkání s americkým prezidentem, tradiční chybě našich vůdců v posledních desetiletích – proklamovanému úsilí o sblížení s Evropou a současně téměř totální koncentraci na vztahy s USA. Většina našich zájmů se nachází v Evropě. Naším zájmem je jednotná Evropa. Spolupráce s Evropskou unií posiluje pozice Ruska v dialogu s USA. To není návrat k staré sovětské politice "vrázení klínů." [...] "Naše politika musí být orientována nikoli na oslabení Západu, ale na sblížení Ruska s ním."*³

S tímto pojetím priorit ruské zahraniční politiky jsme se setkávali v průběhu prvního desetiletí 21. století opakovaně v celé řadě vystoupení prezidenta Putina na zahraničně politická témata. Ve svém poselství Federálnímu shromáždění RF prezident Vladimir Vladimirovič Putin z 3. dubna 2001 zdůraznil: *"kurs na integraci s Evropou představuje klíčový směr naší zahraniční politiky."*⁴ Shodný zájem na spolupráci s Ruskem z druhé strany vyjadřovaly ve svých oficiálních stanoviscích i státy Evropské unie. Její významný představitel Javier Solana na stránkách vlivného ruského listu "Kommersant" psal o mimořádně významném a cenném charakteru partnerství mezi Ruskem a EU, společně zodpovídajících za stabilitu a bezpečnost světa.⁵ Význam strategického partnerství Evropské Unie s Ruskem podtrhlo ve svých závěrech i zasedání Evropské rady ve Stockholmu, které se za přítomnosti prezidenta Putina konalo v březnu 2001.⁶

¹ WIMMER, Willy: *2017 und die Rückkehr der Geschichte. Deutschland braucht ein Ende der Geschichtsverblendung, Zeit-Fragen*, Nr. 2, 17. 1. 2017, s. 3.

² MÜLLER, K.: *Europa, USA und Russland*, c. d., s. 5.

³ Moskovskije novosti, 2001, č. 52, s. 5.

⁴ Diplomaticeskij věstník, 2001, č. 5, s. 19.

⁵ *Kommersant*, 14. 1. 2000.

⁶ *Mezinárodní politika*, 2001, č. 5, s. 10.

Ruská federace je největším sousedem EU směrem na východ, současně jediným sousedem, který aspiruje na statut globální velmoci. Jeho zahraniční politika v tomto ohledu postupovala v posledních letech důrazněji, což pochopitelně narazilo na zájmy jiných zemí, ale i jejich názory a výklad pojmu samostatnost postsovětských republik. Významným vnitřním faktorem zde byla hospodářská stabilizace Ruska, neméně však požadavky ruských mocenských elit. Neposlední roli zde hrají ruské zásoby energetických zdrojů a postup Ruska v oblasti ekonomické diplomacie. Na druhé straně expanze EU směrem na východ (Finsko 1995, středoevropské země a pobaltské republiky 2004) přivedla k tomu, že subjekt Ruské federace Kaliningrad, se stal enklávou uvnitř Evropské unie. Postoje nových členských států Evropské unie jsou přirozeně determinovány historickými zkušenostmi s Ruskem a bývalým SSSR. Dosud nejsou zcela vyřešeny pohraniční teritoriální spory (částečně zmražené) na rusko-estonské hranici, postavení ruské menšiny zejména v Lotyšsku a Estonsku (vznik početné menšiny občanů, nonresidents), jakož i závislost pobaltských států na dodávkách energie z Ruska. Zejména tyto země tedy i nadále považují Rusko za bezpečnostní hrozbu. Jakousi vedoucí roli v těchto postojích hrálo v EU Polsko, usilovalo i o zatlačení ruského vlivu zpět.¹ Unie je bezesporu globální hráč, ve světě hraje významnou roli. „Dnes má více obyvatel než Spojené státy a Rusko dohromady, je nejvýznamnější obchodní silou a vytváří přibližně jednu čtvrtinu světového bohatství. Je také největším dárce pro chudé země a euro soupeří s dolarem o první místo na mezinárodních finančních trzích.“²

Zatímco vztahy Ruska a Spojených států jsou ve značné míře ovlivňovány „militárními“ faktory, v případě EU jsou v popředí otázky ekonomické spolupráce, což je dáno ekonomickou geografii i demografií. Více než 2/3 obyvatel a ekonomického potenciálu Ruska jsou soustředěny v jeho evropské části. Rusko vyváží do EU polovinu svého exportu a je pro EU 3. nejvýznamnějším partnerem, osou ekonomických a tím i politických vztahů jsou v první řadě dodávky ropy a plynu z Ruska do Evropy, které mají pro Evropu zásadní strategický význam i v dlouhodobé perspektivě. Svědčí o tom např. dlouhodobé kontrakty Gazpromu (10–15 let) na dodávky plynu do Německa, Rakouska, ČR, Itálie a Francie.

Na druhé straně zde existuje vztah „vzájemné závislosti“. Plynovody a ropovody z Ruska jsou vedeny především západním směrem, EU je solidním obchodním partnerem hradícím včas a pravidelně platby za dodávky těchto

¹ KRÁL, David: *Enlarging EU Foreign Policy: The Role of the New EU Member States and Candidate Countries*, Galveston 2005.

² VEBER, Václav: *Dějiny sjednocené Evropy. Od antických počátků do současnosti*, 2. vydání Praha 2009, s. 597–598.

hlavních energetických surovin. Rusko tyto prostředky potřebuje (a také další evropské investice) k modernizaci své energetické infrastruktury, rozvoji nových nalezišť ropy a plynu, především v hůře dostupných oblastech na severu a východu země.

Diverzifikace dodávek, snížení závislosti na ruské ropě, zemním plynu je zájmem zemí EU. Je i v popředí zájmu Ruska, tedy diverzifikace dodávek do Evropy. Jejím hlavním rysem je snaha snížit závislost Ruska na tranzitních zemích. Příkladem je již realizovaný transbaltický plynovod Nordstream z Ruska do Německa,¹ jakož i projekt Southstream z Ruska přes Černé moře na Balkán a do Itálie. Ten však, včetně již rozběhnutých stavebních prací, byl počátkem prosince 2014, v souvislosti s napětím mezi EU a Ruskem na neurčitou dobu zastaven.

Opačným extrémem byli představitelé euroasijské koncepce identity ruského státu – Alexander Dugin atd. Svými extrémními postoji však pozice politické strany nezískali (nerealistické požadavky) a pole postupně opanovali v polovině 90. let centristé, jejichž přístup personalizoval Jevgenij Primakov. Odtud vedla cesta k novému kursu stabilizace Ruska počátkem první dekády 20. století (Putin), ale i eliminace ruské pravice. Po nástupu Putina do prezidentské funkce se podařilo v průběhu několika let dospět ke stabilizaci ruské ekonomiky, pohybující se na okraji rozvratu v důsledku nezodpovědné hospodářské politiky předcházejícího období. Na straně druhé, s růstem stabilizace Ruska můžeme pozorovat růst kritických postojů k Rusku v západní odborné literatuře i vyjádřeních oficiální politiky.

Diferencované postoje členských zemí Evropské unie vůči Rusku a jejich proměny

I přes jasnou „prioritu“ vztahů mezi Ruskem a EU nelze pomíjet ani rovinu politických a bezpečnostních vztahů. Úroveň validity těchto vztahů je však ovlivněna faktickou neexistencí společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, což vede k tomu, že politika jednotlivých evropských zemí vůči Rusku je velmi (až diametrálně) odlišná, což ovšem platí i naopak, tedy že Rusko postupuje velice diferencovaně vůči zemím EU. V obsáhlé studii o vztazích EU-Rusko publikované v roce 2007 Evropskou radou pro zahraniční vztahy,² došli experti ze všech členských zemí EU k závěru, že země EU z hlediska vztahů k Rusku lze rozdělit do 5 skupin:

¹ NORDSTREAM byl slavnostně uveden do provozu v listopadu 2011, za účasti prezidenta RF D. Medvěděva a německé kancléřky Angely Merkel, dále mj. bývalého německého kancléře G. Schrödera, který po svém odchodu z kancléřského postupu přešel do vedení Gazpromu.

² LEONARD, M/ POPESCU, N. (2007), *A Power audit EU–Russian Relations*, European Council of Foreign relations, http://ecfr.3cdn.net/lef82b3f011e075853_0f6m6bphgw.pdf (staženo 21. 12. 2010)

- „**trojští koně**“ (Kypr, Řecko), které nejčastěji brání ruské zájmy v EU a jsou ochotny užít i veto;
- „**strategičtí partneři**“ (Francie, Německo, Itálie, Španělsko), kteří s Ruskem udržují a budují „zvláštní vztahy“, přičemž občas nepodpoří společné zájmy EU v energetické politice a politice sousedství;
- „**přátelští pragmatici**“ (Rakousko, Belgie, Bulharsko, Finsko, Maďarsko, Lucembursko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko), kteří udržují s Ruskem úzké vztahy a staví své obchodní zájmy výše nežli politické cíle;
- „**ledoví pragmatici**“ (Česká republika, Dánsko, Estonsko, Irsko, Lotyšsko, Nizozemsko, Rumunsko, Švédsko, Velká Británie), kteří se také soustřeďují na obchodní zájmy, nicméně neváhají otevřeně kritizovat Rusko za jeho jednání v oblasti lidských práv a v dalších sporných otázkách;
- „**noví studenoválečníci**“ (Polsko, Litva), kteří mají s Ruskem nepřátelské vztahy a mohou blokovat jednání EU a Ruska.

Od roku 2007, kdy byla zpráva zpracována, již uplynulo deset let. Je zřejmé, že řada zemí poněkud změnila své přístupy ve vztazích k Rusku a tudíž výše uvedené rozřazení je nutno pojímat z pohledu doby, kdy vzniklo. K uvedené kategorizaci je možné dodat, že všechny velké evropské kontinentální mocnosti (Francie, Německo, Itálie, Španělsko) mají dnes samostatné a vcelku se pozitivně rozvíjející vztahy s Ruskem, což se promítlo (odrazilo) i do nikoliv vyhraněně konfrontační reakce EU na rusko-gruzínský konflikt v srpnu 2008. Průběh politické krize na Ukrajině, následné ruské anexe Krymu, skryté ruské podpory separatistických hnutí na východě Ukrajiny, přinesl přesto značné změny ve vztahu EU k Rusku. Byla přerušena veškerá spolupráce NATO s Ruskem, zavedeny sankce EU vůči Rusku, počínaje sankcemi proti osobám, které jsou spojeny s novou ruskou politikou vůči Ukrajině, sankcemi proti ruským bankám. Pro další hospodářskou spolupráci s Ruskem se vyjadřuje Finsko, ani německé hospodářské elity nejsou nadšeny současným vývojem.

Jiná je pozice některých zemí východní a střední Evropy (především Polsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko a částečně i Česká republika). Negativní postoje k Rusku zde v převážné míře pramení z dožívající reakce na blokovou minulost.

Nesmíme zapomenout, že od konce studené války však již uplynulo více než čtvrt století a vojenské ohrožení ze strany Ruska těžko považovat za realitu. V případě východoevropských a středoevropských zemí šlo často o uměle udržované napětí, využívané spíše vnitropoliticky a sloužící k paralyzo-

vání hospodářského, kulturně civilizačního a tradičního historicko-politického vlivu Ruska. Ten však bude v příštích letech objektivně vzato stoupat se stupněm stabilizace této země. Umělé zábrany ruskému vlivu by měly v dohledné budoucnosti v tomto ohledu spíše slábnout a odpadat. Nástupem krize na východní Ukrajině, připojením Krymu k Ruské federaci a tvrdým ruským obranářským postupem, který je zdůvodňovaným vnějším ohrožením Ruska, se však v mnohém vrátily dřívější obavy, ovšem s geopolitickým posunem několik set kilometrů na východ.

Jiná tendence se projevuje v celé řadě zemí středovýchodní východní Evropy a balkánského regionu také v postojích jejich obyvatel. Tyto země chtějí evropskou politiku orientovat spíše na prohlubování integračních vazeb EU s Ruskem, posilování vzájemných politických a ekonomických kontaktů. Při stávající nejednotnosti EU ve vztazích s Ruskem bude však takový model spolupráce pro celou EU obtížně dosažitelný. V daném rámci se to týká i funkčního strategického partnerství mezi EU a Ruskem. Nyní jsme však zpět, jakoby na začátku a tvrdý konfrontační kurs EU vůči Rusku může vést, resp. již vede (hospodářské sankce) minimálně v úrovni ekonomické k výrazným posunům ve směřování zahraničního obchodu. Mj. směřování k většímu objemu obchodu Rusko-Turecko, o Číně nemluvě.

Pozice střední Evropy – je „trojským koněm?“

Kriticky nazírá politickou linii České republiky vůči Rusku známý politický komentátor Jiří Pehe: „Ať už si myslíme o možných řešeních konfliktu s Ruskem cokoliv, jisté je, že střední Evropa obvykle nemá dobré politické instinkty při řešení konfliktů, které přesahují její provinciálně – maloměstské obzory, zděděné už z dob monarchie. [...] Střední Evropa se pokoušela hrát v posledních dvou desetiletích konstruktivní roli v podobě visegrádské skupiny, v níž velké – a dokonce ani komunismem nezložené Polsko geopoliticky – kotvilo – tři menší, politicky ne vždy srozumitelné země. Varováním by mělo být, že se v současné krizi jasně prozápadní Polsko Středoevropanům vzdaluje, a společný jazyk našly tři menší země Visegrádu s tradičně oportunistickou Vídní“.¹

Vztah k Rusku v průzkumu veřejného mínění

Můžeme v této souvislosti vyvodit určité závěry z výzkumů veřejného mínění o vztahu Čechů k Rusům?² V letech 2000–2011 byly podle průzkumu

¹ PEHE, Jiří: *Právo*, 3. 9. 2014, s. 6.

² K dispozici máme bohužel výsledky výzkumu poměrně starší: *Občané o vztazích ČR s některými zeměmi – listopad 2011*, Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), 2011.

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6635/f3/pm111205.pdf, staženo 20. 2. 2017, s. 1–4.

vztahy občanů ČR k Rusku velmi dobré až dobré v 63 %, spíše špatné až velmi špatné v 27 %.¹

V úrovni „velmi dobré“ se pohybovalo pouze 7 % odpovědí respondentů, zatímco vztahy této úrovně vůči USA označilo 32 % tázaných. Nejlepší vztahy byly trvale zaznamenávány vůči Slovensku – 47 %. K jednoznačně příznivému hodnocení vztahů se v roce 2011 blížilo i hodnocení vztahů s Německem, kde za dobré tyto vztahy pokládá 88 % dotazovaných, zatímco opak si myslí jen 9 %. Souhrnně řečeno v průzkumu z let 2000–2011: „Názory na vztahy ČR s Ruskem jsou rovněž výraznou většinou hodnoceny pozitivně, i když zde podíl negativního hodnocení byl oproti předchozím případům vyšší a dosahoval o málo více než jedné čtvrtiny.“²

Lze odtud nalézt možnosti oživení slovanské ideje obecně? V nedávné minulosti sehrávaly zejména v českých zemích svoji významnou roli myšlenky o ochránci proti německé hrozbě, později kombinované vírou v nastolení spravedlivého politického a sociálně-ekonomického systému.

Česká společnost byla v průběhu 20. století několikrát mimořádně silně konfrontována s geopolitickým umístěním českého státu, který po staletích získal opět svou samostatnost v roce 1918 v podobě Československé republiky. V historické „hlubinné paměti“, obyvatelstva přetrvává určité povědomí, že jsme se vždy nacházeli na rozhraní západní a východní (ruské) civilizace, lišící se v mnoha směrech a že jako malý stát jsme byli mocnostmi využíváni pro jejich cíle, pro které se *konec konců vždy našly připraveny příslušné elity* (i za nacistické okupace). Citlivost na geopolitickou situaci země, náleží i k „hlubinné paměti“, obyvatelstva, jeho dlouhodobým zkušenostem, které nepřímou vyvěrají z dávné minulosti a dlouhodobě se spolupodílejí se na tvorbě národní identity, národního charakteru, mentality. Tyto, těžce měřitelné momenty, jsou často podceňovány a jako problém, se je spíš snažila uchopit česká literatura počátku 20. století, např. Josef Holeček, či někteří sociologové, např. Emanuel Chalupný. Historik tento moment uchopuje s neshodami, je k nim skeptický, spíše je nepřijímá.

Těžkým zásahem pro ni byla intervence vojsk Varšavské smlouvy v Československu 21. srpna 1968. Byl jí nejen násilně ukončen společenský a politický kvas Pražského jara, ale i zasazena těžká rána částečně trvajícím slovanofilským idejím. Pokusy o reanimaci idejí „slovanské solidarity“ a jejich využití v politickém boji³ jsou podle našeho názoru v ČR odsouzeny k nezdaru. Neznamená to však, že by nemusely hrát určitou politickou roli

¹ C. d., s. 1.

² C. d., s. 4.

³ ŽIRINOVSKIJ, Vladimír: „Češi budou čistit boty německým oficírům,“ Lidové noviny, 9. 2. 1994.

v české politice. V podstatě jde o panslavismus v ruské režii – tedy panrusismus (politické sjednocení Slovanů pod vedením Ruska). Tyto snahy by mohly mít v ČR i jistou odezvu, pokud by se Německo vrátilo ke svému imperiálnímu „Drang nach Osten.“¹ Na rozdíl od minulosti by se však ani v tomto případě asi podstatněji nezvedla vlna proruských sympatií. Spíše by došlo ke štěpení názorů. Zjednodušeně řečeno, došlo by k volbě mezi horší a lepší variantou. „S Německem bychom riskovali ztrátu suverenity, s Ruskem ztrátu suverenity i životní úrovně.“² uvedl rusista Milan Švankmajer ve své studii z roku 1996. I tato teze však podle našeho názoru vychází z představ starší generace badatelů a značně zjednodušuje pohled na celou problematiku.³ „Zdejší (nepočtení) vyznavači představ o „spojení Slovanů“ jsou pro velkoruské nacionály především „užitečnými idioty“, s jejichž pomocí by chtěli obnovit vliv Ruska v ČR. Každý krok vedoucí k urovnání vztahů s Německem oslabuje možnosti těchto ultranacionálů. Proto se snaží a budou snažit vztahy ČR s Německem diskreditovat.“⁴

Vztah české společnosti k Rusku těsně souvisí s tzv. *českou otázkou*. Jejím základním obsahem byla zpočátku obava obrozenců o to, zda můžeme vůbec jako národ přežít. Mnozí se tehdy utěšovali, že nepřezijeme-li jako Češi, přežijeme „pod ruskou protekcí“ jako Slované. Tradiční české rusofilství je proto podle našeho názoru do značné míry mrtvou minulostí.⁵ Přímo zkušenost roku 1968 má již dnes jen polovina naší populace. Pro ostatní je vzdalující se minulostí. Přesto je nejen 21. srpen 1968, ale i celé období dominance SSSR v tehdejších sovětském bloku, počínaje vývojem po roce 1945, trvale konfrontačně instrumentalizováno v masmediích i politiky, zejména pravicově orientovanými. Minulost nelze změnit, ani ji nijak překreslovat, nicméně v česko-ruských vztazích je třeba se obrátit k budoucnosti.

Neuralgické body ve vzájemných česko-ruských vztazích

Vývoj vzájemných česko-ruských vztahů byl v závěru prvního desetiletí 21. století, obdobně jako tomu bylo i v předcházejících letech, silně medializován v českých masmediích, významnou roli zde hrála oblast hospodářských vztahů. Nicméně zásadní roli zde představovala zahraničněpolitická

¹ V této souvislosti nelze zapomenout na způsob argumentace T. G. Masaryka ohledně vytvoření samostatné Ukrajiny s německou podporou v roce 1918.

² ŠVANKMAJER, Milan: *Rusko a svět*, ÚMV, Sešity 1/1996, s. 46.

³ Srv. Např. bonmot socioložky Jiřiny Šiklové v jedné polední televizní diskusi programu ČT 1 někdy v polovině prvního desetiletí 21. století, když prohlásila „raději nemít pravdu s Bushem, nežli mít pravdu s Putinem.“

⁴ Srv. články v časopisu *Republika*.

⁵ *Strach z Ruska v myslích českých občanů přetrvává* (výzkum STEM), *Hospodářské noviny*, 2. 7. 1994.

dimenze. V posledních letech ji výrazně komplikovala jednání mezi českou a americkou vládou o umístění radarové základny, která po nástupu administrativy prezidenta Baracka Obamy byla zastavena a americké vedení nabídlo jinou variantu, a sice zřízení protiraketového centra. Ruská strana zde opakovaně zůstřovala svoji rétoriku a prezentovala svůj „odmítavý postoj a pocit ohrožení a obav z narušení vojenské rovnováhy v Evropě chystaným projektem. Otázka narušení česko-ruských vztahů v souvislosti s projektem protiraketové obrany ve střední Evropě potom zajímavým způsobem zasáhla i do vyostřující se debaty na české vnitropolitické scéně.“¹

Druhým neuralgickým bodem, v němž česká a ruská strana nemohly dosáhnout konsensu, byl postoj k vyhlášení nezávislosti Kosova a k problému jeho mezinárodního uznání.² Dalším výrazným bodem byla česká reakce na invazi ruských vojsk do jižní Osetie v srpnu 2008 a na následnou několika-denní rusko-gruzínskou válku. Zde se navíc ukázala nejednotnost a nekoordinovanost pohledu české vlády, ministerstva zahraničních věcí a prezidenta Václava Klause na danou problematiku. V této době se také nejvíce vyhroutil negativní vztah k Rusku ze strany USA a západních zemí. Současně však výrazně ubylo těch účastníků mezinárodních politiky, kteří se domnívali, že Rusko lze ignorovat, resp. i provokovat a nepřihlížet k jeho zájmům.

Pokusy o nové formulování vztahu Česka s Ruskem

„Za zmínku stojí tři pokusy o svěbytný český příspěvek světovému společenství. Havlova politika lidských práv, Klausova politika ekonomické svobody a konečně Vondrova středoevropská politika.“³ Těmito slovy uvedl myšlenkově zajímavý, nedávno publikovaný esej k problematice zahraniční politiky vůči ruskému státu Petr Drulák. Dle jeho názoru ale ani jeden přístup k vztahům s Ruskem nebyl úspěšný.

Nemáme zde prostor na podrobnější polemiku, nicméně je nutno se zastavit u přístupu prezidenta Václava Klause k Rusku. Opakovaně se pozitivně vyjadřoval o vztazích českého státu k Rusku, mj. i na letošní recepci pořádané ruským velvyslanectvím u příležitosti Dne vítězství 8. května 2010. Přístup V. Klause k Rusku vysoce ocenil ve svém závěrečném hodnocení své mise v ČR odcházející velvyslanec RF Alexej Fedotov těmito slovy: „Prezident Klaus ale byl tvůrcem východního vektoru české politiky směrem k bývalým sovětským republikám, Číně a dalším státům, z čehož je mně při-

¹ KUCHYŇKOVÁ, Petra: *Rusko v české zahraniční politice*, in: KOŘAN, M. a kol.: Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV, Praha, Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 190–206, zde, s. 191.

² Podrobně KUCHYŇKOVÁ, Petra: *Rusko v české zahraniční politice*, c. d., s. 191.

³ DRULÁK, Petr: *Proč nám nestačí splyvat? Tři slepé uličky české diplomacie: Havel, Klaus, Vondra*. Lidové noviny, 3. 10. 2009, s. 24.

rozeně nejbližší jeho vztah k Rusku. Základem je chápání, že tento vztah ve stejné míře oceňují obě země, oba národy, politice, podnikatelé i obyčejní lidé.“¹ Fedotov vysoce pozitivně ocenil tu skutečnost, že Klaus usiloval o boření ideologizovaných stereotypů ve vědomí lidí, mj. „spojování Ruska se Sovětským svazem a socialistickým systémem.“

Z uvedených třech pokusů je vůči Rusku nejjasativnější pokus nejnovější, a sice místopředsedy Topolánkovy vlády a ministra obrany ČR Alexandra Vondry. Vondra, dá li se to natolik přesně říci, „odvozuje českou identitu od střeoevropského geopolitického prostoru, který je podle něho historicky ohrožován expanzí Německa a Ruska.“² Základem této úvahy je poměrně jednoduchá koncepce, držící se analogie se studenou válkou, „jediným protihráčem SSSR byly tehdy USA, i dnes je možno čelit ruskému tlaku pouze spojenectvím s USA. Česko pak chce přispívat Západu tím, že ho bude varovat před smířlivostí vůči ruské mocenské expanzi a iniciovat kroky k jejímu potírání.“ Problém však spočívá v tom, že ani Západ po odchodu Bushovy administrativy a nástupu administrativy Obamovy není zrovna naladěný na tento český přínos – viz otevřený dopis prezidentu Spojených států, ve kterém signatáři, mezi nimi i Alexandr Vondra, Václav Havel a další varovali před zanedbáváním střeoevropského prostoru. Příslušně kriticky se k tomuto dopisu vyjádřil i významný americký politolog, bývalý bezpečnostní poradce prezidenta Jamese Cartera, politolog Zbigniew Brzezinski.

Poněkud mnohoznačný je Drulákův závěr, který sice oprávněně volá po vyvarování se postkomunistických reflexů, ale současně doporučuje splývat v mezinárodní politice (chápeme, že autor touto formulací spíše usiloval o vyprovokování diskuse). Český příspěvek do vztahů EU s Ruskem sice neodmítá, uvědomuje si však, že to vyžaduje trpělivou koncepční a politickou práci, kterou by měla být schopna prosadit až nová politická síla v politické reprezentaci, „která bude k této dřině připravena.“ Bohužel v politice nelze čekat, až se objeví ta správná síla, největší požadavky a problémy většinou přicházejí nevhod. Systémovým řešením by zde bylo systematicky pracovat na výchově odborných kádrů, které by byly dobře znalé problémů daného teritoria, oproštěné od postkomunistických animozit a fobií a současně schopny racionálně zhodnotit dědictví i potenciál vztahů z pohledu našich národních zájmů.³

¹ Klaus zbavil Čechy stereotypů vůči Rusku, říká odcházející velvyslanec Alexej Fedotov, in: Právo 23. 9. 2010, s. 14.

² DRULÁK, Petr: c. d., s. 24.

³ Stav výzkumu česko-ruských vztahů, Ruska jako takového, místu Ruska v mezinárodní politice v posledních dvaceti letech v České republice je kapitolou samou pro sebe, která si zaslouží zvláštní zkoumání.

Nejnovější vývoj na Ukrajině, počínaje ustavením Majdanu v centru Kyjeva, ruskou anexí Krymu, občanskou válku na východě Ukrajiny konče, vytvořil zcela novou scénu, k níž se česká politická veřejnost pochopitelně opět vyhraňuje a podle níž se názorově štěpí. Tím spíše, že prezident Miloš Zeman se opakovaně postavil na stranu Ruska. Ještě jednoznačněji formuloval své stanovisko exprezident V. Klaus, když za krizi na Ukrajině učinil odpovědným Západ. Vláda České republiky souhlasila se sankcemi EU proti Rusku, v rámci NATO se Česká republika podílí na bezpečnostních opatřeních vůči Rusku. Postoj k ukrajinské krizi, Rusku, jakoby štěpil celou českou společnost. Výklad kořenů problémů, manévrování Sobotkovy vlády, rozdíly mezi stanovisky prezidenta a vlády, následné diplomatické formulování, že vláda i prezident jsou jednotné ve stanovisku ke krizi na Ukrajině a Rusku, signalizují, že problém není uspokojivě řešen.

Závěr:

Když se zde stručně zamýšlíme nad pohledem na Rusko z perspektivy střední Evropy, s důrazem na Českou republiku, nelze pominout, že současný vztah má za sebou hluboké kořeny. Ty byly v průběhu 20. století vystaveny těžkým zkouškám. Je zřejmé, že přetrvává citlivost české společnosti na mezinárodně politické změny, v určitých okamžicích vede až k polarizaci společnosti. Vztah českého státu k Rusku se ovšem odlišuje od vztahu ostatních států Evropské unie, zejména při srovnání se zeměmi bývalého sovětského bloku. Za řešení vztahu k Rusku nelze v žádném případě považovat konfrontační pozice, ve smyslu obrany před hrozbou z Východu. Naopak zvýšení stability Evropy si vyžaduje zodpovědnou a partnerskou politiku vůči Rusku, která pak přispěje i k hospodářské a politické stabilizaci Ruska, což myslím, je i v zájmu evropských zemí a jejich místa v globalizovaném světě.

*Text byl zpracován v rámci výzkumu RVO:67985963,
jehož nositelem je Historický ústav AV ČR, v. v. i.*

Seznam pramenů a použité literatury

Archivy:

Archiv ministerstva zahraničních věcí, Praha (AMZV), fond SSSR 1945–1959, kart. 10, složka 31. Rozhovor H. Ripky s V. Molotovem, zpráva z 31. 3. 1946.

Literatura:

ARBATOV, Alexej: *Rossija i NATO*. In: *Nezavisimaja gazeta*, 21. 6. 1995, s. 1. „*Jalta skončila, vítají Poláci Američany*, in: *Mladá fronta dnes (MFD)*, 14.–15. 1. 2017, s. 1.

DRULÁK, Petr: *Proč nám nestačí splývat? Tři slepé uličky české diplomacie: Havel, Klaus, Vondra*. *Lidové noviny*, 3. 10. 2009, s. 24.

CHARAUDY, Jean Baptiste: *La France en 1889*, 2. vyd. Paris, 1889 *Klaus zbavil Čechy stereotypů vůči Rusku, říká odcházející velvyslanec Alexej Fedotov*, in: *Právo* 23. 9. 2010, s. 14.

KRÁL, David: *Enlarging EU Foreign Policy: The Role of the New EU Member States and Candidate Countries*, Galveston 2005.

KUCHYŇKOVÁ, Petra: *Rusko v české zahraniční politice*, in: KOŘAN, M. a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*, Praha, Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 190–206.

LEŠKA, Vladimír: *KBSE/OBSE, minulost, přítomnost, perspektivy*. Praha 1997,

MERKEL, Wolfgang – PUHLE, Hans-Jürgen – CROISSANT, Aurel – EICHER, Claudia – THIERY, Peter: *Defekte Demokratie*, B. 1, *Teorie*, Opladen: Leske + Budrich, 2003.

MOMMSEN, Margarete: *Plebiszitärer Autoritarismus in Russland: Der Wandel seit 2000*. In: MAČKÓW, Jerzy (Hrsg.): *Autoritarismus in Mittel- und Osteuropa*, Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, s. 241–261.

MÜLLER, Karl: *Europa, USA und Russland – Chancen für Entspannung nützen*, in: *Zeit-Fragen*, Nr. 2., 17. 1. 2017, s. 5.

NAROČNICKAJA, Natalija Aleksejevna: *Rossija i ruskije v mirovoj istorii*, Moskva 2005.

NATO Review, February 1990, č. 3. s. 1–5.

OMRI, 13. 3. 1995.

PEHE, Jiří: *Právo*, 3. 9. 2014, s. 6.

SCHMIDT, Diane: *Vorläufige Anmerkungen zu einem schwierigen Diskurs. Russland–Analysen*, 2005, č. 70, s. 2–5.

SHEVTSOVA, Ljubov: *Bürokratischer Autoritarismus–Fallen und Herausforderungen*, Aus Politik und Zeitgeschichte, 2006, č. 11, s. 6–14.
Strach z Ruska v myslích českých občanů přetrvává (výzkum STEM), Hospodářské noviny, 2. 7. 1994.
ŠVANKMAJER, Milan: *Rusko a svět*, Ústav mezinárodních vztahů (ÚMV), Sešity 1/1996.
TRENIN, Dmitrij: *Integracija a identičnost Rossiji kak novyj Zapad*. Moskva 2006.
WIMMER, Willy: *2017 und die Rückkehr der Geschichte. Deutschland braucht ein Ende der Geschichtsverblendung*, Zeit-Fragen, Nr. 2, 17. 1. 2017, s. 3–4.
VEBER, Václav: *Dějiny sjednocené Evropy. Od antických počátků do současnosti*, 2. vydání Praha 2009, s. 597–598.
ŽIRINOVSKIJ, Vladimír: „Češi budou čistit boty německým oficírům,“ Lidové noviny, 9. 2. 1994.

Publicistické statě:

Diplomatičeskij věstnik, 2001, č. 5, s.19.
Kommersant, 14. 1. 2000.
Mezinárodní politika, 2001, č. 5, s. 10.
Moskovskije novosti, 2001, č. 52, s. 5.
Pravda (Moskva), 23. 12. 1991, s. 1.
Rossijskaja gazeta, 28. 5. 1997.

Elektronické zdroje:

LEONARD, M – POPESCU, N. (2007), *A Power audit EU–Russian Relations, European Council of Foreign relations*,
http://ecfr.3cdn.net/lef82b3f011e075853_0fm6bphgw.pdf
(staženo 21. 12. 2010)
Občané o vztazích ČR s některými zeměmi – listopad 2011,
Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), 2011.
http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6635/f3/pm111205.pdf, staženo 20. 2. 2017, s. 1–4.

PhDr. Emil Voráček, DrSc.

*Vedoucí vědecký pracovník, Historický ústav Akademie věd České republiky,
v. v. i.*

*Výzkumné centrum dějin východní Evropy Historického ústavu AV ČR, v. v. i.
Místopředseda české části Česko-ruské komise historiků a archivářů.*

*Člen oborové komise pro doktorandské obhajoby „Mezinárodní vztahy“
fakulty mezinárodních vztahů VŠE, Praha.*

*Systematicky se zabývá vývojem ruské společnosti ve 20. století, ruskému
politickému myšlení, otázce vztahu Ruska a Evropy, jakož i česko-ruským
vztahům.*

HÚ AV ČR Praha

Prosecká 76

190 00 Praha 9

Česká republika

e-mail: voracek@seznam.cz

Rusko a Evropská unie: promarněné šance

Oskar Krejčí

Abstrakt

Deklarovaným východiskem vztahů Západu a nové Ruské federace se po rozpadu Sovětského svazu stalo přání vzájemně spolupracovat ve všech oblastech – od lidských práv, přes ekonomiku, ekologii a kulturu až po bezpečnost. Velice brzy ale zvláště na Západě převládla představa geopolitického konfliktu a hry s nulovým součtem, což se projevovalo například v podpoře chaotických asociálních reforem v Rusku, v bombardování Jugoslávie letadly NATO, rozšiřování Aliance na východ či podpoře převratu na Ukrajině ze strany Bruselu. Ruská diplomacie v této situaci chybovala očekáváním, že liberálové Západu budou oddáni spolupráci s liberály v Moskvě, že existuje zásadní rozdíl mezi Evropskou unií a NATO a že rozdíly mezi Washingtonem a některými zeměmi v západní Evropě mohou vést k odlišným postojům vůči Rusku. Dnes jsou ale některá vyjádření nově zvoleného amerického prezidenta Donalda Trumpa o potřebě pragmatických vztahů USA s Ruskem nadějným příslibem.

Annotation

Declared the starting point of relations between Western and new Russia federation is after disintegration of Soviet Union the wish to have relations in all areas – from human rights, over economy, ecology and culture until security. Very soon and mainly on Western prevailed idea of geopolitical conflict and game with zero amount, which we seen for example in support of chaotic asocial reforms in Russia by bombing of former Yugoslavia by NATO air forces, expansion of Alliance to East or support on Ukraine Brussel's sources. Russia diplomacy failed in this case about expectation that liberals from Western will do cooperation with liberals in Moscow, that is big difference between European Union and NATO and that differences between Washington and some countries in western Europe can lead to different standings towards Russia. Today, they are some of the observations of new elected US President Donald Trump about need of pragmatic relations between USA and Russia – it is hopeful promise.

Po rozpadu Sovětského svazu se východiskem vztahů nového Ruska se Západem staly dobré úmysly obou stran. Alespoň na první pohled. Od roku 1997 se uskutečnilo 32 summitů Rusko-EU; ten poslední proběhl v prosinci 2014. Postupně vznikly *Stálá společná rada NATO-RF* (1997) a *Rada NATO-Rusko* (2002). Jenže žádný schválený projekt ani vytvořená společná instituce nefungovaly v době krize, které se nutně dostavily. Toto selhání, které vyústilo v obchodní sankce, ale i sankce vůči vybraným firmám a politikům, má jedno zásadní východisko: geopolitické stereotypy v uvažování některých státníků a vojáků, jejich sociálně-darwinistické chápání mezinárodních vztahů. Na tomto pozadí se v mezistátních vztazích nehledají zisky ze vzájemně výhodné spolupráce, ale jednostranné výhody. Především u řady nejdůležitějších západních státníků dosud chyběla uskutečnitelná vize partnerské spolupráce EU/NATO a Ruska. I když je tu vědomí prolínání některých zájmů, jako je odmítnutí šíření zbraní hromadného ničení, boj proti teroristům a pirátům či ekologie, za hlavní je pokládána konfrontace.

Při zpětném pohledu na uplynulé čtvrtstoletí se zdá, že se ruská diplomacie v této situaci dopustila tří hlavních chyb. Předně to byla představa, že liberálové ze Západu budou oddáni družbě s liberály v Moskvě jen proto, že se společně podíleli na vítězství nad komunisty. Jenže žádný „liberální internacionalismus“ se nekonal, nastoupila geopolitika. Druhým omylem byla vize, že existuje zásadní rozdíl mezi Evropskou unií a NATO. Ve skutečnosti jsou to, alespoň zatím, stále více vzájemně prorůstající části jedné západní integrace. Třetím omylem byla idea, že rozpory mezi Washingtonem a některými zeměmi v západní Evropě mohou vést k odlišným postojům vůči Rusku. Avšak zvláště za prezidentství Baracka Obamy se podařilo sjednotit západní a střední Evropu právě pod antiruskými prapory.

Postupně se ve Washingtonu, Bruselu i Moskvě vytvořila představa neintegrovatelnosti Ruska do již hotových západních mezinárodních organizací. Tabulka číslo 1 naznačuje, jak se změnila kategorie politiky, které charakterizují vztahy i cíle Ruska k Západu.¹

¹ Zpracováno na základě referátu **profesora Maxima V. Braterského** z Vysoké školy ekonomické Národní výzkumné univerzity v Moskvě, který přednesl na mezinárodní vědecké konferenci *Geopolitika Ruska* v dubnu 2016 v Bratislavě.

Tabulka č. 1: Pojetí vztahů Ruska k EU/NATO

devadesátá léta 20. století	současnost
integrace s EU/NATO	konkurence s EU a konfrontace s NATO
liberální pořádek	merkantilismus a realistická politika
harmonický řád	multipolární svět
společné zájmy	rovnováha zájmů

I za této situace je ale možné nahlížet na vztah NATO/EU a Ruska nejrůznějším způsobem, přičemž dva protikladné zorné úhly jsou nejvýznamnější:

- NATO/EU a Rusko lze vnímat jako dva odlišné administrativně-normativní celky. Ty fungují podle částečně odlišných pravidel, která mohou být v rozporu, doplňovat se a někdy i vzájemně se přizpůsobovat. Tuto situaci lze chápat jako výhodnou podmínku ke spolupráci, nebo dokonce jako potenciál pro integraci v celé řadě oblastí. A případně také jako oblast zdravé ekonomické „kooperativní konkurence“.
- V duchu nejnámějších představ o klasické geopolitice je možné pokládat vztah NATO/EU a Ruska jako podřízený věčnému konfliktu. Vztahy EU/NATO a Ruska mohou mít podobu spolupráce proti někomu – například proti bojovníkům tak zvaného islámského státu, afghánskému Talibánu, nebo proti Číně – ovšem ve svém jádru jsou geopolitickým konfliktem mocností a koalic. Jak psal na konci 90. let minulého století Zbigniew Brzezinski, prvořadým úkolem USA je „upevnění převládajícího geopolitického pluralismu na mapě Eurasie. Což znamená důraz na manévrování a ovládnání ve snaze předejít vzniku nepřátelských koalic, jež by nakonec ohraňovaly americký primát – a to pomíjíme nepřiliš pravděpodobnou variantu, že by tak učinil nějaký konkrétní stát takřikajíc na vlastní pěst.“¹

Vše ale začalo velkým příslibem. Rozpad Sovětského svazu předcházely vize jeho nejvyššího představitele Michaila Gorbačova o „evropském dvojdomku“ a „jednotné Evropě od Vladivostoku po Gibraltar“. Na tomto základě dala Moskva souhlas se sjednocením Německa. Po implozi Sovětského svazu byla tato prozápadní orientace v nové Ruské federaci ještě více posílena.

¹ BRZEZINSKI, Zbigniew: *Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 200 (v originále kurzívou).

Andrej Kozyrev, ministr zahraničí Ruska (1990 až 1996), viděl v Západu víc než partnera. Byl představitelem vize, že Západ byl a je spojencem ruských liberálů. Boris Jelcin, první prezident nově zrozené Ruské federace, hovořil o ose „Moskva-Berlín-Paříž“. Moskvou očekávaná solidarita se však nedostavila. Podle amerického ekonoma Jeffrey Sachse, který byl napřed poradcem v transformujícím se Polsku a poté od podzimu 1991 do ledna 1994 vedoucím skupiny ekonomických poradců Borise Jelcina, předsedy vlády a ministra financí, on a jeho spolupracovníci pro Rusko doporučili strategii makroekonomické stabilizace, která uspěla v Polsku; ta však vyžadovala včasnou finanční pomoc USA, Evropy a MMF. „Západ bohužel potřebnou finanční pomoc neposkytl, vzdor mým (a mnoha dalším) doporučením, a ruská hospodářská a finanční kalamita byla proto vážnější. Tehdy jsem nečinnost Západu připisoval nekompetentnosti na straně americké vlády a MMF. Při pohledu zpět je jasné, že se jednalo rovněž o záměrnou strategii amerických neokonzervativců oslabit nový ruský stát. Americká vláda měla v polovině 90. let také spoluvinu na plnění ruského státního majetku, včetně ropného bohatství, které bylo zcela bez skrupulí privatizováno.“¹ Ruský ekonom-statistik I. Kalebekov ve svých analýzách uvádí, že v současnosti lze jen obtížně zjistit, jak velká masa peněz byla během reformy v 90. letech minulého století z Ruska vyvezena: údaje se pohybují od 250 miliard dolarů až po odhad Asociace ruských bank, která uvádí 800 miliard až bilion dolarů.² Pak už Rusko, poničené Jelcinovskými reformami, nemělo co nabídnout – kromě prostoru a surovin. Příliš mnoho politiků a podnikatelů na Západě nechťelo přátelské vztahy, ani rovnoprávný obchod či společné podnikání; chtělo, podle logiky kapitalismu, zdroje v Rusku ovládnout.

Problém byl založen hned na začátku vztahů nového Ruska a Západu. Za akt, kterým byla ukončena studená válka, je někdy pokládána *Pařížská charta pro novou Evropu*, která byla podepsána v roce 1990 na summitu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). Byly stanoveny zásady spolupráce Západu a Ruska v oblasti lidských práv, bezpečnosti, ekonomiky, kultury a životního prostředí. Tehdy byla také podepsána *Smlouva o konvenčních ozbrojených silách (S-KOS)*, která stanovila horní hranice počtu nejdůležitějších konvenčních zbraní NATO a Varšavské smlouvy. Jenže na principy *Pařížské charty* se téměř okamžitě zapomnělo. Sovětský svaz se rozpadl a na Západě převládlo přesvědčení, že je možné Rusko rozebrat. Rusko přestalo být spoluhráčem, stalo se jen oblastí s příležitostí pro divoké podnikání. Bezpečnostní a ekonomické otázky se přestaly řešit na panevrop-

¹ SACHS, Jeffrey D.: *Jak je na tom Rusko dnes?* In: EKONOM, 2014/11, s. 31.

² KALABEKOV I. G.: *Rossijskije reformy v cifrách i faktach*. 2. izdanie. Moskva: RUSAKI, s. 379.

ském půdorysu od Atlantiku po Ural a opět nastoupilo blokové pojetí vztahů mocností. Tabulka číslo 2 ukazuje chronologický sled hlavních událostí ve vztazích nového Ruska a Západu.

Tabulka č. 2: Chronologie vztahů Ruska a NATO/EU

rok	spolupráce	konflikt
1991	přijata <i>Energetická charta</i>	
1994	přijata <i>Dohoda o partnerství a spolupráci</i> přijata <i>Smlouva o Energetické chartě</i> RF se připojuje k programu NATO <i>Partnerství pro mír</i>	
1997	Podepsán <i>Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi RF a NATO</i> Vznik Stálé společné rady NATO-RF	
1999	EU: přijata <i>Společná strategie vůči Rusku</i> RF: přijata <i>Strategie rozvoje vztahů Ruské federace s Evropskou unií ve střednědobé perspektivě (2000–2010)</i>	1. etapa rozšiřování NATO na východ, nová strategie NATO NATO: bombardována Jugoslávie; Stálá společná rada NATO-RF nefunkční
2001		RF: odložení ratifikace <i>Smlouvy o Energetické chartě</i> vznik GUAM
2002	přijetí deklarace <i>Vztahy NATO-Rusko: nová kvalita;</i> vznik Rady NATO-Rusko	vznik Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti EU: projekt Nabucco
2003	EU: přijata strategie <i>Bezpečná Evropa v lepším světě</i> EU-RF: vymezení čtyř společných prostorů	

2004		2. etapa rozšiřování NATO na východ „oranžová revoluce“ na Ukrajině
2005	EU-RF: čtyři „cestovní karty“	
2007		vystoupení Vladimíra Putina na Mnichovské bezpečnostní konferenci RF: odstoupení od <i>S-KOS</i>
2006	RF: návrh <i>Dohody o strategickém partnerství</i>	přerušení dodávek plynu přes Ukrajinu
2008	listopad – obnoveno jednání o nové <i>Dohodě o strategickém partnerství</i>	EU: projekt Východní partnerství říjen – během konfliktu RF s Gruzii; Rada NATO-Rusko nefunkční EU: říjen – zastaveno jednání o nové <i>Dohodě o strategickém partnerství</i> kvůli ozbrojenému konfliktu RF s Gruzii
2009		přerušení dodávek plynu přes Ukrajinu popis dohody o plynovodu Nabucco
2010	nová strategie NATO	přerušení dodávek plynu přes Bělorusko
2011	zprovozněna první linie plynovodu Severní potok – 1	
2012	zprovozněny ropovody do přístavů ve městě Primorsk a v Lužské zátocě zprovozněna druhá linie plynovodu Severní potok – 1 začátek výstavby plynovodu Jižní potok	USA a Polsko se dohodly na výstavbě raketové základny poblíž obce Redzikowo (dokončení plánováno na rok 2018) faktické zastavení projektu Nabucco
2013		Arménie a Ukrajina nepodepsaly asociační dohodu s EU

2014	RF: prosinec – zahájení projektu plynovodu Turecký potok	<p>únor – svržen ukrajinský prezident březen – referendum na Krymu o připojení k RF; připojení Krymu k RF EU: březem – první kolo sankcí vůči RF EU: duben – druhé kolo sankcí vůči RF EU: červen – podepsána asociační dohoda s Ukrajinou EU: červen – Bulharsko oznámilo pozastavení účasti na projektu Jižní potok RF: Gazprom přerušil dodávky plynu na Ukrajinu (plyn pro tranzit na západ nepotušen) EU: červenec – třetí kolo sankcí vůči RF RF: srpen – sankce vůči EU RF: prosinec – zrušení projektu plynovodu Jižní potok</p>
2015	podepsána dohoda o projektu Severní potok – 2 (předpokládané dokončení 2019)	<p>EU: červen – prodloužení sankcí RF: červen – následné prodloužení sankcí EU: prosinec – prodloužení sankcí RF, Turecko: listopad, prosinec – zrušení projektu Turecký potok a bezvívového styku</p>
2016	RF, Turecko: říjen – obnovení projektu Turecký potok a bezvívového styku	<p>NATO: květen – základna USA v Rumunsku EU: červenec – prodloužení sankcí EU: prosinec – prodloužení sankcí</p>
2017	RF, Turecko: leden – společné vojenské akce proti tzv. islámskému státu	RF, NATO: leden – přesun obrněné jednotky USA do Polska

Na počátku probíhaly negativní změny v skrytu, jakoby vedlejší produkt dobrých rozhodnutí. Dva roky (1994 a 1997) a dvě témata (energetika a rozšiřování NATO) se pro zformování problematických vztahů ukázaly jako klíčové či symbolické:

- Rok 1994. Rusko přistoupilo k Aliančnímu projektu *Partnerství pro mír* a s Evropskou unií (v době podpisu to ještě byla Evropská společenství) podepsalo *Dohodu o partnerství a spolupráci*.
- Rok 1997. Na summitu v Paříži byl podepsán *Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi Ruskou federací a NATO* a byla vytvořena Stálá společná rada NATO-Ruská federace. Tehdy též došlo k ratifikaci *Dohody o partnerství a spolupráci*.

Pro vztahy EU/NATO a nově vzniklé Ruské federace se však od té doby staly příznačné vlny přílivu a odlivu nejrůznějších iniciativ: impulzy ke spolupráci se střídaly s konflikty a naopak. Byla přijata celá řada velmi zajímavých dokumentů a projektů – to vše na pozadí skutečnosti, že se Rusko s příchodem Putina do prezidentské funkce začalo vzpamatovávat a uskupení NATO/EU dále postupovalo na východ. V době útoku Aliance na Jugoslávii (1999) se Společná rada NATO-Ruská federace ukázala jako nefunkční. V předvečer této intervence byla na summitu NATO přijata nová strategie a zahájena první etapa rozšiřování NATO na východ (přijetí Česka, Maďarska a Polska), přičemž přijetí vybraných středovýchodních zemí do Aliance přecházelo jejich přijetí do Evropské unie. Tabulka číslo 3 ukazuje proces rozšiřování EU/NATO. V roce 2002 bylo rozhodnuto o vytvoření plnohodnotné Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti (OSKB). Ta vznikla na bázi smlouvy podepsané v Taškentu roku 1992. Členy OSKB se staly kromě Ruska Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán a Tádžikistán (Uzbekistán se připojil roku 2006, v roce 2012 členství pozastavil). Ještě předtím v roce 2001 vznikla Šanghajská organizace spolupráce (ŠOS). Lze říci, že vytvoření těchto organizací bylo vyjádřením rezignace Moskvy na vizi, že se podaří vytvořit jeden celoevropský bezpečnostní systém například na bázi OBSE či nastolit rovnoprávné vztahy s NATO.

**Tabulka č. 3: Členství v NATO/EU
(rok přijetí)**

během studené války			po skončení studené války		
stát	NATO	EU	stát	NATO	EU
Belgie	1949	1957	Albánie	2009	ne
Dánsko	1949	1973	Bulharsko	2004	2007
Francie	1949	1957	Česko	1999	2004
Island	1949	ne	Estonsko	2004	2004
Itálie	1949	1957	Finsko	ne	1995
Kanada	1949	ne	Chorvatsko	2009	2013
Lucembursko	1949	1957	Irsko	ne	1995
Nizozemsko	1949	1957	Kypr	ne	2004
Německo	1955	1957	Litva	2004	2004
Norsko	1949	ne	Lotyšsko	2004	2004
Portugalsko	1949	1986	Maďarsko	1999	2004
Řecko	1952	1981	Malta	ne	2004
USA	1949	ne	Polsko	1999	2004
Španělsko	1982	1986	Rakousko	ne	1995
Turecko	1952	ne	Rumunsko	2004	2007
Velká Británie	1949	1973	Slovensko	2004	2004
			Slovinsko	2004	2004
			Švédsko	ne	1995

Také *Dohoda o partnerství a spolupráci*, kterou lze z hlediska Evropské unie chápat jako komplexní smlouvu tzv. třetí generace tohoto typu (v platnost vstoupila v prosinci 1997), se ukázala jako problematická. Jak píše Valerij Ačkasov, *Dohoda* byla „založená na tezi, že »Rusko bude muset vnímat základní evropské hodnoty«. EU vyčítá Rusku nejvíce právě to, že v této oblasti pravidelně selhává. Toto ideologicky podmíněné »partnerství« je podle názorů některých ruských expertů příčinou cyklické výroby krizí.“¹

V oblasti energetiky vše začalo jako nadějná, oboustranně upřímně míněná spolupráce výhodná pro všechny zúčastněné strany. V prosinci 1991, několik dní před svým rozpadem, Sovětský svaz podepsal *Energetickou chartu*. O tři roky později, tedy v roce 1994, pak následoval podpis Ruské federace *Smlouvy o Energetické chartě*, která vznikla mimo jiné jako normativní zá-

¹ AČKASOV, Valerij: *Rusko a Evropská unie*. In: ILIČEVA, Ludmila, KOMAROV-SKIJ, Vladimír, PROROK, Vladimír a kol.: *Rusko ve 21. století. Politika, ekonomika, kultura*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 223.

klad pro propojení energetických zdrojů postsovětských republik se západními integračními uskupeními. V roce podpisu *Smlouvy o Energetické chartě* prohlásilo ruské vedení vztahy mezi Ruskou federací a Evropskou unií za největší prioritu své zahraniční politiky a ekonomických vztahů. V roce 2001 ovšem Státní дума rozhodla odložit ratifikaci *Smlouvy o Energetické chartě*. Podle oficiálního prohlášení nebude ratifikace projednávána až do uznání ruských požadavků. Ty směřovaly k problematice poměru tranzitních a vnitřních tarifů na dopravu plynu a stanovení dohodovacích procedur regulace tranzitních sporů. V zákulisí se hovořilo o tom, že v *Chartě* jsou omezeny možnosti Ruské federace disponovat svým přírodním bohatstvím nespecifikovanými mezinárodními dohodami, což bylo vyhodnoceno jako omezení suverenity. Roku 2009 pak bylo oficiálně oznámeno, že Moskva od *Charty* ustupuje. Ruská federace ovšem i nadále pokračuje v účasti na jednáních Konference Energetické charty.

Na Západě se ale už geopolitické vnímání obchodu s energonosiči – namísto ekonomického pojetí – stalo součástí přístupu k Rusku. Následující rok, konkrétně v únoru 2002, začaly v Evropské unii přípravy projektu Nabucco – plynovodu z kaspické oblasti (Ázerbájdžánu a možná i z Íránu) přes Turecko, Ukrajinu do Rakouska, tedy mimo ruské území. Projekt byl připravován bez ruské účasti jako součást snah snížit závislost na ruských dodávkách. Dohoda o tomto projektu byla podepsána v roce 2009 v Ankaře v návaznosti na krizi dodávek ruského plynu přes Ukrajinu, ovšem během následujících tří let hlavní účastníci od projektu Nabucco odstoupili.

Téma dodávek energonosičů z Ruska do Evropské unie dostávalo bezpečnostní rozměr. Jak upozorňuje slovenský politolog a diplomat Peter Juza, „energetické zdroje se staly předmětem geopolitických sporů od chvíle, kdy byly pojaty jako část státních bezpečnostních rezerv“.¹ Sekuritizace dodávek ropy a plynu z Ruska měla a má v Evropské unii tři hlavní důvody. Předně zde byl tlak Washingtonu, který v Rusku viděl jak konkurenta na trhu, tak i geopolitického protivníka v zápase o Evropu. Druhým důvodem sekuritizace je aktivita některých členských států Unie, které využívají rusofobii k prosazování svých vlastních ekonomických či politických zájmů. Třetím důvodem je prostě fakt, že Evropská unie je čistým dovozcem ropy, plynu i pevných paliv, což se v určitých mezinárodních konstelacích může stát rizikem.

Promíchání geopolitických a ekonomických přístupů dostalo velký impulz ve chvíli, kdy Rusko začalo s aktivní politikou usilující o narovnání tržních

¹ JUZA, Peter: *The Slovak Republic's View of Energy Security as Theoretical Problem*. In: Pravo i gosudarstvo, 2016/1, s. 61.

cen za plyn v dodávkách do bývalých sovětských republik. Toto téma bylo živé od okamžiku rozpadu Sovětského svazu, neboť některé postsovětské státy využívaly výchozích nižších vnitrosvazových cen, a to někdy i k redistribuci za vyšší ceny na Západ. Spory poprvé vyvrcholily v ukrajinsko-ruských konfliktech týkajících se plateb za plyn v roce 2005/6 a 2008/9, které vyústily v třítydenní zastavení dodávek plynu na Ukrajinu v lednu 2009. To ohrozilo i tranzit plynu do střední a západní Evropy, byť trasa přes Bělorusko zůstala plně funkční; krize způsobená spory o cenu plynu ale tuto běloruskou trasu postihla v roce 2010. Spory kolem cen za dodávky ruského plynu přes a na Ukrajinu dostalo po převratu v Kyjevě roku 2014 podobu chronické krize, která trvá dosud.

Rusko ve snaze ušetřit, ale i vyhnout se vydírání ze strany tranzitních zemí, začalo budovat novou infrastrukturu. V červnu 2009 začala výstavba ropovodů, které v roce 2012 napojily ruskou ropnou síť na baltské přístavy ve městě Primorsk a v Lužské zátocce, což znamenalo vytvoření nové trasy na Západ. V dubnu 2011 začala výstavba plynovodu Severní potok (první linie v provozu od roku 2012, druhá od roku 2013), v prosinci 2012 pak plynovodu Jižní potok. Vztah k těmto projektům ale nikdy nebyl a stále není v Unii jednotný. Zvláště tranzitní státy, které nové trasy obcházely a zbavovaly je tak příjmů a možností nátlaku, situaci politizovaly – to platí především o Polsku a o některých reprezentacích Ukrajiny. V září 2012 začala Evropská komise vyšetřovat Gazprom kvůli podezření, že porušuje pravidla hospodářské soutěže. Zesílil nátlak na Bulharsko ze strany Washingtonu a Evropské komise, což v roce 2014 vyústilo v odstoupení Sofie od projektu Jižní potok – byť to byl krok pro Bulharsko velmi ekonomicky ztrátový. Rusko se vzápětí dohodlo s Ankarou o stavbě Tureckého potoku. Projekt byl zastaven po sestřelení ruského letadla operujícího v Sýrii a znovu obnoven po urovnání vztahů v roce 2015.

K pozoruhodnostem zmateného vývoje vztahů Brusel-Moskva patří, že bez ohledu na sankce začala v roce 2015 příprava stavby plynovodu Severního potoku 2 (plánované dokončení 2020). Na projektu se podílí řada velkých západních firem, a tak si tomu netroufá bránit ani největší evropská obhájkyně protiruských sankcí – německá kancléřka. Projekt především kritizují státy, které mají obavu o ztrátu tranzitních tras, na prvním místě Ukrajina, Polsko a Slovensko. Vladimír Putin ovšem na návštěvě Maďarska počátkem roku 2017 ujistil sporné strany, že Severní potok 2 lze vybudovat i tak, aby zajistil i dodávky na Slovensko a prohlásil, že ani obnovení projektu Jižní potok není vyloučeno. Nervozita v důsledku vlivu geopolitiky na energetiku ovšem zůstává. To umožňuje i fakt, že, jak ukazuje tabulka číslo 4, závislost Evropské unie na dovozu plynu, ropy a pevných paliv trvá – podle nejnověj-

ších údajů v roce 2014 Unie 53,5 % energie pocházelo ze zahraničních zdrojů¹. S tím je ovšem spojena i důležitá skutečnost, že tento obchod není lukrativní jen pro ruské firmy, ale je také zdrojem nemalých zisků firem Evropské unie a z USA.

Tabulka č. 4: Energetická závislost Evropské unie na dovozu (údaje v procentech)

	1995	2000	2005	2010	2013	2014
celkem	43,1	46,7	52,2	52,6	53,1	53,5
pevná paliva	21,5	30,6	39,4	39,5	44,1	45,6
ropa a ropné produkty	74,1	75,7	82,1	84,5	87,4	87,4
přírodní plyn	43,4	48,9	57,1	62,2	65,2	67,4

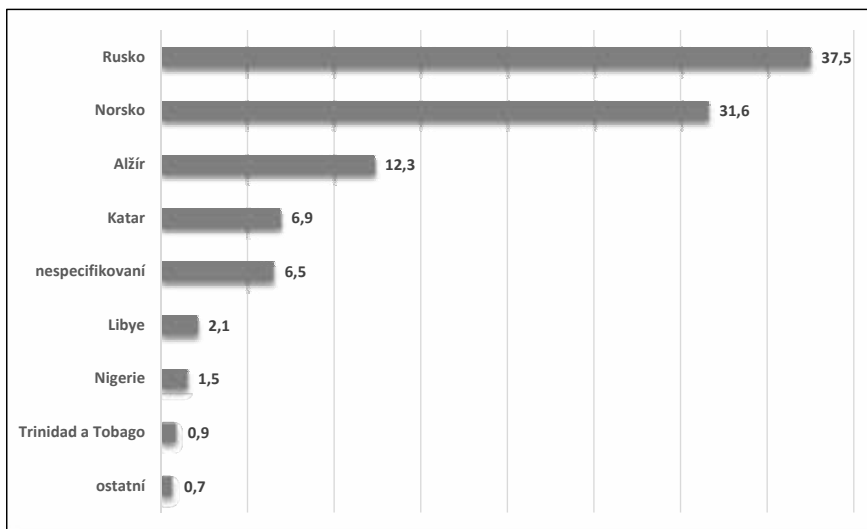
Následující grafy číslo 1, 2 a 3 konkretizují země původu energozdrojů.² Je z nich zřejmé, že Rusko dodává 37,5 % plynu spotřebovaného v Unii, 30,4 % ropy a 29,0 % pevných paliv, které Evropská unie spotřebovává. Rusko je největším zahraničním dodavatelem těchto komodit do Unie. Pokud jde o samostatné dodávky uranu do Evropské unie, je import z Ruska také největší: jak ukazuje tabulka číslo 5, v roce 2015 činil více než čtvrtinu veškerého dovozu uranu.³ Tvrdit ale, že tato situace dává Rusku možnost manipulovat politikou Západu, vydírat jej, je jednostranné: stav ekonomické i sociální sféry Ruska je výrazně závislý na prodeji zmíněných surovin a Evropská unie je i po zavedení sankcí a ruském hledání obchodních cest do zemí ASEAN stále nejvýznamnějším odběratelem. Jenže možnost využití vlivu na trh s ropou či plynem k politickým cílům nelze vyvrátit, zvláště při vzpomínce na rozhodnutí států OPEC uvalit embargo na vývoz ropy do USA a dalších zemí v roce 1973 s cílem donutit státy podporující Izrael v Jomkipurské válce ke změně politiky. Na tom nic nemění fakt, že Rusko – ale ani Sovětský svaz – tento nástroj vůči Západu nikdy nepoužilo. Nezastavilo ani dodávky plynu do Gruzie v době války v roce 2008.

¹ *EU Energy in Figures 2016. Statistical Pocketbook 2016.* Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016, s. 24.

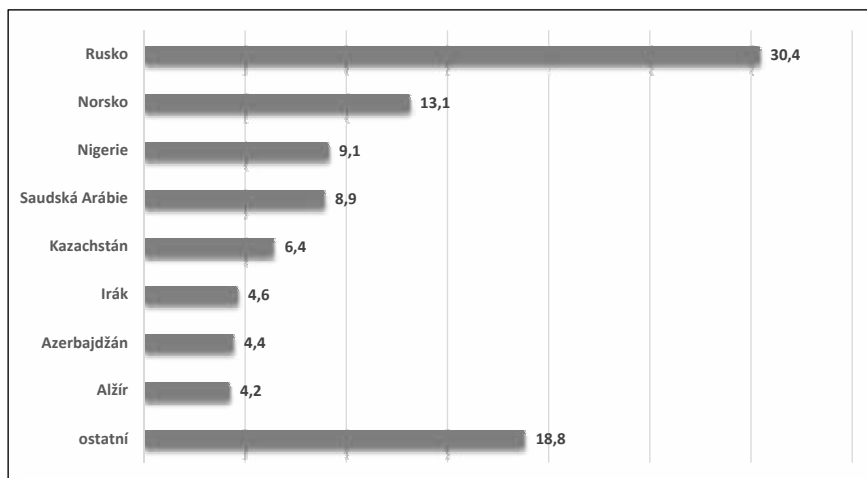
² Tamtéž, s. 26.

³ *Euratom Supply Agency Annual Report 2015.* Brusel: European Union, 2016, s. 29.

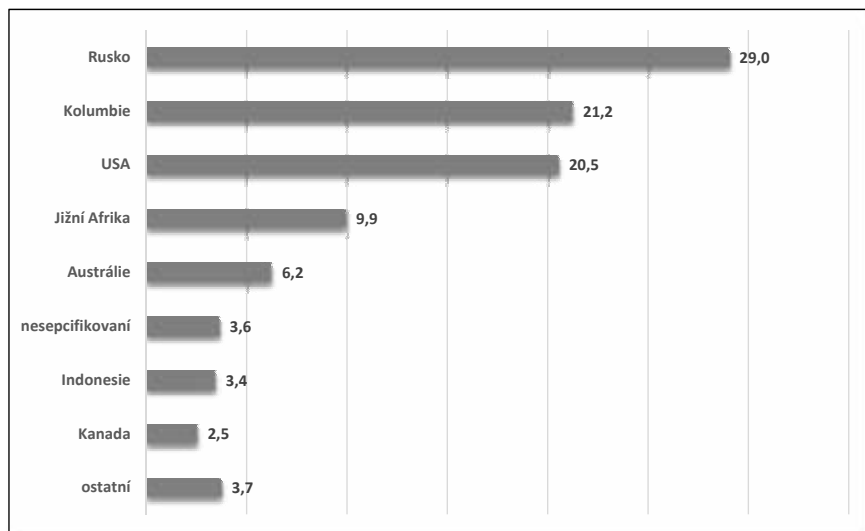
**Graf č. 1: Podíl dodávek plynu do Evropské unie, 2014
(údaje v procentech celkových dodávek)**

**Graf č. 2: Podíl dodávek ropy do Evropské unie, 2014
(údaje v procentech celkových dodávek)**

**Graf č. 3: Podíl dodávek pevných paliv do Evropské unie, 2014
(údaje v procentech celkových dodávek)**

**Tabulka č. 5:
Země původu uranu spotřebovaného v Evropské unii, 2015**

	množství tun	podíl na dovozu v %	změna 2014/2015 v %
Rusko	4097	25,6	54,7
Kazachstán	2949	18,5	-25,2
Kanada	2845	17,8	53,3
Niger	2077	13,0	-4,4
Austrálie	1910	12,0	-4,2
Uzbekistán	526	3,3	44,1
EU	412	2,6	3,9
Namibie	385	2,4	18,4
USA	343	2,2	-41,4
ostatní	229	1,4	-23,5
znovu obohacené palivo	212	1,3	100,0

Tabulka číslo 6, zpracována na základě statistik BP, ukazuje, jaké jsou známé rezervy ropy a plynu ve Střední Asii, Evropské unii a v Ruské federaci.¹ Vyplývá z ní, že řešení energetické bezpečnosti formou soběstačnosti Evropské unie není možné. Diverzifikace zdrojů sice může snížit dodávky z Ruska, ale zvýší závislost na jiných regionech. Navíc může geopolitické chápání energetické bezpečnosti vést k nákladným projektům a zbytečnému zdražování produktů pro koncové uživatele. A to v situaci, kdy skutečná bezpečnost, a to i energetická, je v 21. století dána především vzájemnou ekonomickou závislostí. Racionální uvažování by nemělo ze strany EU/NATO nutit Rusko, aby si hledalo jiné, neevropské trhy. Navíc chronologie dosaďných událostí ukazuje, že problémy s dodávkami plynu do střední a západní Evropy – dodávky ropy či uranu byly bez velkých politických problémů – nesouvisely se zlou vůlí dodavatele, ale s problémy v tranzitních zemích.

**Tabulka č. 6: Potvrzené zásoby ropy a přírodního plynu
Evropské unie a Ruska
(konec roku 2015)**

	ropa			přírodní plyn	
	miliardy barelů	miliardy tun	podíl na světových zásobách	bilióny m ³	podíl na světových zásobách
Evropská unie	5,6	0,7	0,3 %	1,3	0,7 %
Rusko	102,4	14,0	6,0 %	32,3	17,3 %

Vlastně až do přijetí protiruských sankcí v roce 2014 se vztahy Evropské unie a Ruska zdánlivě vyvíjely jako protivlny vztahů Ruska a NATO. Například po bombardování Jugoslávie v březnu a červnu 1999, kdy byla zkolabována Stálá společná rada Rusko, Unie v červnu 1999 přijala rozvojovou *Společnou strategii vůči Rusku*.² Byl to první dokument tohoto typu přijatý na základě Amsterdamské smlouvy, tedy v rámci tehdejšího tzv. druhého pilíře Evropské unie – zahraniční a bezpečnostní politiky Unie.³ Následně Moskva schválila *Strategii rozvoje vztahů Ruské federace s Evropskou unií ve střed-*

¹ BP Statistical Review of World Energy. June 2016, s. 6 a 22.

² European Commission: *Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia* – http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf

³ Viz HORNOVÁ, Blanka: *Evropská unie a Rusko. Společně hodnoty a zájmy?* Doktorská disertační práce. Praha: VŠE – Fakulta mezinárodních vztahů, 2007, s. 14.

*nědobé perspektivě (2000–2010).*¹ V té době byl již předsedou ruské vlády Vladimír Putin. V lednu 2001 pak Putin už jako nový prezident v projevu na Ministerstvu zahraničních věcí v Moskvě mluvil o rostoucím významu vztahů k Evropské unii. Zároveň však pronesl zásadní tezi: „My si ovšem dnes nestavíme úkol členství v EU. Musíme ale usilovat o zásadní zvýšení efektivity spolupráce, zlepšení její kvality.“² Moskva začala důsledně rozlišovat vztah s Aliancí a vztahy s Uníí. Ovšem již v roce 2001 vznikla Organizace pro demokracii a ekonomický rozvoj (GUAM), blok států mezi EU/NATO a Ruskem: Gruzie, Ukrajiny, Ázerbájdžánu, Moldavska a Uzbekistánu (ten vystoupil v roce 2005). Tato organizace se měla kromě posilování demokratických hodnot a orientace na zintenzivnění evropské integrace věnovat i bezpečnostním otázkám. Projekt nesl rysy vytváření sanitárního kordonu na západě Ruska.

Rozmíšky mezi USA a některými jeho evropskými spojenci se projevíly už v době, kdy se Spojené státy chytaly k vypovězení *Smlouvy o omezení systémů protiraketové obrany* s Ruskem (2001/2). Zvláštní situace se vyvinula v době příprav americké intervence v Iráku. Od konce roku 2002 byly jasné rozpory mezi USA (podporovanými mimo jiné Velkou Británií, ale i většinou postsocialistických zemí středovýchodní Evropy) na jedné straně a Francií, Německem a Belgií na straně druhé pokud jde o vojenský zásah v Iráku. Po začátku intervence v březnu 2003 se rozpory prohloubily, což v literární podobě vyvrcholilo přijetím první dosud poslední zahraničněpolitické doktríny Evropské unie *Bezpečná Evropa v lepším světě* (prosinec 2003). Iluze odlišnosti NATO a EU dosáhla vrcholu: jestliže strategie Aliance z roku 1999 předpokládala mise v euroatlantickém prostoru bez ohledu na mezinárodní právo a směřovala k unilateralismu, doktrína Unie volá po dodržování mezinárodního práva a efektivním multilateralismu, což odpovídá představám o světovém řádu, které sdílí například Moskva, Peking či Dillí.

Zpětná vlna obnovování důvěry zasáhla i ruské vztahy s Aliancí. V roce 2002 byla v Římě na summitu NATO-Rusko podepsána deklarace *Vztahy NATO-Rusko: nová kvalita*. Zároveň byla vytvořena Rada NATO-Rusko, u které se původně předpokládalo, že bude spolurozhodovat o společných zájmech. V listopadu 2003 pak summit Ruská federace – Evropská unie takéž v Římě přijal dohodu o spolupráci při formování čtyř společných prosto-

¹ Viz *Strategija razvitiija otnošenij Rossjskoj Federacii s Jevropejskim Sojuzom na srednesročnuju perspektivu (2000–2010 g.)* In: *Rossija i Evropejskij Sojuz: dokumenty i materialy*. Moskva: Juridičeskaja literatura, 2007, s. 741–756.

² Prezident Rossijskoj Federacii: *Vystuplěnieje Prezidenta Rossijskoj federacii V. V. Putina v Ministerstve inostrannyh děl Rossijskoj Federacii 26 janvarja 2001 goda*. Moskva. – <http://2002.kremlin.ru/events/145.html>

rů: (a) hospodářského prostoru, (b) prostoru vnější bezpečnosti, (c) prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, (d) prostoru vědy a vzdělávání, včetně kulturních aspektů.

Jenže už koncem roku 2004 proběhla na Ukrajině „oranžová revoluce“, jejíž protagonisté se těšili podpoře vedení Evropské unie a Západu obecně. Jak napsal George Friedman, už tehdy „Rusové spatřovali v událostech na Ukrajině pokus Spojených států přiřčenit Ukrajinu k NATO, a tím přivodit období rozkladu Ruska“. Uprímně řečeno, v ruském vnímání těchto záležitostí byl velký kus pravdy.¹ Po barevné revoluci v Kyjevě roku 2004 došlo k dalším neshodám, a to nejen v případě sporů kolem Moldavska, ale i Gruzie. V témže roce byly do NATO přijaty další státy na východě Evropy: tři postsovětské pobaltské republiky plus Bulharsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko.

Pro Kreml se postupně stávalo zřejmým, že striktní rozlišování NATO a Unie není na místě, a že rozpory mezi Spojenými státy a Evropskou unií například kolem intervence v Iráku se netýkají Ruska – vůči němu vystupuje Západ zpravidla jednotně. Z Evropské unie začala zaznívat doporučení týkající se demarkace ukrajinsko-ruské hranice. Ve všeobecnosti se začalo měnit pojetí funkce společné hranice Evropské unie s Ruskou federací: místo orientace na rozvoj přeshraniční spolupráce (pokusy o formování euroregionů „Karélie“, „Balt“) nastoupila politika „řízení hranic“ (*border management*).² Od roku 2005 se začaly objevovat už nezakryté návrhy oddělit západní a střední Evropu od Ruska sanitárním kordonem, který by se měl skládat z nárazníkových zemí – Běloruska, Moldavska, Ukrajiny a Turecka. Právě tehdy vznikla koncepce Evropské politiky sousedství.

Přesto byly roku 2005 na moskevském summitu Ruské federace a Evropské unie přijaty čtyři „cestovní karty“, což byl nástroj k oživení projektu čtyř „společných prostorů“. V lednu 2006 ovšem došlo ke krizi ve vztazích Moskva-Brusel z důvodů pozastavení dodávek ruského plynu přes Ukrajinu do některých zemí Evropské unie, a to i díky jednostranné protiruské propagandě na Západě. V říjnu 2006 však na neformálním summitu EU-Rusko ve finském Lachtu navrhl Vladimír Putin nahradit *Dohodu o partnerství a spolupráci* nově pojatou *Dohodou o strategickém partnerství*. Termín jednání o uzavření dohody byl stanoven na listopad 2006; Polsko však jednání vetovalo – dožadovalo se unijní solidarity kvůli ruskému embargu na dodávky masa (dodávané maso nebylo podle ruské strany to, které bylo nasmlouvané a deklarované).

¹ FRIEDMAN, George: *Příštích sto let. Předpověď pro jednadvacáté století*. Praha: Argo a Dokořán, 2010, s. 97-98.

² AČKASOV, Valerij: *Rusko a Evropská unie*. Citované vydání, s. 221.

Následovala protivlna. V roce 2007 Rusko pozastavilo svoji účast na S-KOS, mimo jiné proto, že pobaltské státy tuto úmluvu neratifikovaly a NATO odmítalo začlenit armády těchto svých nových členů do počtu svých zbraní. V květnu 2008 na summitu Evropské unie v Bruselu byl z podnětu polského ministra zahraničních věcí a za podpory Švédska přijat projekt Východní partnerství. Zakládající schůzka proběhla v květnu následujícího roku na summitu EU v Praze. Projekt má zajistit zvláštní řízení vztahů Unie k šesti postsovětským republikám: z východoevropských se týká šesti států z bývalého Sovětského svazu: Běloruska, Moldavska a Ukrajiny, z kavkazských pak Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie. Při pohledu na mapu je obtížné nevnímat projekt jako oddělování části postsovětského prostoru od Moskvy, bloku nárazníkových států či přípravu států hraničících s Ruskem na vstup do NATO/EU. Naopak je snadné chápat to, co se děje bez Ruska jako aktivity proti Rusku.

Během války v Jižní Osetii a Gruzii (2008) se nepodařilo svolat Radu Ruská federace-NATO – americký velvyslanec se na jednání nedostavil. Po ozbrojeném konfliktu Ruska s Gruzii rozhodla Evropská unie v říjnu 2008 pozastavit jednání s Moskvou. Unijní vyšetřovací zpráva ovšem posléze uvedla, že konflikt začal gruzínským vojenským útokem.¹ Na summitu EU-Rusko v listopadu 2008 bylo obnoveno jednání o *Dohodě o strategickém partnerství*. Na konci téhož roku, jak již bylo uvedeno, ovšem došlo k novému sporu o tranzit plynu přes Ukrajinu.

Velkým tématem v oblasti vojenské bezpečnosti se stala otázka výstavby globální protiraketové obrany USA, které předpokládala i nové základy ve středovýchodní Evropě. V této otázce už Washington získal podporu hlavních spojenců v Evropě. Na summitu NATO v Lisabonu (2010) byla však – v návaznosti na změnu politiky USA – přijata nová strategie NATO *Aktivní angažovanost, moderní obrana*, která se orientovala na mezinárodní právo a slibovala, že NATO bude „aktivně hledat kooperaci v protiraketové obraně s Ruskem a ostatními euroatlantickými partnery“.² Tyto deklarované cíle ale nebyly naplněny.

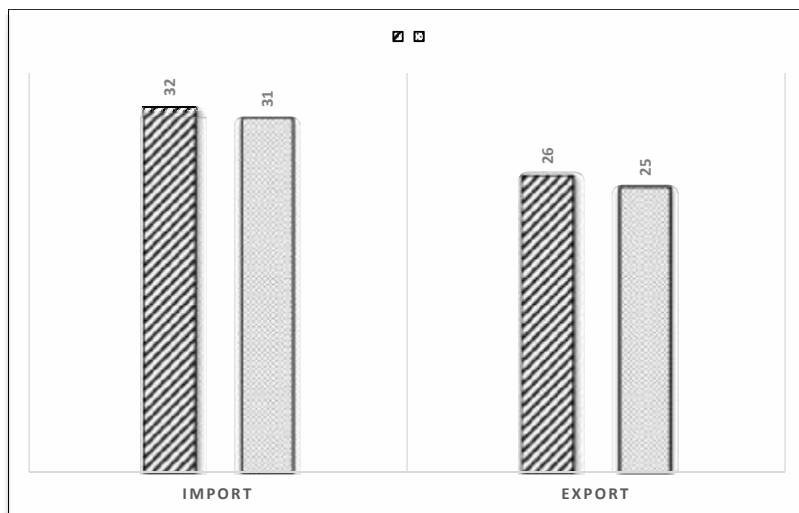
Zatím poslední významný zlom ve vztazích Evropské unie a Ruska nastal po další krizi na Ukrajině. Na summitu Východního partnerství EU v prosinci 2013 v litevském Vilniusu Arménie a Ukrajina nepodepsaly asociční dohodu s EU mimo jiné proto, že by to znamenalo zhoršení vztahů s Ruskem. Zdá se, že pro Brusel bylo „nepříjemným překvapením, že Moskva zaujala jednoznačné stanovisko, co se týče minimalizace ekonomické

¹ *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. September 2009. Vol. I.* – http://www.unpo.org/images/Press_Releases/fact_funding_georgia_conflict_5oct09.pdf

² NATO: *Active Engagement, Modern Defence* – <http://www.nato.int/strategic-concept/index.html>

kých škod, které pro Rusko vplynuly z rozšíření EU“, píše Valerij Ačkasov. Mezi záporny z hlediska Moskvy pak tento autor uvádí rozšíření kvót na do-
dávky řady zboží z Ruska (ocel a textil), rozšíření pravidel celní ochrany
evropského trhu na nové členy Unie, rozšíření protidumpingových procedur,
pravidel diversifikace energetických zdrojů, praxe omezení dodávek zboží
jaderného cyklu, zavedení vízového režimu pro občany Ruska a další.¹
Riziko ruského stažení se z ukrajinského trhu bylo ale nejen zřejmé, ale i ve-
liké. Jak ukazuje graf číslo 4, který je zpracován na základě údajů z oficiál-
ních německých zdrojů, je zřejmé, že podíl Ruska a Evropské unie na zahra-
ničním obchodě Ukrajiny byl v té době přibližně stejný – a že si Ukrajina
nemohla dovolit výpadek ani jednoho z těchto dvou partnerů.² Přesto
v Kyjevě začala nová fáze „barevné revoluce“, která nesla obdobné geopolit-
tické charakteristiky jako ta v roce 2004. Do její přípravy i průběhu převratu
na Ukrajině zasahovali i představitelé Evropské unie, a to nejen v průběhu
manifestací na Majdanu.

Graf č. 4:
Podíl Ruska a Evropské unie na zahraničním obchodě Ukrajiny, 2012
(údaje v procentech)

¹ AČKASOV, Valerij: *Rusko a Evropská unie*. Citované vydání, s. 218.

² Statistische Bundesamt: *Ukraine's trading partners: EU and Russian Federation equally important* –

<https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/InFocus/International/UkraineTradingPartners.html>

V předvečer převratu v Kyjevě zprostředkovali polský ministr zahraničí Radosław Sikorski, německý ministr zahraničí Frank-Walter Steinmeier a ředitel odboru kontinentální Evropy francouzského ministerstva zahraničních věcí Eric Fournier v únoru 2014 dohodu mezi ukrajinským prezidentem Viktorem Janukovyčem a opozicí (byla podepsána v přítomnosti představitele ruského prezidenta Vladimíra Putina). Následující den ale opozice prezidenta svrhla; výsledky prezidentských voleb v roce 2010 ukazuje tabulka číslo 7. Výsledky parlamentních voleb z roku 2012 přibližuje tabulka číslo 8. Na Krymu v těchto volbách nejméně úspěšnější Strana regionů fakticky ukončila na Ukrajině činnost koncem roku 2014, druhou nejméně úspěšnější ze stran, Komunistickou stranu Ukrajiny, zakázal soud v roce 2015. Antidemokratický ráz převratu v Kyjevě, který aktivně podporoval Západ a byl vnímán jako geopolitický tah proti Rusku, je zřejmý.

Tabulka č. 7: Výsledky prezidentských voleb na Ukrajině, 2010

	1. kolo		2. kolo	
	J. Timošenková	V. Janukovyč	J. Timošenková	V. Janukovyč
Ukrajina celkem	25	35,3	45,5	49
Krym	12	61,1	17,3	78,2
Sevastopol	6,5	56,1	10,4	84,4

Tabulka č. 8: Výsledky parlamentních voleb na Ukrajině, 2012

	Strana regionů	Blok Julije Timošenkové	Udar	Komunistická strana Ukrajiny	Svoboda
Ukrajina celkem	30	25,5	14	13,2	10,4
Krym	52,3	13,1	7,2	19,4	1,0
Sevastopol	46,9	5,9	5	29,5	1,8

Během převratu v Kyjevě převzali kontrolu nad Krymem ruští vojáci. V březnu 2014 pak na Krymu proběhlo referendum o připojení tohoto poloostrova k Rusku: pro připojení k Rusku hlasovalo více než 96 % zúčastněných voličů při volební účasti 83 %.¹ Moskva výsledky referenda prohlásila za legitimní projev vůle lidu. Tři dny po jeho konání byla podepsána smlouva

¹ Číselné údaje o volbách a referendu viz TOKAREV, Aleksej A.: *Elektoralnaja istorija postovetskovo Kryma: ot USSR do Rossii*. In: Vestnik MGIMO, № 5 (44), 2015, s. 37 a 38.

mezi představiteli Krymu, Sevastopolu a Ruska o vytvoření dvou nových subjektů Ruské federace: Krymského federálního okruhu a Sevastopolu coby města federálního významu. V dubnu 2014 začala na východní Ukrajině občanská válka, která dosud stála téměř deset tisíc lidských životů a vyhnala přibližně 1,5 miliónů lidí z jejich domovů.

Představitelé EU/NATO označili připojení Krymu k Rusku za anexi, která je v rozporu s mezinárodním právem. Vzájemná nedůvěra mezi Evropskou unií a Ruskem dosáhla vrcholu – následovaly sankce, přičemž začala spirála ekonomických a politických sankcí, v nichž Unie kopíruje postup Spojených států. Tyto sankce jsou ovšem z ekonomického hlediska nevýhodné nejen pro Rusko, ale i pro Evropskou unii – a nevedou k dosažení stanovených politických cílů. Tabulka číslo 9 ukazuje hodnotu zahraničního obchodu Evropské unie a Ruské federace před vypuknutím krize kolem Ukrajiny na přelomu let 2013/2014 a po zavedení sankcí.¹ V červnu 2014 podepsala Evropská unie s novým vedením Ukrajiny výše zmíněnou Asociační dohodu; její ekonomická část byla ale ve své realizaci po následné dohodě s Ruskem odložena. K ratifikaci Asociační dohody EU s Ukrajinou zatím ale nedošlo. V téže době na nátlak z Bruselu a z Washingtonu pozastavilo Bulharsko svoji účast na projektu Jižní potok.

**Tabulka č. 9: Obchod Evropské unie s Ruskou federací
(v miliardách Euro)**

	2011	2012	2013	2014	2015	průměrný roční růst
import	201,3	215,1	207,0	182,4	135,9	-9,4
export	108,6	123,4	119,5	103,2	73,9	-9,2
bilance	-92,7	-91,7	-87,5	-79,2	-61,9	

Koncem května 2014 v Astaně podepsali prezidenti Běloruska, Kazachstánu a Ruska smlouvu o založení Euroasijského ekonomického svazu (EAES). Za ostrý start formování EAES lze pokládat programovou stať Vladimíra Putina, tehdy ve funkci premiéra, z října 2011, nazvanou *Nový mezinárodní projekt pro Eurasii – budoucnost, která se rodí dnes*². V ní navrhl vytvoření Eurasijské unie. Navázal tak na starší návrhy kazašského prezidenta Nursultana Nazarbajeva, který tuto ideu propagoval už od roku 1994, ale také na úvahy Andreje Sacharova, Čingize Ajtmatova či Alexandra Dugina a řady

¹ European Commission: Trade – <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/statistics/>

² PUTIN, Vladimír V.: *Novyj internacionalnyj projekt dlja Jevrazii – buduščee, katoroje raždajetsja segodnja*. Izvestija, 3. 10. 2011 – <http://izvestia.ru/news/502761#ixzz33Nrlwsc>

dalších autorů. Zasloužené pozornosti se v této souvislosti dostává i odkazu ruského historika a etnografa Lva N. Gumiljova. Svě znovuzrození tak používá meziválečná geopolitická škola eurasijství.

Řadou politiků i teoretiků na Západě je EAES vnímán jako nevhodný či nepřátelský tah směřující k sjednocování postsovětského prostoru v rozporu se zájmy EU/NATO, za opětovné vytyčování sfér vlivu expanzivního Ruska. Lze předpokládat, že vznik Euroasijského ekonomického svazu a možnost připojení Ukrajiny k němu motivovaly některé politiky k urychlování převratu v Kyjevě ještě před blížícími se volbami, v nichž rozhodně nebyli protiruští politici bez šance na úspěch. EAES je však ve svém současném tvaru pouze hospodářskou integrací. Vytváří větší trh, výhodnější podmínky pro podnikání – a to i do zahraničí. Jestli se tento projekt podaří a urychlí se modernizace ekonomik členských států EAES, bude samozřejmě znamenat i „expanzi“ na trh ostatních postsovětských států a Evropské unie. To ale není nepřátelský čin. Otázkou ovšem je, zda EAES jednou ve svých řadách přivítá Ukrajinu. To v této chvíli záleží především na vítězi konfliktu o Ukrajinu – na Evropské unii. Dokáže Evropská unie rozpohybovat ukrajinskou ekonomiku, zastavit prohlubující se sociální diferenciaci a usmířit etnika žijící na Ukrajině? Jestliže nikoliv, požadavek vstupu Ukrajiny do Euroasijského ekonomického svazu se v Kyjevě za několik málo let znovu otevře. Zda se zároveň integrace EAES začne prohlubovat například směrem k unii či dokonce konfederaci je jiné téma.

Chronologie událostí i analýza doktrín ukazují zcela přesvědčivě, že iniciativa při vyvolávání zpětných negativních či konfliktních vln byla převážně na straně Západu. Rusko jak v období nivního západnictví tandemu Jelcin-Kozyrev, tak i po nástupu státocentrika Vladimíra Putina preferovalo vztahy se Západem před jinými politickými azimuty. Snad jen Jevgenij Primakov zvažoval obnovení mocenského statutu Ruska ve spolupráci s Indií, Čínou a Íránem. Pro Washington a Brusel však Rusko nebylo rovnocenný partner – nikdy nebyl zcela překonán pohled na Rusko jako na dědice praktik Sovětského svazu, na stát se slábnoucí ekonomikou, demografickým poklesem a zpočátku i s rozpadající se armádou. A tak častá přátelská diplomatická gesta i projekty vzájemné spolupráce doprovázel tlak na Rusko, který vyvolával v této zemi rostoucí obavy ze Západu, nedůvěru a pocit ponížení.

Tlak na Rusko zákonitě urychlil obnovu Ruska. Vysoké ceny ropy v letech 2006 až 2014 při konsolidaci státního vedení umožnily ekonomický růst, zlepšení demografické a sociální situace i obnovu armády. Nejen západní podpora chaotických asociálních ekonomických reforem, které vedly k odlivu národního bohatství, ale i takové akce, jako bylo bombardování Jugoslávie letadly NATO, rozšiřování Aliance na východ k ruským hranicím či

odstoupení USA od *Smlouvy o omezení systémů protiraketové obrany* a následné budování globální protiraketové obrany kolem Ruska a Číny, ale i „oranžová revoluce“ na Ukrajině zásadním způsobem měnily doktrinální uvažování Moskvy ve vztahu k Západu. Za veřejně deklarovaný zlom v ruském přístupu lze pokládat vystoupení Vladimíra Putina na Mnichovské bezpečnostní konferenci (2007).¹ To sice přesně pojmenovalo problémy, bylo však pro svůj „nekorektní“ jazyk hovořící o věcech, o nichž údajně není slušné mluvit, povětšinou na Západě přijato jako konfrontační, byť tak zamýšlené nebylo. Druhá polovina roku 2014 je některými analytiky pokládána za dobu, kdy se Rusku podařilo obnovit vojensko-strategickou rovnováhu.

I když lze některé akce Ruska vnímat jako agresivní, zpravidla byly vyvolány předchozími protiruskými aktivitami Západu. Ruskému kritickému přístupu k plynovodu Nabucco bylo snadné předejít přizváním Ruska k tomuto projektu – obdobně jako Gazprom přizval západní firmy k projektu Severní potok, Jižní potok či Turecký potok. Zvláště když plánovaná kapacita plynovodu Nabucco měla být až 31 miliard kubíků plynu za rok, což by nikterak zásadním způsobem neřešilo geopolitiky pojatou energetickou bezpečnost Evropské unie – obdobně jako tento problém nevyřešil ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan spuštěný v roce 2006. Také tolik diskutované sankce sice vedly k poklesu HDP, zahraničního obchodu a investic Ruska, ovšem nevedly ani k opětovnému připojení Krymu k Ukrajině, ani k poklesu popularity vedení státu.

Bez Západem podporovaného převratu v Kyjevě by nebylo odtržení Krymu od Ukrajiny, bez zásadního porušování mezinárodního práva například v podobě bombardování Jugoslávie a odtržení Kosova, bez nadužívání síly ze strany Západu například proti Iráku, Libyi či Sýrii, by se Rusko nemuselo obávat, že se ze Sevastopolu stane základna NATO. Byl to především konflikt na Ukrajině, který znovu oživil tradiční geopolitické chápání vztahů Ruska a Západu. Jak psal George Friedman už v roce 2009, „kdyby se Západu podařilo získat převahu na Ukrajině, Rusko by se nemohlo nijak bránit“. Otevřené by byly jižní hranice s Běloruskem, západní hranice Ruska, ale i do Kazachstánu by bylo blízko a ztratila by se možnost Moskvy kontrolovat Kavkaz. „Kdyby se Rusko rozšířilo do takové míry, vytvořilo by to v Eurasii chaos – proti tomu by Spojené státy neměly žádné námitky, neboť jak jsme již viděli, ambiciózní americká strategie byla vždycky zacílena na rozdrobení Eurasie jako na první linii obrany americké nadvlády na mořích. Takže Spojené státy mají mnoho důvodů, aby tento proces podporovaly:

¹ Viz PUTIN, Vladimír: *Vystuplenije i diskussija na Mjunchenskoj konferencii po voprosam politiki bezopasnosti* – <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

Rusové udělají všechno, aby takový proces zarazili.¹ Geopolitické stereotypy navíc posilují někteří politici z postsocialistických států. Činí tak dílem ze snahy zalíbit se Washingtonu a legitimizovat či manifestovat svojí příslušnost k Západu, dílem proto, že chtějí těžit z vykreslení obrazu svého státu jako ohroženého území. Ne bezvýznamnou roli při prohlubování radikalismu východoevropských politických elit hraje rostoucí perifernost těchto států, která sama o sobě snižuje pocit odpovědnosti.

Na konci Obamova druhého volebního období vztahy Ruska a Západu dosáhly nejnižší úrovně od dob studené války. Stalo se tak při prezidentovi, který nastupoval do Bílého domu s odhodláním provést *reset* rusko-amerických vztahů. Selhání původních záměrů Obamovy politiky se nutně promítlo i do vztahů Moskvy s Bruselem, a to nejen do vztahů s Aliancí, ale i Evropskou unií. Obamův neúspěch jen znovu potvrdil poznatek, že zlepšení vztahů Ruska a Západu, tedy i Evropské unie, vyžaduje nedívat se na mezinárodní politiku přes geopolitické prizma věčných konfliktů a her s nulovým součtem – představy, že naše vítězství musí být ruská ztráta a naopak. Vylepšení vztahů Západ – Rusko se musí opřít o věcné vyhodnocení národních zájmů zúčastněných států a hledání vzájemně výhodné spolupráce. Proto se některá vyjádření nově zvoleného amerického prezidenta Donalda Trumpa o potřebě pragmatických vztahů USA s Ruskem jeví jako nadějný příslib. Ten je ovšem nutno zatím kombinovat s vyčkáváním na praktické činy.

Použitá literatura

BP Statistical Review of World Energy. June 2016 –

<https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>

BRZEZINSKI, Zbigniew: *Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Praha: Mladá Fronta, 1999.

EU Energy in Figures 2016. Statistical Pocketbook 2016. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016.

Euratom Supply Agency Annual Report 2015. Brusel: European Union, 2016.

European Commission: *Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia* –

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf

European Commission: *Trade* –

<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/statistics/>

¹ FRIEDMAN, George: *Příštích sto let*. Citované vydání, s. 99–100.

FRIEDMAN, George: *Příštích sto let. Předpověď pro jednadvacáté století*. Praha: Argo a Dokořán, 2010.

HORNOVÁ, Blanka: *Evropská unie a Rusko. Společné hodnoty a zájmy?* Doktorská disertační práce. Praha: VŠE – Fakulta mezinárodních vztahů, 2007.

ILIČEVA, Ludmila, KOMAROVSKIJ, Vladimir, PROROK, Vladimír a kol.: *Rusko ve 21. století. Politika, ekonomika, kultura*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013.

Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. September 2009. Vol. I. –
http://www.unpo.org/images/Press_Releases/fact_funding_georgia_conflict_5oct09.pdf

JUZA, Peter: *The Slovak Republic's View of Energy Security as Theoretical Problem*. In: Pravo i gosudarstvo, 2016/1.

KALABEKOV I. G.: *Rossijskije reformy v cifrách i faktach*. 2. izdanie. Moskva: RUSAKI, s. 379. (možné stáhnout <http://refru.ru/tr300.pdf>)

NATO: *Active Engagement, Modern Defence* –
<http://www.nato.int/strategic-concept/index.html>

Prezident Rossijskoj Federacii: *Vystuplénieje Prezidenta Rossijskoj federacii V. V. Putina v Ministerstve inostrannyh děl Rossijskoj Federacii 26 janvarja 2001 goda. Moskva.* – <http://2002.kremlin.ru/events/145.html>

PUTIN, Vladimír V.: *Novyj internacionalnyj projekt dlja Jevrazii – buduščee, katoroje raždajetsja segodňa*. Izvestija, 3. 10. 2011 –
<http://izvestia.ru/news/502761#ixzz33Nrlewsc>

PUTIN, Vladimír: *Vystuplenije i diskussija na Mjunchenskoj konferencii po voprosam politiki bezopasnosti* –
<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

SACHS Jeffrey D.: *Jak je na tom Rusko dnes?* In: EKONOM, 2014/11.

Strategija razvitija otnošenj Rossjskoj Federacii s Jevropejskim Sojuzom na srednesročnuju perspektivu (2000–2010 g.) In: *Rossija i Evropejskij Sojuz: dokumenty i materialy*. Moskva: Juridičeskaja literatura, 2007, s. 741–756.

Statistische Bundesamt: *Ukraine's trading partners: EU and Russian Federation equally important* –
<https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/InFocus/International/UkraineTradingPartners.html>

TOKAREV, Aleksej A.: *Elektoralnaja istorija postovetskovo Kryma: ot USSR do Rossii*. In: Vestinik MGIMO, № 5 (44), 2015.

prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc.

ředitel Institutu globálních studií UJAK Praha

Věnuje se teorii politiky, a to především politiky mezinárodní.

UJAK Praha

Roháčova 63,

130 00 Praha 3

Česká republika

e-mail: pliticus@upcmail.cz

Zahájení konference – hovoří poslanec Evropského parlamentu MUDr. Jiří Maštálka, pod jehož záštitou se konference konala

Za stolem zleva bývalý ministr vlády ČR a velvyslanec v Rusku a na Ukrajině Jaroslav Bašta, doc. PhDr. Luboš Chaloupka, CSc., rektor Univerzity Jana Amose Komenského Praha, moderátor konference PhDr. František Pertl, MUDr. Jiří Maštálka, prof. Vladimír M. Platonov, CSc., vedoucí Katedry politických věd RUDN

PROGRAM
mezinárodní vědecké konference

EVROPSKÁ UNIE A RUSKO

Spolupřádají Institut globálních studií Univerzity Jana Amose Komenského
a Ruská univerzita přátelství národů

úterý 24. ledna 2017

Evropský dům, Jungmannova 24, 110 00 Praha 1

Konferenci uspořádanou pod záštitou
poslance Evropského parlamentu Jiřího Maštálky
moderuje PhDr. František Pertl, externí spolupracovník
Institutu globálních studií, UJAK Praha

10:00 - 10:15	Zahájení konference doc. PhDr. Luboš Chaloupka, CSc., rektor UJAK MUDr. Jiří Maštálka, poslanec Evropského parlamentu
10:15 - 10:40	Jaroslav Bašta, bývalý ministr vlády ČR a velvyslanec v Rusku a na Ukrajině <i>„EU a Rusko, aneb cesta od spolupráce ke konfrontaci a zase zpět“</i>
10:40 - 11:00	prof. Vladimír M. Platonov, CSc., vedoucí Katedry politických věd RUDN <i>„Obchodně-průmyslové komory jako faktor a instrument vytvoření ekonomických integračních vztahů v současných politických podmínkách“</i>
11:00 - 11:20	doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc., Vysoká škola finanční a správní <i>„Zájmy a hodnoty v zahraniční politice Ruska: mýty a skutečnost“</i>
11:20 - 11:40	doc. Viktor A. Glebov, CSc., zástupce vedoucího Katedry politických věd RUDN <i>„Rusko a EU: bezpečnost – nedělitelná odpovědnost?“</i>
11:40-12:00	diskuse
12:00-12:30	přestávka
12:30 - 12:50	doc. ing. Pavel Gavlas, CSc., vedoucí Kabinetu světové politiky Institutu globálních studií, UJAK <i>„Je ruská bezpečnostní politika agresivní?“</i>
12:50 - 13:10	doc. Jevgenij V. Martyněnko, CSc., vedoucí mezinárodního oddělení, Katedra teorie a historie mezinárodních vztahů RUDN <i>„Upevnění vzájemné důvěry jako podmínka normalizace vztahů mezi EU a Ruskem“</i>
13:10 - 13:30	PhDr. Emil Voráček, DrSc., Historický ústav AV ČR <i>„Rusko a Evropa. Pohled ze střeoevropské perspektivy“</i>
13:30 - 13:50	prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc., ředitel Institutu globálních studií, UJAK <i>„Dynamika ruského státu – agrese, či obrana?“</i>
13:50 - 15:00	diskuse a závěr konference

Kolektiv autorů

EVROPSKÁ UNIE A RUSKO

Neprodejný výtisk (not for sale)

Vydáno s podporou frakce GUE/NGL v EP

ISBN 978-80-901494-6-5

Praha
2017

9 788090 149465